

Тадей Карабович

Оголені вершини

Розповіді
про поетичні
території

Тадей Карабович

Оголені вершини

Розповіді про поетичні території

/

*Спадщина випала мені в гарних околицях
і частка моя подобається мені вельми.*

Псалом 16, 6.

Екслібрис
«Український
Товариства
народний дім»
у Перемишлі

Книжка з'являється завдяки фінансовій підтримці
Об'єднання Українців «Закерзоння» в Торонто

Тадей Карабович

Оголені вершини

Розповіді про поетичні території

—

Зібрав і до друку підготував
Володимир Пилипович

Передмову написала
Ольга Соляр

Перемишль 2016

Передмова:

Ольга Соляр

Ідея видання, комп'ютерний набір, складення покажчиків
і підготування до друку:

Володимир Пилипович

Рецензенти:

Проф. Лариса М. Л. Залеська Онишкевич

Проф. Михайло Лесів

Проект обкладинки:

ВІПКалямус

В графічному оформленні обкладинки і титульних сторінок
розділів використано картинку Марціна Зітека (2011 р.).

Власність Катерини Пилипович

Комп'ютерна верстка:

Мацеї Журавські

Видавець:

Товариство «Український народний дім» у Перемишлі

ISBN 978-83-935845-0-5

© Тадей Карабович, 2016

© Передмова Ольга Соляр, 2016

Тадей Карабовиц

Тадей Карабович перед церквою св. Антонія Печерського.
Голя, осінь 2015 р.

Зміст

Володимир Пилипович, <i>Слово від упорядника</i>	9
Ольга Соляр, <i>Окраїни, це також сакрум</i>	13

поетичні території

Між словом і мовчанням. Декілька загальних думок про нашу літературу	25
У пошуках слова. Деякі аспекти поезії Мілі Лучак і Остапа Лапського	40
Підляської поезії вихід «поза традиції»	48
І своїм голосом промовили! Українська поезія на Підляшші періоду видавання «Нашого голосу» (1983-1988)	56
З підляської мови предків. Деякі аспекти ідентичності українського літературного феномену на Північному Підляшші	63
В сторону Холмщини та Підляшшя, про літературознавчі дослідження Богдана Столярчука	89
Книжкове видання про українську літературу у Польщі.	94

поетки, поети (і художники)

Остап Лапський	
Свідомість	103
Во ім'я Кобзареве!	117
Яків Гудемчук	
Збірка Якова Гудемчука «Різноцвіття»	121
Ольга Петик	
Спомин про Ольгу Петик	129
Міля Лучак	
«Коридор холодної планети», або про апокаліптичні заглиблення в поезії Мілі Лучак	133
Апокаліптичні візії поетичного космосу Мілі Лучак	140
Два світи у поезії Мілі Лучак	145

сом організувалися народні танцювальні ансамблі та хори тощо. Відкрилися також перші гуртки навчання української мови і школи. Однак всюди процвітав фольклор, який через свій аполітичний характер міг існувати, як, по суті, єдина форма експресії. Так будувалися нові фундаменти ідентичності засновані на вишиваних сорочках, віночках, народних піснях, недільній літургії і суботніх гуртках навчання української мови. Важливу роль посіла українська мова, як елемент, що об'єднував покоління. На жаль, культура всередині громади дедалі сильніше контрастувала з культурою більшості. Молодь натурально захоплювалася біг-бітом, роком чи панк-роком, які існували в руслі культури більшості та одночасно, щоб не втратити контакту з українством відтворювала елементи штучного фольклору в межах власної громади. Цей контраст пробували подолати гданські студенти, творці контркультури, символом якої став фензін «Відрижка».

Щоб додатково охарактеризувати спосіб функціонування українців, треба пам'ятати, що до виселення, це були в основному селяни, чий світогляд спирався на традиційну модель, в якій елементарну роль відігравали обрядові календарі: аграрний, літургійний та сімейний. Після 1947 року ці цикли були сильно порушені. І хоча з часом, рахуючи від 1956 року, відтворився літургійний цикл, то вже ніколи українці не вернули до традиційного обрядового календаря, який віками визначав періоди: весняний, літній, осінній і врешті зимовий. Календар аграрний

існував та досі існує у кожному традиційному суспільстві, якого життя залежить від плодючості землі і пов'язаний з концепцією циклічності часу. Циклічний, себто повторюваний ритм дає відчуття безпеки, тому після виселення українська громада інтуїтивно почала творити нові свята, які можна сьогодні зарухувати до обрядового циклу українства в Польщі.

І так, рік починається з Маланки – танцювальної забави в домівці, опісля у березні відбуваються шевченківські вечори, далі все популярнішим стає святкування Івана Купала, у літньому періоді в багатьох місцях відбуваються Ватри, у листопаді Молодіжний ярмарок та святкування Голодомору, а весь цикл закінчує Кутя. Цікаво спостерігати за окремими заходами, які починають мати циклічний характер, що пов'язані з Революцією Гідності в Україні. Це показує, що українці в Польщі виходять із заскорузлості і стають відкритішими на Україну, як державу.

Звичайно, представлений мною календар є спрощений. В окремих місцях проживання української громади є своя специфіка і власні додаткові свята. Так чи інакше, ці свята, що є водночас граничними датами, мають неабияке значення для групи, адже представляють час, який не тече, але час циклічний, який кожного року повторюється. Звичайний лінійний час віддалює від прапочатків, зате час циклічний дає ілюзію відчуття постійного занурення в період перед 1947 роком.

Отож, українці в Польщі живуть за двома часами, з яких важливішим для будовання ідентичності є час

циклічний – «святий». Існування в лінійному часі дає змогу бути частиною більшості (польського суспільства), існування у часі циклічному цупко тримає в меншості (в межах української нацменшини), пригадує людині її коріння, від яких немає втечі. Всі вищеназвані події циклічного часу, тобто Маланка, Шевченківський вечір, Івана Купала, Ватра, Молодіжний ярмарок, роковини Голодомору та Кутя призначені лише для членів спільноти – вони визначають кордони герметичного світу української громади Польщі.

У релігійному аспекті найважливіше значення має народження та смерть Ісуса Христа. Ці свята – Різдво і Воскресіння – повторюючись циклічно, переносять вірних у час «на початку». Тим, ким є Христос для християн, для українців в Польщі став Тарас Шевченко. Аналогічно до Христа, Шевченко страждав і був розп'ятий за правду та ідею. Його слово передане поезією було початком нової епохи – зриву національної свідомості. Тому сьогодні його портрети висять поряд ікон, і так як вони об'єднують людей зі сферою сакрум. Сакрум, яке завдяки Шевченкові загостило в кожній хаті, дало поштовх творчій енергії. На цій енергії організовувалося не лише українство у ХІХ сторіччі. Ця енергія, яка походить з шевченкового слова-сакрум (хоч у дуже застарілій формі), надалі існує в житті українців Польщі.

Слово має творчу силу, бо «від нього все сталося» – це знав Тадей Карабович у вісімдесятих роках, коли починав творити. Слово є носієм творчої енергії,

а вкладене в поезію може стати зброєю, яка переносить людину/народ у сферу сакрум, даючи відчуття свята в повсякденності. Таким чином поезія, це щілина у щоденності, що замінює лінійний час у циклічний, даючи відчуття повернення до прачасу. Можливо Тадей Карабович, все це знає, можливо відчуває, адже не лише сам творить, а й пробує об'єднувати творців.

«Український літературний провулок» – це його авторський проєкт, який представляє доробок письменників, поетів, науковців і публіцистів, які походять з українських середовищ і творять українською мовою у межах Польщі. Перший номер з'явився друком у 2001 році, а його назва надто символічна, щоб могла бути випадковою. Адже, провулок це частина території, яка існує на окраїнах/границі гамірного центру. Границя, як територія «поміж», аналогічно до часу-свята, є щілиною, яка дає змогу контактуватися з сакрум. Саме на граничних територіях відбувалися магічні обряди – замовляння, лікування, чаклування – які, за допомогою потойбічних добрих або поганих сил, впливали на дійсність. Ці ритуали, хоча на окраїнах, були надзвичайно важливими елементами існування кожного суспільства. Так як поезія. Поети, наче мольфари живуть у двох світах одночасно. Беручи енергію з «того» світу впливають на наш світ. «Провулок», наче шабаш відьом мав об'єднувати творців і їхньою енергією обдаровувати решту «поакційної» громади.

Однак «Провулок», як і вся творчість Тадея Карабовича на окраїні культурної мапи, яку створили укра-

їнці після 1947 року, адже основну її частину заповнює культура масова, так звана поп-культура. Маланки, танцювальні забави, ватри, концерти хорів та виступи народних ансамблів – це «товар», який найбільше цікавить українську громаду Польщі. Культурна пропозиція Карабовича знаходиться в провулку, в який заходять тільки ті, яким цікаво поблукати та, які шукають самозаглиблення. Оскільки українська громада в Польщі роками випрацювала стратегію виживання, яка вимагає пересічності, звичайності і сірості, то важко очікувати від членів цієї ж громади заглиблення. Тим більше, що таке самозаглиблення може стати травматичним, адже «приховані таємниці українства» торкаються абсолютної більшості її членів.

Тадей Карабович активно виходить на зустріч громаді, але вона вперто його не помічає. Така диспропорція в контактах показує, що його культурна пропозиція для більшості є надто елітною. Складається враження, що переважна більшість українців в Польщі свою цікавість до поезії заспокоює шевченковими творами, які безрефлексійно вросли у фундамент «поакційного світа». Елітність «Провулка» є діагнозом стану українців в Польщі та стану суспільства в цілому. Вона не впливає з надто великої герметичності, адже Карабович відкритий, але з браку потреби більшого інтелектуального та емоційного заангажування. «Наша» культурна січка сперта на «вишиванці» лише тим відрізняється від масової культурної січки, що є «своя». Одначе вузьке коло читачів не означає, що цей культурний «продукт» непотрібний – навпаки – не лише потріб-

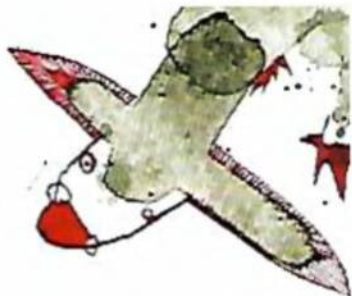
ний, але й необхідний, адже, це альтернатива для тих, яким «вишиванка» не цікава. Врешті-решт, «Український літературний провулок» показує, що поза головною течією в українській громаді існує культура, яку звично називаємо «вищою». Так, як фензін «Відрижка» контестував головну течію, будучи пропозицією для непокірних, так «Провулок» здійснює свою місію на окраїнах, будучи пропозицією для вимогливіших.

Антрополог Броніслав Маліновський писав, що усі елементи культури мають свою функцію, нема елементів непотрібних. У тому розумінні Маланка чи Ватра інтегрують середовище, роковини Голодомору об'єднують з українською державою і формують ідентичність, Шевченківський вечір повертає у «час на початку», література, яка має функції пізнавальну, естетичну та етичну – допомагає самозаглибитись, розвиватися та вдосконалюватися. Без творів, чи це в усному переказі (в більш традиційних суспільствах), чи перелитих на папір (у більш цивілізованих) немає повноцінної культури. Історії/твори, в яких записаний досвід «іншого» необхідні, як необхідне сакрум. Таким чином літературна творчість Тадея Карабовича та створений ним «Провулок» довершують українську культуру у Польщі, перетворюючи її на повноцінну. Оскільки українських поетів чи письменників в Польщі не так багато, у підході Карабовича видно майже материнські елементи – він радіє зростанню, дбає, береже, хвалиться, ділиться своєю радістю з іншими, переживає, голубить, приділяє багато уваги, а перш за все – любить. Чутливість до

другого, любов до слова, делікатність та любов письменника до письменника, це основні риси які відчуються в усіх поміщених у цій збірці літературних аналізах Тадея Карабовича.

У польському виданні книжки *Оповідання про Пана Бога* Райнера Марії Рільке¹ перекладачі написали слова, які спадають мені на думку, коли тримаю в руках цю книжку Тадея Карабовича: *Перед тобою одна з тих книжок, які не хизуються, не кричать, але тихенько чекають аж із чутливістю підійдеш до них. Якщо не знаходиш часу, то не бери її в руки [...]. Ця книжка неначе ліс провулків старого міста: не відкриється перед тобою, коли глянеш на неї у поспіху, проїжджаючи неспокійним автомобілем. Однак, коли і час знайдеш, і зумієш обмотати душу сріблястим коконом тиші та, якщо знайдеш повільність замислення – полюбиш її. Тоді будеш її читати, обдаровуючи радісною еманациєю, а вона зростати буде від твоєї радості.*

¹ R. M. Rielke, *Powiadki o Panu Bogu*. Tłum. M. Czabanówna, W. Hulewicz. Warszawa 1996.

поетичні території

офіційне думання про існування УСКТ-івської літератури – в супровід молодим дебютантам на сторінках оновленого Мирославом Вербовим «Нашого слова»: Тадея Карабовича, Юрія Гаврилюка, Мирослава Чеха, Романа Крика, Ярослави Хруник та інших. На жаль, більшість згаданих тут імен не продовжила займатися поезією і відійшла від літератури.

Слід зауважити, що у 80-х роках літературне середовище виявило свої регіональні приналежності. Старші письменники були поголовно з України: Євген Самохваленко народився на «біженстві» і у виданнях УСКТ не подавав місця народження. Яків Гудемчук народився у Луцьку на Волині, але жив і працював у Кошаліні. Іван Златокудр народився у Винниках, закінчив у 1956 році Львівський зооветеринарний інститут і щойно у 1959 році переїхав до Польщі та поселився в містечку Куніце-Лігницькі біля Вроцлава. Остап Лапський народився в Гуцьках біля Кобриня на Поліссі, але від закінчення війни жив на території Польщі, а від 1953 року проживає у Варшаві.

Дебюти молодих показали наскільки є різноманітне українське середовище у Польщі, у «Нашому слові» появилися говіркові вірші підляських поетів Юрія Гаврилюка та Софії Сачко, прозвучали холмські мотиви у творчості Тадея Карабовича, а багатогранна палітра Мілі Лучак зазвучала надсянськими мотивами. Ця різноманітність співпадала із напівнародною лірикою Івана Киризюка з Підляшшя та лемківськими віршами Олени Дуць-Файфер. Відчувалося, що рамки УСКТ-івської літератури не спроможні змістити-

ти цього творчого потенціалу, тим більше, що у 1983 році вийшов позацензурний «Наш голос» (Люблін – Більськ-Підляський), редакторами якого були Іван Ігнатюк та Іван Киризюк. Це видання перетривало до 1988 року, набуваючи статусу щорічника, де друкувалися говіркові тексти українських поетів з Підляшшя. Неформально для потреб «Нашого голосу» було покликано Поетичне об'єднання «Підляшшя», але воно не вийшло поза суть декларації *Вступного слова* першого номера «Нашого голосу»⁸. Це зрозуміле, оскільки в реаліях цензури «Наш голос» не міг з'являтися як офіційне літературне видання.

Вагоме місце в українському літературному процесі посів Остап Лапський. Живучи у Варшаві, як працівник української філології Варшавського університету, поет брав активну участь у житті української громади, часто виступав в ГП УСКТ, редакції «Нашого слова», зустрічався з українською громадою. Остап Лапський не підтримав плеканої у 60-80-х роках ХХ ст. в УСКТ-івській літературі заангажованої поезії, де взірцем був радянський соцреалізм, який тоді панував у Радянській Україні. Саме через це, хоч і був популярний у середовищі, друкувався рідко.

Його участь у щорічнику «Український календар» залишається отже принагідною. Натомість з огляду на хворобу протягом 80-х років поет залишався осторонь середовища, і щойно у 1991 році став активно за-

⁸ А. Єкатеринчук, *Поезії «Нашого голосу» (1983-1988) у вибраному Андрія Єкатеринчука. «Український літературний провулок»*. Т. 8. Люблін 2008. С. 182-226.

йматися поезією, друкуючи її на сторінках «Нашого слова». Найпомітніше авторське письмо Остапа Лапського можна відшукати у газеті «Гомін», яка виходила у Варшаві 1994 року, та у щорічнику «Український літературний провулок» (2001-2010). Цей ужинок поета надзвичайний і його поповнюють три поетичні книжкові видання: *Мій почитачу* (Варшава 2000), *Себе: розшукую?!* (Варшава 2003) та *Обабіч: Істини?!* (Варшава 2003), на підставі яких Остапові Лапському було присуджено у 2007 році Національну премію ім. Тараса Шевченка. Слід звернути увагу на те, що Остап Лапський залишається неперевершеним знавцем української мови. Живучи далеко від рідного Полісся, поет зумів зберегти у своїй поезії ліричне розуміння слова. Був отже Остап Лапський взірцем для інших українських письменників та поетів Польщі. Завдячуючи комунікативності поезії Остапа Лапського, його вірші ввели до підручників для українських шкіл у Польщі з української літератури такі автори: Марія Туцька, Любомира Пилипович та Богдан Гук. Марія Філь-Мандрик використовувала вірші Остапа Лапського як ілюстрації до уроків української мови у Школі ім. Тараса Шевченка в Білому Борі. Натомість проф. Стефан Козак став автором кількох літературознавчих нарисів і разом з д-ром Василем Назаруком спричинився до одержання поетом найвищої нагороди України – Шевченківської премії.

Важливою датою для українських письменників у Польщі був 1991 рік, коли Україна проголосила свою державну самостійність, та у Польщі відбулися демо-

кратичні перетворення. Поети самі почали видавати свої літературні твори, при активній допомозі ОУП та видавництва «Тирса». Тоді вийшли збірки віршів Тадея Карабовича⁹, Івана Златокудра¹⁰, студентський часопис «Зустрічі», журнал «Сон і думка»¹¹, згодом «San Rideau».

Це був період становлення ринкових структур і децентралізації: українські книжки появилися на Підляшші (Більськ-Підляський), у Перемишлі (серія Володимира Пилиповича «Перемиська бібліотека»), у видавництві Євгена Мисіла «Український архів». Ольга Петик та Міля Лучак за фінансової підтримки д-ра Олександра Колянчука видали свої збірки віршів в Україні у львівських видавництвах.

У 2002 році Об'єднання лемків видало зібрані твори народного лемківського поета Якова Дудри *Звїзди на скихах*, свої томики поезії надрукували також Стефанія Трохановська та Володислав Грабан. У 2005 році

⁹ Мова йде про збірку Тадея Карабовича *Біля вогню. Поезія*. Видавниче агентство ОУП. Варшава 1990. 74 с., видану за сприяння Анатолія Кобеляка - редактора «Нашого слова», в художньому оформленні мистця Михайла Вітушинського. Тираж цієї збірки нараховував 1500 примірників.

¹⁰ Ідеться про збірки віршів Івана Златокудра польською: *Wagry chwil*. Видавниче агентство «Тирса». Варшава 1999, та україномовну *Веселка печалі*. Видавниче агентство «Тирса». Варшава 2000, видані як проект стипендії Міністра культури та мистецтва.

¹¹ «Зустрічі» ведені Мирославом Чехом як студентський часопис Української незалежної молоді, та «Сон і думка» на своїх сторінках не друкували української проблематики рідних земель, головню зайняті були популяризацією українського постмодернізму, знайомлячи читачів з поезією і прозою «Бу-Ба-Бу» та київських постмодерністів. Видання Богдана Гюка «Сон і думка» було свосрідним продовженням гумористичної за змістом «Відрижки», яку провадив на ксероксі у Варшаві Володимир Наконечний.

вийшла збірка віршів народного поета Степана Сидорка *Журавлі гнізда стелять над Бугом* (Люблін 2005) в упорядкуванні Тадея Карабовича. Ця збірка включала поетів томик *Над Бугом* (Видавництво ГП УСКТ. Варшава 1983), упорядником якого та автором вступу був проф. Михайло Лесів.

Отже, дев'яності роки ХХ ст. та перші роки ХХІ ст. були спробою упорядкування та донесення до читача того, що накопичувалося в письменницьких шухлядах і не було надруковане з огляду на цензуру у Польщі та УСКТ. Відкритість і розуміння літературних проблем головами ОУП – Юрієм Рейтом, згодом Мироном Кертичаком (1955-2006) призвело до випуску «Українського альманаху», де своє місце знайшли також українські літератори. Протягом 2001-2009 років «Український альманах» друкував на своїх сторінках вірші Остапа Лапського, Івана Златоудра, Мілі Лучак, Івана Киризиюка, Тадея Карабовича, Юрія Гаврилюка, Євгенії Жабінської та інших.

Вихід щорічника «Український літературний провулок» у 2001 році, ініціатором якого був поет Тадей Карабович, оживив ситуацію українського літературного середовища. На сторінках цього видання почала поруч з поезією, прозою та іншими літературними формами друкуватися літературна критика, літературознавчі огляди, рецензії та статті про літературу. У 2001 році приїхав на навчання до Європейського колегіуму польських та українських університетів випускник україністики Волинського державного університету ім. Лесі Українки у Луцьку Віктор Яру-

чик. Протягом навчання (2001-2005) він займався вивченням та досліджував історію української літератури в Польщі. У 2005 році захистив кандидатську дисертацію (за польськими нормами – докторську, якої промотором був проф. Флоріан Неуважний) в Інституті слов'янської філології УМКС у Любліні на тему *Українська поезія творена у Польщі після Другої світової війни*. Ця праця вийшла друком у Луцьку 2009 року і є найповнішою монографією про українське літературне середовище. Віктор Яручик став автором більше 15-ти літературознавчих нарисів, розмов та популярно-наукових повідомлень про поезію та творчість Остапа Лапського, Юрія Гаврилюка, Івана Киризука, Тадея Карабовича та інших.

Немалий вклад у популяризацію української літератури в Польщі внесли українські літературознавці та історики літератури Анатолій Мойсієнко з Києва, Елеонора Соловей (про творчість Тадея Карабовича¹²), працівник Херсонського університету Іван Немченко¹³, Богдан Столярчук¹⁴ з Педагогічного університету в Рівному та працівник української філології Люблінського Католицького університету Івана Павла II Любомир Пушак¹⁵ (про творчість Івана Златокудра) та

¹² Е. Соловей, *Між мовчанням і словом*. Тадей Карабович, *Вибрані поезії*. Білосток 2001. С. 7-26.

¹³ І. Немченко, *Огляд лірики та ліро-епосу Тадея Карабовича*. «Український літературний провулок». Т. 5. Люблін 2005. С. 276-286.

¹⁴ Б. Столярчук, *Не наполохай ранню тишу*. Рецenzія. Рівне – Люблін 2007. 40 с.; Його ж, *З надбужанської землі солов'ї всі співають*. «Український літературний провулок». Т. 8. Люблін 2008. С. 227-234.

¹⁵ Л. Пушак, *Веселка пам'яті на вістрі печального часу*. «Український літературний провулок». Т. 1. Білосток 2001. С. 110-115.

Андрій Савенець¹⁶ (про творчість Тадея Карабовича). Помітний вклад до переосмислення української літератури вклала варшавська україністка Валентина Соболь (про творчість Остапа Лапського) та Ярослава Конєва – науковий працівник україністики в Ольштині. Українською літературою в Польщі займалася Тереса Занєвська – головним чином про творчість Софії Сачко і Тадея Карабовича¹⁷. Натомість про мовний аспект поезії Юрія Гаврилюка, Івана Киризьюка, Софії Сачко, Степана Сидорука та інших писав відомий вчений та мовознавець проф. Михайло Лесів. Слід згадати літературознавчий ужинок проф. Миколи Зимомрі, який впорядкував літературний архів Ольги Петик, видаючи у Львові її вибрані поезії та переклади, збірка *Лемківські пороги* (2002) та збірку Якова Гудемчука *Різноцвіття* (Кошалін 2003), де зібрав на 598-ми сторінках майже всю поетичну спадщину поета.

Обидві публікації супроводжують ґрунтовні наукові літературознавчі дослідження проф. Миколи Зимомрі з показанням літературного фону, в якому жили та працювали Ольга Петик (1922-2001) та Яків Гудемчук (1922-2003). Щойно на підставі вибраних авторських або науково опрацьованих видань можна побачити літературне обличчя письменника, його

¹⁶ А. Савенець, *Віддалитись, або наблизитись*. «Український літературний провулок». Т. 5. Люблін 2005. С. 287-299; його ж, *Той що стоїть за стіною споминів*. «Український літературний провулок». Т. 8. Люблін 2008. С. 235-239.

¹⁷ Т. Занєвська, *Очікування на доглибине слово*. «Український літературний провулок». Т. 6. Люблін 2006. С. 257-263.

поетичне письмо та стиль. У багатьох згаданих публікаціях помічається спроби переосмислити українську літературу по-новому. Адже наданий їй ключ меншостевої літератури не цілком відповідає правді. Маючи за собою рідні землі, вона розвивалася найчастіше з потреби серця. Писав про це Валерій Шевчук:

Ніколи не вважав українську літературу Польщі, Словаччини та Румунії за діаспорну, через те, що українці у цих державах живуть на своїх автентичних теренах і тільки в силу історичної гри випали поза межі українського державного етносу, а загалом література цих земель твориться на натуральному гумусі, тоді як література діаспорна є літературою емігрантів, поняття «діаспора» означає «розсіяність» населення поміж чужих народів, а коли крайні відроги українського народу потрапили під чужу державу, то це ніяка не діаспора. Це стосується і Кубані¹⁸.

Цей вагомий вислів відомого українського письменника Валерія Шевчука вносить нове у розумінні місця нашої літератури на загальній мапі українського слова.

2010

¹⁸ В. Шевчук, *Ніколи не вважав*. «Український літературний провулок». Т. 3. Люблін 2003. С. 8.

У пошуках слова. Деякі аспекти поезії Мілі Лучак і Остапа Лапського

Творчість Мілі Лучак і Остапа Лапського вимагає окремої уваги як читача, так і літературознавців. Заслуга цих двох поетів у творенні нашої літератури велика, вони на протязі довгих років сприймали поезію дуже серйозно і тому часто писали до шухляди, щойно у 90-х роках ХХ століття ми бачимо, який творчий потенціал представляють поети для красного письменства. Їх характеризують різні біографії та долі: Міля Лучак народилася у 1937 році в селі Військо біля Перемишля, Остап Лапський – у 1926 році в Гуцьках біля Кобриня на Поліссі. Об'єднує їх одна, якби спільна риса, притаманна українській літературі, що творилася після 1956 року в Польщі – чутливість на рідне слово і небайдужість до нього.

І хоча Остап Лапський був прихильником, до певної міри, лінгвістичної поезії, не раз признавався до глибоких патріотичних пошуків як у формі вислову, так і у самому змісті творів.

Тематичні лінії літературних зацікавлень динамізували сюжети, почерпнуті не лишень з досвіду минулого, але також з динаміки щодення. Можливо, поетові допомагала в цьому робота зі студентами Варшавського університету, де на україністиці в 70-х роках він читав лекції з української літе-

ратури, а можливо, також робота на польському радіо.

Невгамовність, як вроджена риса характеру, завжди штовхала Остапа Лапського до пошуку, а згодом виявилось, що його відкриття стали здобутком цілої української літератури, і що поета можна читати від будь-якого рядка, від початку або від кінця, і це може викликати переживання вищої категорії.

Творчість Мілі Лучак впливала якби з жіночої поезії, але це не є повною мірою жіноча поезія. Поетеса тяжіла до багатогранності, а також до невгамовності, і її творчість має абстрактні сюжети, подібно як існує абстрактне мистецтво.

Втім, тогочасне віршування Мілі Лучак і Остапа Лапського, я маю на увазі 60-80-ті роки, натрапляло на державну цензуру, внутрішні смаки тодішніх редакторів «Нашого слова» і «Нашої культури» і, очевидно, середовища, не завжди підготовленого до читання сучасної поезії.

Про українську поезію, що твориться в Польщі, склалася певна читацька та літературознавча уява у середовищі «Нашого слова» чи УСКТ – ОУП, але, на мою думку, ця уява неповна і треба бачити Остапа Лапського на поетичних читаннях, щоб збагнути, хто автор віршів складених у поетичні книжки, оформлені Володимиром Паньковим і редаговані Анатолієм Кобеляком.

Тільки, на жаль, учасник зустрічей з Лапським не підготовлений сприймати живого поета, і звідси ці пізніші напівплітки чи зайві коментарі про зустрічі

з поетом. А може, просто так: люди бояться думати, і звідси так рідкісні в наших українських середовищах зустрічі з поетами, сказати складніше, з нашими словесниками та їхньою творчістю.

Хтось сказав – криза книжки (!?), бо навколо стільки інформаційного простору. Можливо, але невже не цікаво побачити легенду літератури Остапа Лапського з тою неповторною манерою зачитувати вірші, чи почути як драматично читає свої твори Міля Лучак? Колись білоруський поет Алесь Разанов, характеризує творчість Надзеї Артимовіч – білоруської поетеси, яка живе поза батьківщиною, сказав – *це острів* (в білоруському оригіналі «виспа»). Мені напрошується на уста те саме сказати про наші *острови, виспи* – Мілю Володимирівну Лучак і Остапа Васильовича Лапського. Це справді острови серед якогось чужого ареалу, які живляться соками внутрішньої пам'яті про батьківщину, а одночасно передають нові імпульси для інтелектуального дискурсу та переосмислення його в дійсності, тут і тепер.

Остапові Лапському притаманна винахідливість сюжетів та характерне редагування обличчя. Колись на вокзалі у Варшаві поет зустрів мене, дуже оригінально вдягнений, а саме: якийсь від дощу плащ, валянки, довга віщунська борода, а в руці тримав горнятко з пластмаси, з якого попивав каву.

Міля Лучак дуже прив'язана до вишиваних сорочок, і власне принагідна і єдина наша зустріч у Львові була виповнена порадами, яку вишивану сорочку купити на притеатральному базарчику в центрі міста.

В якійсь мірі я вдячний за ті зустрічі, бо вони відбулися поза поезією та засвідчили існування поетичного духу наших словесників.

Міля Лучак та Остап Лапський – це дуже трагічні особистості, життя склалося якби всупереч їм самим, вони завжди мушили йти проти течії, а не пливати за нею.

Батьківщина Остапа Лапського – поліські Гуцьки з цілою Кобринщиною залишилися в білоруській державі після адміністративного поділу вже у 1939 році, а мала батьківщина Мілі Лучак після 1947 року була зовсім відібрана їй та спустошена чужинцями. Отже, поети не можуть відкликуватися до тої Батьківщини, яка їх породила і яку сповідують у своїй поезії.

А ще живучи у Варшаві, Остап Лапський відчуває чужий для себе пласт, і тому найближчою батьківщиною називає мрії та згадки про дитинство, тобто тої дійсності, яка вже ніколи не повернеться. У ліриці Лапського є могутні «світлини» про палаючий вогонь в кухні рідної хати, про запах страв, варених матір'ю, про те, як паслася худоба в Яковичах, а навіть про трагічну природу Полісся, персоніфіковану, що в деталях нагадує прекрасні описи природи в *Слові о полку Ігоревім*. Досить сягнути до його *Себе: Розшукую?!*, щоб пересвідчитися у логіці поетової вразливості на минуле. Це в ніякому разі не сентиментальна подорож до дому, бо Остап Лапський далекий від сакралізації минулого.

Є у його поезії і велика данина сучасності. Це різні присвяти, коментарі окремим особам, часто далеким до поета і, я думаю, байдужим до нього. Але поет,

це той, що дерзає тканину часу, і без його присутності важко собі уявити українське варшавське середовище. Він у глибокому богослов'ї православ'я, але і не осторонь від відвідування греко-католицької василіянської церкви, або глибоко занурений в українську мову, а водночас у вдумливих коментарях польською.

Читач вкрай розгублений, бачачи, що Остап Лапський – знавець німецької мови та російської літератури XIX та XX століть. Його мандрівка по улюблених темах відбувається, наче політ туди, де фізично неможливо переміститися. Говорю це, маючи на думці його вірші і коментарі до них, писані різними мовами.

Хочу тут сказати, що ці «різні мови» (ведуча: українська, далі – польська, німецька і російська), які проявляються у творчості поета, слід трактувати, як мову Остапа Лапського, тобто притаманний лишень йому лексично-семантичний запас слів, за яким можна розпізнати поета.

І батьківщина Мілі Лучак зовсім десакралізована політичними подіями, бо від найменших років поетеса з батьками перебувала у Німеччині на примусових роботах, а пізніше від 1947 року, як переселенка акції «Вісла», жила на Мазурах. Але в творчості Мілі Лучак є багато відкликань до місцевості народження – до села Військо над Вігором, а згодом до присвят батькам, з яких лунає палка любов і спроба збереження коду життя. Десь між рядками відлуння історичних епох, і навіть дуже давніх, де перед очима читачів постають легендарні пращури поетеси.

Можна б задумуватися, звідки у обох словесників цей дивовижний дискурс минулого, чи, власне, це спроба зберегти тотожність роду, чи може це просто літературні тропи, типові для центрально-східних літератур у Європі, так обдертих з історії через складну політичну дійсність ХХ століття.

В *Antologii poezji ukraińskiej* (1976) Флоріана Неуважного та Єжи Плесняровича ми бачимо Остапа Лапського в іпостасі витонченого перекладача українського фольклору, козацьких дум, чумацьких творів та анонімних пісень XVII-XVIII ст. Чудова стилізація мови, яка виокремлює переклади Остапа Лапського, дає підстави ствердити, наскільки поет відчував і розумів українську фольклорну спадщину, і як був у ній занурений.

Можливо, вплив народної поезії, забарвленої античною та візантійською догматикою, дали пізніші напрочуд вразливі образи духу, творені поетом в його поезії кінця 90-х років. Міля Лучак натомість у своїй творчості нав'язала до біблійних тем, і цікаво, що її роздуми на тему Святого Письма чи Апокаліпсису мають дуже індивідуальні ознаки та музичну зануреність.

У способі бачення слова поетеса хотіла передати свою правду про ті біблійні мотиви, які її цікавили найбільше; Бог як Саваоф, рай – як вічне щастя, і постійне проминання землі – як пекло для ліричного героя-людини.

Обидва ці світи, фольклорний – Остапа Лапського, і богословський – Мілі Лучак, були містичні, відбува-

лися якби на грані сакралізованої і профанної дійсності. Цю грань додатково визначили взірці, на яких виростали майбутні поети. Для Мілі Лучак та Остапа Лапського це були взірці романтичної поезії Тараса Шевченка, що передавала довершену думку, яку ХХ століттям викривлено і спотворено, але на хвилі постмодернізму останніх років ми бачимо український романтизм як поміст для кожної літературної епохи, бо виявилось, що постмодернізм не має глибших філософських основ і є радше витвором даного моменту.

Отже, поезія наших літераторів сягає в глибину української літератури, з її заплавами, не до кінця переосмисленими літературною критикою в Україні, бо так насправду київське літературознавство не розуміло творчості, яка народжувалася поза гумусом, і сьогодні мусить надолужувати свої втрати. Але, мабуть, сутність поезії Мілі Лучак і Остапа Лапського не в прочитанні її змісту літературною критикою, а в самому мужньому триванні всупереч плинові часу і моді ХХ ст. Творячи свою поезію протягом довгого часу, Міля Лучак і Остап Лапський спостерігали за різними напрямками в літературі, і не чужі їм були всякого роду люди. І коли візьмемо до уваги, що поезія Мілі Лучак довгий час у 60-70-ті роки ХХ ст. була на індексі, і її не друкували у єдиній українській газеті в Польщі «Нашому слові», ані в річнику «Український календар», то ми бачимо її мужність ще глибшою і більш рафінованою у цьому важкому для неї літературному дискурсі.

Остап Лапський у політично важких для українців часах також зрідка друкувався, а його поезії 70-80-х ро-

ків позначені індивідуальною мовою вислову, яку сьогодні можна б назвати альтернативною, бо поет не заглиблювався в українські теми, які тодішня цензура могла б відчитати як шкідливі для пануючої системи. Про ті часи можна було б сказати коротко, – вони були важкими, бо ані у 60-х ані у 70-х роках не вийшли поетичні збірки Мілі Лучак чи Остапа Лапського, а друковані поодинокі вірші в «Нашому слові» не давали уявлення про індивідуальне обличчя їхніх авторів.

Щойно поява збірок впорядковує літературний портрет наших словесників і дає можливість заглибитися у їхні творчі поривання.

Ліричний герой віршів Мілі Лучак та Остапа Лапського з пошаною ставиться до традиції, а сенс життя вбачає у вірності собі. У Мілі Лучак ми бачимо, з яким зусиллям доводиться у метафоричному образі відшукати пам'ять родоводу: ліричний герой сапкою на згарищі часу відкопує клаптики різних епох, і чим глибше, тим важче розпізнати віднайдені символи минулого.

Остап Лапський може не сягає так глибоко в пам'ять роду, але його уява також зосереджена на вартостях тисячолітньої цивілізації, і його дискурс не маргіналізує історії.

В обох поетів настає порядкування минулого, що є своєрідним визначенням крапки над «і». У пошуках своєї тотожності вони не говорять лишень за себе, але також за інших.

Підляської поезії вихід «поза традиції»

Поза традиції. Антологія української модерної поезії в діаспорі – так названа антологія, яку в 1993 р. випустив у світ Канадський інститут українознавчих студій Альбертського університету разом з Фондами українознавчих студій та досліджень при Оттавському університеті. Серед 39 поетів з різних країн і континентів, твори яких поміщено в антології, знайшли своє місце й автори з Підляшшя – Іван Киризюк, Софія Сачко та Юрій Гаврилюк.

Історія виникнення антології почалася з відбутого в жовтні 1985 р. в Оттавському університеті симпозіуму української поезії в діаспорі під назвою *Поза традиції*, ініціатором його була Ірина Макарик, поетеса, професор англійської літератури в тому ж університеті. Симпозіум виявив не тільки разючу відмінність цієї поезії від поезії попередніх періодів, але й від ідеологічно заангажованої поезії в Україні. Отож і виникла ідея створити на цьому ґрунті антологію. Після симпозіуму упорядники цієї антології (Богдан Бойчук, Ірина Макарик, Данило Струк, Іван Фізер) вирішили укладати її за такими критеріями:

1. Включити в неї тільки поезію, яка творилася поза межами Радянського Союзу;
2. Обмежити її до поетичної творчості останньої чверті століття;

3. Включити в неї тільки тих поетів, які вийшли «поза традиції», тобто які манерою свого голосу, письма, чи новаторського світобачення поширили параметри української поезії.

Автор передмови до антології, Богдан Бойчук, виходячи із стилістичних властивостей творчості поетів, включених в цю антологію, поділив їх на чотири групи. Згадані підляські автори знайшлися в групі, яку упорядник окреслив як «автохтонно західну», яка відкрито розриває з традиціями усталеної просодії і творить в системі західних поетичних моделей і настанов. Центральним поетичним засобом більшості поетів є метафора: чи то сюрреалістично прозрілива, чи оригінально й несподівано співставлена, чи багатофункційна або ж подана в рядах метонімічних порівнянь. Другою головною властивістю є повна свобода по відношенню до поетичних форм. Більшість із цих поетів пише вільним віршем, хоча періодично не відмовляється від регулярного чи нерегулярного вірша, прозопоезії. Характерний для них також інтелектуальний неспокій, чи навіть інтелектом контрольований процес творення, відважне експериментування в образі, мові, ритміці, синтаксисі, звукогрі та візуальних конфігураціях. До цієї групи причетні також інші автори, які проживають у Польщі – Тадей Карабович, Роман Крик, Олена Дуць.

І. Киризьок та Ю. Гаврилюк деякою часткою своєї поезії зараховуються також до групи поетів, яких творчість тісно межує з традиційною просодією. Загалом вони пишуть в усталених рамках поезики й

уникають діафоричної мови та радикального синтаксичного експериментування. Незважаючи на це, вони не пасивні в межах вимог традиційної поезики: ламають рядки, зіставляють чи протиставляють оригінальні образи, використовують вільнішу фоніку, ритмічні нерегулярності, поточну мову та поліфонічну музику.

Цінною прикметою антології є те, що редактори не обмежилися до вибору віршів та наведення основних даних про літературну творчість окремих авторів, але й дали критичні характеристики їх творчості. В ситуації, коли справжня літературна критика, яка не лише підносить автора під небеса тільки за те, що він по-своєму пише і друкує, але й вглиблюється в суть його творчості, є у нас рідкістю, мають вони особливу вартість. Дають бо поетові можливість побачення своїх літературних зусиль неначе в дзеркалі, іншими очима. Тому також не пошкодували ми місця й повністю наводимо оцінки творчості наших підляських поетів, яких автором є Богдан Бойчук (певним мінусом є те, що писані вони декілька років тому).

ІВАН КИРИЗЮК (1949)

Іван Киризюк пише підляською говіркою та літературною мовою. Всю творчість Киризюка можна поділити на дві частини: вірші стилізовані під народні пісні (чи, загальніше, під народну поезику) і вірші висловлені більш індивідуальним, тим то й оригінальнішим, стилем.

Як вказують назви збірок (*Моя батьківщина, Підляшшя; Пісні моєї сторони; Моїй батьківщині*), поетич-

ну уяву Киризьюка полонить до великої міри тема Підляшшя. Майже всі вірші на цю тему народно-деривативні (*Підляшшя, сторононько рідна; Згадаю село рідне, той тихенький милий кут; Підляшшя руське, вірне аж до скону, ти є вірним гніздом народу мому і т.п.*). Емоційна близькість до цієї теми не дозволяє Киризьюкові віддалитись від неї, а без віддалення поетична трансформація предмету надто обмежена.

Друге помітне місце в творчості Киризьюка займає любовна лірика. Знов же, велика частина цієї лірики є безпосередньою стилізацією на народні пісні (*А в тім саді-винограді вишенька цвіте; Ох, Марічко, серце моє, будь же ти моя*). Подекуди та любовна лірика, завдяки освіжуючим еротичним елементам, стає автентичною поезією, як от *твоє тіло жаром розкоші розпалене* або *а я в її лице дивлюся, як в люстерко ... молодода ... грудьми колише*. Та Киризьюк говорить власним голосом щойно тоді, коли образною мовою звертається до драматичніших ситуацій, як, наприклад, розлуки (*відійдеш, несучи на шиї вінок з чужих губ, будеш загадувати тіль на призабутому ліжку*) чи розпачу (*дві овдовілі сльози переорали лице*).

В ліриці природи Киризьюк мініатюрно змальовує осінні види, споглядно прості й знайомі: копиці сіна, що пливуть по зеленім; миготливі простуджені зорі осінню; регіт жаб, цявкання солов'я чи шнур крикливих журавлів. Дякуючи їхній безпосередності, ці краєвиди (щось як картини Ендрю Ваєта) наче переходять поза себе самих і набувають зміненого змісту.

Та найкраще вдаються Киризьюкові поезії з мотивами трагічної, а то й фаталістичної сутності життя людини, де обличчя людини – це історія її життя, а його хроніка видрукована працею на її долонях. Цієї хроніки, однак, ніхто не прочитає, бо вона кінчається з людиною.

Релігійна лірика, хоч і не займає чільного місця в творчості Киризьюка, – автентична і збуджуюча; релігійність його ні догматична, ні ритуальна. Вона, будучи джерелом одуховлення (*моя душа там, – каже поет – де з почорнілих візантійських ікон пливе спокій*), є єднаючим чинником з душею й долею предків. Релігійні мотиви Киризьюка людяні й зворушливі; босі янголята, наприклад, люляють неспокійну ніч, коли старенька бабуня *шепотом молитви хоче прикрити їх голі душі*.

Варто відмітити ще один аспект таланту Киризьюка, який найоригінальніше виявився в довгому вірші *Розчина*. Це вміння давати перекрій історії в іронічному й водночас емоційно-психологічному плані.

На формальний аспект творчості Киризьюка, з одного боку, сильно впливає народна поетика, а з другого, – помітний сильний нахил до несистемного вислову. Ці дві тенденції найчастіше існують автономно і не синтезуються. Основним прийомом його творчості є образи, які заякорені в фольклорних джерелах (*сміялися... дині й соняшники беззубими ротами чи кострубаті верби глушать під корою терпкий біль старості й самотині*); вони, однак, творчо перетоплені й перевтілені.

Два головні напрями творчості Киризьюка – народно-традиційний і новаторський – починають синтезуватися в його новіших віршах, і тим самим відкривати новий період у його творчості.

СОФІЯ САЧКО (1955)

Софія Сачко пише виключно підляською говіркою. Її збірка *Пошуки* вийшла в перекладі на білоруську мову (лише один коротенький розділ у тій збірці поданий в оригінальній говірці).

Духовно й чуттєво поетеса тісно пов'язана з місцевим підляським світом, який вона трансформує крізь призму емоційності, а подекуди й гумору. В більшості випадків Сачко по-прустівськи зображує світ «який минає». Це пасторальний світ села, де дим з комина *ще відьмами пихне, де за бандурою в косах цибуля тихенько плаче*, де люди вгадують весілля і смерть з цвіту яблуні й черешні чи з кування зозулі. Суть людського життя самозрозуміла й пройнята селянською мудрістю, як схід сонця, як проростання трави чи готування жінкою сорочки на смерть – так, *як треба доїти корову, дати їсти свиням*. Життя людини хоч убоге тут, але цілеспрямоване: люди обробляють поле, і навіть, коли вже не збирають з нього, *все ж наслухують дощу*. А дитя, яке *несе листок осені*, визначає смерть батьків.

Зображуючи цей пасторальний світ, поетеса одночасно віддаляє себе від нього: *боюсь спокою, який не тривожить, замкнений вечір у замкнених сім'ях*. Шукаючи особистої свободи, вона, парадоксально, завжди вертається до особистої порожньої клітки, в яку *приятелі кидають кість, щоб гризла, і лікоть наніч під голову*.

Внутрішньо поезія Сачко напружена й емоційно згущена: жінка, наприклад, хоч і свідомо невірності мужа, *бере тіло, як землю*, тобто як субстанцію продовження життя, або спонтанно віддається коханням – *бери вино і тіло й люби!*

Хоч поетеса звертається до традиційних джерел і змальовує традиційно усталений світ, вона висловлюється модерними поетичними засобами. Пише вільним віршем, інструментованим на особистий лад, чи під народний мелос: *ой захіочу і возом заїду, ой заїду в той сон*. Її метафори свіжі й повно співзвучні з тим світом, який зображують: сорочка п'явкою впивається в плечі; нещире слово – *як добра протеза*, а дні прості, *як мікстура з рецепти*.

Підляська говірка, якою послуговується Сачко, чудово відповідає світові, про який вона говорить, і стилеві, яким вона пише. Прастарі властивості підляської говірки звучать свіжо і модерно в її віршах.

Софія Сачко черпає з вірогідних успадкованих мовних глибин, і тому творчість її має особливе значення в контексті української поезії.

ЮРІЙ ГАВРИЛЮК (1964)

Перша збірка Юрія Гаврилюка, *В непроминаючому поході*, написана підляською говіркою. Вглиблюючись у минуле, поет відкриває його надра, цим встановлює місце підляшан в сучасній історії. Друга збірка, *Негербовії генеалогії*, написана літературною мовою. Гаврилюка, студента історії, найбільше цікавить інтроспекція в глибини пам'яті історії. Його творчу уяву притягають зрада, насильство й облуда,

що приходили ззовні, як і зрада, що виходила з нашої колективної свідомості.

Гаврилюк – концептивний поет. В основу композиції своїх поезій ставить думку, інформацію. Думка ця висловлена або чіткою дикцією, або образами. Образи його сконденсовані і, як сільські ікони, діють безпосередньо, несподівано. Гаврилюк не уникає метафорної мови, але коли метафора ускладнюється, стає надто абстрактною і починає послаблювати контури самої думки, він відразу заякорює її в конкретніший асоціативний ґрунт.

Гаврилюк пише строго ритмізованим нерегулярним віршем. Крім сильного відчуття ритму, він komponує рядки в своєрідні ритмічні схеми: рядки часто падають один за одним, рвучко й каскадно, витворюючи враження регулярної просодії.

Коли поет вдається до особистої лірики, його рядки м'якнуть, стають чуттєвими й контемплативними. Те саме відноситься і до його лірики природи, яка, в додатку, має ще ознаки містерійності й казковості. Особливо вдало виходять Гаврилюкові поезії, в яких він вдумується в суть і закони життя (*Положи на джерело камінь... змінять дорогу підземні течії більше з нього не зачерпнеш*), чи в самотність і тишу остаточності.

Гаврилюк – поет-мислитель, який шукає за змістом і значенням речей і явищ. У пошуках нового поетичного вислову, він вглиблюється в символи минулого. Його поетичний шлях складний, але повноцінний.

І своїм голосом промовили!
Українська поезія на Підляшші
періоду видавання
«Нашого голосу» (1983-1988)

У Любліні та Більську-Підляському між 1983 та 1988 роками був видаваний на правах рукопису «Наш голос» – літературний збірник неформального поетичного об'єднання «Підляшшя», який пропагував українську поезію регіону та гуртував літераторів навколо української ідеї. Ініціаторами та редакторами видання були Іван Ігнатюк з Любліна, уродженець Південного Підляшшя, діяч Українського суспільно-культурного товариства, збирач підляського фольклору та поет, який у своїй поезії повертав до минулого рідної землі, та поет з Більська-Підляського Іван Киризиук. Крім Степана Сидорука з-під Володави, підляські автори, які друкувалися у «Нашому голосі», мешкали на Північному Підляшші.

Авторами «Нашого голосу» були Юрко (Юрій) Баєна, Ірина Боровик, Юрій Гаврилук, Іван Ігнатюк, Іван Киризиук, Петро Киризиук, Євгенія Овсянюк-Мартинюк, Галя Пасічник (Ольга Підляшанка), Софія Сачко, Степан Сидорук та Іван Хващевський¹. Цей склад авторів, сформований у першому числі щорічника з 1983 року, продовжував друкувати свої вірші в на-

¹ Щорічник «Наш голос», № 1-6, 1983-1988, зі збірки Андрія Єкатеришчука.

ступних числах «Нашого голосу», аж до його закриття у 1988 році.

Гостинно на сторінках «Нашого голосу» друкувалися вірші учнів загальноосвітнього ліцею у Лігниці, Романа Дрозда та інших. Цей голос української молоді з-поза Підляшшя був важливим внеском у розвиток українського слова 80-х років і нагадував дебюти бурхливих пошуків молоді у «Нашому слові» в 1982-1983 роках, зокрема після краківського конкурсу молодих творців.

Гостинно друкувалися у щорічнику також інші поети з українського середовища: Міля Лучак з Перемішля, Тадей Карабович з Холмщини, Стефанія Трохановська і Олена Дуць з Лемківщини та інші, але це не впливало суттєво на зміст неформального збірника. У ході розвитку щорічника на його сторінках дебютували Євгенія Жабінська та Степан Троць.

Автори щорічника писали українською підляською говіркою, яка в початковій стадії видавання об'єднувала словесників у мовному аспекті та надавала поетичне заглиблення їх творчості. Згодом з'явилися твори писані українською літературною мовою.

У «Нашому голосі» зустрілися безумовно літературні таланти, які своїм поетичним мисленням вирізняли підляську поезію та тлі всього українського творчого процесу в Польщі.

Мова як засіб комунікації стала щоденним болем поетичної душі Івана Киризюка, Юрія Гаврилюка, Євгенії Жабінської, набуваючи особливого значення

у відносинах між собою та читачем. Слід зазначити, що читач «Нашого голосу», з огляду на ксероксне його видання був не чисельний, проте самотній акцент цього щорічного часопису вписувався у загальне русло української літератури в Польщі.

У «Нашому голосі» зустрілися непрості письменницькі долі; виразна лірика Євгенії Жабінської та поетичне «я» Івана Киризука, історичні пошуки тожності Підляшшя Юрія Гаврилюка та довершені описи природи і життя людей на селі Степана Сидорука. Щорічник вміщав різноманітні лінії творчого потенціалу, різні духовні скрижалі, часто підкреслені щоденням та епохою, у якій жили його автори.

Видання «Нашого голосу» багато уваги приділяло темі рідної землі, як батьківщини серця, звідси народилася чимала антологія віршів про Підляшшя, особливо тепло підкреслене у творчості Юрія Гаврилюка, Івана Киризука, Степана Сидорука, Івана Ігнатюка та інших.

Любов до рідної підляської землі лунає з віршів Євгенії Жабінської, Софії Сачко та поезії Івана Хвасцевського, який, на жаль, був автором лишень «Нашого голосу». Різноманітність буття, цікавий внутрішній світ авторів, міфічна країна дитинства – Підляшшя, це наглядна тема майже всіх авторів «Нашого голосу».

Цікавою є художня вартість окремих творів, особливо говіркові тексти Софії Сачко писані верлібром, чи щира палітра вислову Степана Сидорука. Еволюцію від говірки до літературної мови переживала на сторінках «Нашого голосу» поезія Івана Киризука та

Юрія Гаврилюка, активізуючи стилеві форми висловів та урізноманітнюючи тематику творів.

Отже, можна сміливо сказати, що «Наш голос» був безумовним джерелом національного розвитку поетів з-над Бугу і Нарви та унаочнив існуючу українську самосвідомість на Підляшші.

З зацікавленням читачів зустрівся Іван Киризюк презентуючи «Наш голос» на Фестивалі української культури в Сопоті, великий інтерес мав щорічник також серед читачів у Любліні, його відмітила редакція «Нашого слова» у Варшаві та підляшукі, які жили поза Підляшшям. Для них позацензурний щорічник був голосом рідної землі, відважною спробою захистити рідне слово в тодішній несприятливій атмосфері для національних меншин у Польщі.

До кожного номера «Нашого голосу» Іван Ігнатюк підготовляв словник діалектних підляських слів: діалектно-український (літературний), у якому пояснював говіркові особливості мови підляських літераторів, з наголосами слів та їх відміною.

Окремі числа щорічника були присвячені видатним українським поетам. Друге число присвячено 170-річчю з дня народження Тараса Шевченка (1984 р.), чергові: пам'яті Івана Франка, Лесі Українки, Василя Симоненка, підкреслюючи тим самим літературну близькість Підляшшя до мовного ареалу над Дніпром.

У вступному слові до першого номеру «Нашого голосу» (за 1983 рік) підкреслено вагомість рідної мови як засобу поетичної комунікації: *Всіх нас єднає гаряча*

любов до рідної мови наших батьків і дідів, до мови, яку ми самі називаємо руською, нашою або простою, а яка є в дійсності діалектом північно-західного наріччя української народної мови. Єднає нас любов до нашої рідної землі – Підляшшя, любов до нашого народу, до витоків його духовної й матеріальної культури, до його звичаїв та обрядів, любов до нашої рідної пісні та любов до наших народних традицій.

Це звернення було маніфестом неформального, бо існуючого лишень у рамках видавання «Нашого голосу», Поетичного об'єднання «Підляшшя», яке в 1980-х роках відіграло важливу роль для українських поетів на Підляшші, єднаючи їх під спільним видавничим фондом «Нашого голосу». Його неформальність прискорила процес пошуків інших джерел друку та самореалізацій, таких як дебюти в українських виданнях: у «Нашому слові», «Нашій культурі» та «Українському календарі».

Іван Киризюк підготував позацензурні збірки поезії та видав їх говіркою – *Моя батьківщина Підляшшя* (1982 р.) та *Пісні моєї сторони* (1985 р.), щоб у видавництві ГП УСКТ видати збірку *Моїй Батьківщині* (1986 р.). Юрій Гаврилюк видав дві альтернативні збірки віршів – *В непроминаючому поході* (1986 р.) та *Негербовіі генеалогії* (1988 р.), зосередившись навколо історії Підляшшя, його культурно-релігійних традицій та кладучи наголос на особисті переживання творця.

«Наш голос» був суспільно-культурною одиницею, яка давала поштовх до творчості і об'єднувала підляських поетів навколо літературної ідеї над Бугом

і Нарвою. Як зазначає Михайло Лесів, неформальний щорічник виповнював роль популяризації мовного матеріалу рідної підляської говірки з-під Більська, виразну особливо в поезії Івана Киризяка, Софії Сачко, Євгенії Жабінської, Юрія Гаврилюка та народного поета зі Ставок – Степана Сидорука. Михайло Лесів підкреслював, що «Наш голос» повертав історичну пам'ять підляським поетам: через участь у щорічнику вони ставали носіями української літературної ідеї, а говіркові елементи їх творчості збагачували новим досвідом українську поезію, яка розвивалася у Польщі¹.

Елементом, який виріс зі щорічника «Наш голос» була, укладена Тадеєм Карабовичем, двомовна антологія перекладів підляської поезії *Modlitewnik podlaski*², яка вийшла у 1990 році як додаток до білостоцького часопису «Dyskusja». Факт важливості цього двомовного видання у таких деталях як тираж, що мав 700 примірників та розміщення віршів дев'яти підляських поетів: Юрія Баєни, Івана Хващевського, Юрія Гаврилюка, Івана Киризяка, Євгенії Овсянюк-Мартинюк, Ольги Підляшанки, Софії Сачко, Степана Троця та Євгенії Жабінської.

Сторінки «Нашого голосу» показували від першого числа, яке з'явилося у 1983 році, аж до його завершення у 1988, постійний розвиток та ріст поетичного

¹ М. Лесів, *Українські говірки у Польщі*. Варшава 1997. С. 279-412.

² Т. Карабович, *Modlitewnik podlaski. Dodatek do «Dyskusji»*. Białystok 1990. 19 с.

рівня авторів, не дивлячись очевидно на ксероксну, неякісну форму друку цього видання.

Щорічник відчиняв вікно у світ для поетичних здобутків Підляшшя, показуючи неповторне обличчя слова. Знайомив читачів з молодими авторами, яких «вишукували» редактори. Велику роль відіграв тут Іван Киризюк, який заохочував займатися поезією, пробував інтегрувати середовище навколо «Нашого голосу», що не завжди вдавалося, бо деякі автори відповідаючи на його заклик, не вибирали самостійної літературної дороги, залишаючись тільки авторами щорічника³.

Проте щорічник відкривав перед його авторами самобутні літературні дороги, адже на широкий літературний шлях вийшли Іван Киризюк, Євгенія Жабінська та Юрій Гаврилюк, нині члени Національної спілки письменників України та автори різноманітних видань.

2008

³ Б. Столярчук, *Не наполохай ранню тишу*. Рівне - Люблін 2007

З підляської мови предків. Деякі аспекти ідентичності українського літературного феномену на Північному Підляшші

У XX ст., зокрема у 70-80-х рр., почала стихійно розвиватися українська література на Північному Підляшші (зараз це Підляське воєводство). Свої твори тодішні літератори намагалися писати на порозі дебюту в українському діалекті. Вони вважали себе складовою частиною українського культурного феномену на Північному Підляшші. Цю нову ідентичність не відразу усвідомила українська літературна критика. Заява тодішніх літераторів на Підляшші, що вони становлять невід'ємну етнічну гілку українців у Польщі, як національної меншини, заскочила соціологів та антропологів культури. Цей шлях позначений рекласифікацією кількох регіональних усталених тодішньою державною політикою очевидностей почав наростати після виникнення у Польщі «Солідарності». Особливо болісно реагувало на цей факт Білоруське суспільно-культурне товариство, що діяло на Північному Підляшші від 1956 року. Дискусія велася на сторінках газети «Ніва» та літературної організації «Біловежа», що об'єднувала поетів і письменників в регіоні. У газеті «Ніва» друкувалися вірші в українському діалекті, але їх не вважали частиною української ідентичності куль-

турного феномену на Північному Підляшші. Літературна білоруська організація «Белавежа», після виникнення у Польщі «Слідарності» надалі вела семінари з письменниками, намагаючись не бачити українську ідентичність нового культурного феномену на Північному Підляшші.

У літературному українському становленні Підляшшя, важливу роль відіграв позацензурний літературний щорічник «Наш голос» (Люблін-Більськ), редагований у 80-х рр. ХХ ст., суспільним діячем Іваном Ігнатюком та поетом Іваном Киризьюком, як суто підляське видання. Літературні зустрічі, які відбувалися на сторінках того позацензурного літературного щорічника, не тільки дали авторам іншу перспективу на друк у білоруських виданнях, але і розширили можливості друку. Група письменників, пов'язана зі щорічником «Наш голос», використовувала українські підляські діалекти та підвищувала свою літературну самосвідомість. Мову між Бугом і Нарвою, яку на Північному Підляшші, що був регіоном взаємовпливів, окреслювалося, «простою мовою» або за «Нівою», як «наша мова», почали називати українською. В той спосіб на Північному Підляшші, офіційно існували, умовно кажучи від 1956 року, три мови: польська, як державна та білоруська і українська, як мови національних меншин. Натомість офіційно на Північному Підляшші існували структури БСКТ та православна церква. В офіційних документах українці заіснували лишень після 1990 року.

Відомий лінгвіст та діалектолог проф. Михайло Лесів¹ писав про феномен Північного Підляшшя, як про територію національної власності: «бути у себе», де людина належить своїй, а не чужій нації, або культурі. Це визначає також координати безпосередньої релігійної приналежності. На Північному Підляшші, свою приналежність до православної громади, окреслювали білоруси та українці.

Літературознавець Віктор Яручик², ідентичність культурного феномену на Північному Підляшші 70-90-х років ХХ ст., охарактеризував як самостановлення. Тоді у місті Більську-Підляському виникло, умовно кажучи, середовище української літератури. Лідером того середовища став відомий поет та культурний діяч Іван Киричук – якого підтримали поети та письменники: Софія Сачко, Юрій Гаврилюк, Ірина Боровик, Євгенія Жабінська, Юрій Трачук та інші.

Віктор Яручик, визначив два умовні періоди розвитку української літератури на Північному Підляшші – перший (1956-1990) та другий (1990-2009). На думку Віктора Яручика українська література від 1956 року до 2009 року, на Північному Підляшші пройшла довгий творчий шлях саморозвитку, від римованого віршування до верлібру, від говіркових творів до лі-

¹ Ширше на цю тему: Михайло Лесів, *Українські говірки у Польщі*. Варшава 1997.

² Див.: Віктор Яручик, *Українська література в Польщі: історія, видавнича діяльність та періодика, літературні дискусії, поезія: історико літературний нарис*. Луцьк 2009.

тературної творчості таких словесників, як Іван Киризиук, Юрій Гаврилюк, Євгенія Жабінська та інші.

Вагоме місце на полі української поезії посіли народні поети Північного Підляшшя, які писали підляською говіркою. Це були маловідомі народні літератори. До них Віктор Яручик зарахував також народного поета і маляра Степана Сидорука зі Ставок, який писав підляською говіркою Південного Підляшшя.

Українську літературу, як елемент життя рідних земель Північного Підляшшя продовжують Іван Киризиук, Юрій Гаврилюк, Євгенія Жабінська, які, можна сказати, створили підляську школу в українській літературі, що розвивається у Польщі донині. Віктор Яручик згадує також про суспільно-культурну діяльність українських поетів з Підляшшя, які були співзасновниками Підляського відділу УСКТ, а згодом Союзу українців Підляшшя, які заснували видання «Над Бугом і Нарвою», важливого для українців Північного Підляшшя журналу, в якому друкувалися твори письменників, котрі живуть та працюють у Більську-Підляському. Віктор Яручик охарактеризував поняття батьківщини в творчості поетів, як особистої присутності. Це поняття, на думку дослідника, складне і неоднозначне.

Літературознавчий дискурс Північного Підляшшя – першого (1956-1990) та другого (1990-2009) періодів розвивався у двох напрямках, а українську літературу творили дві групи підляських словесників. Це були народні поети та словесники, які писали або пишуть літературною мовою.

До першої групи (за Юрієм Гаврилюком), слід зарахувати жителя села Видово, письменника Василя Білокозовича (1899-1981), поетесу Ольгу Онацік (1921-2007) з села Ягуштова під Більськом, любителя народних легенд і казок Миколу Патейока (1923), з села Забагонщина, яке зараз в гміні Дубичі-Церковні, поета Василя Петручука (1926), уродженця села Грабівця біля Дубич-Церковних (зараз це Гайнівський повіт). Це поети, яких літературний дискурс зараховує паралельно до білоруської та української спадщини Північного Підляшшя. До першої групи потрібно зарахувати також непрофесійного маляра наїву та поета Василя Альбічука (1909-1995) з Малої Дубровиці та згадуваного вже Степана Сидорука (1919-2012), народного поета і маляра зі Ставок під Володавою. Обидва вони писали філософську лірику українською підляською надбужанською говіркою. З Південного Підляшшя походив краєзнавець та суспільний діяч, що жив у Любліні Іван Ігнатюк (1928-2013)³, який писав поезії у народному стилі або віршовані верліброві стилізації. З Костомолотів на Південному Підляшші походив автор польсько-української поезії Петро Ку-

³ Іван Ігнатюк, нар. 20 жовтня 1928 р. в Данцях на Південному Підляшші, помер 29 серпня 2013 р. у Любліні, краєзнавець, збирач та дослідник матеріальної культури Підляшшя. Автор нарисів та фольклорних збірників. Записав чимало народних пісень з Південного Підляшшя різних жанрів: обрядових, сімейно-побутових, жартівливих, рекрутських. Писав вірші, популяризував творчість українських поетів з Підляшшя. Він давав позацензурний «Наш голос» (1983-1988) спільно з поетом Іваном Киризиюком. Жив у Любліні.

прись (1933-2002)⁴, що проживав у Любліні та писав вірші для себе. У Кривовербі -- Володавського повіту, жив уродженець села Ситити Микола Дацюк (1945-1993), який писав народну поезію. До цієї групи належить народна поетеса Марія Сарнацька (1939), з села Довгобродів над Бугом.

⁴ Віктор Яручик, *Українська література в Польщі*: До старшого покоління письменників Холмщини та Підляшшя належав поет і перекладач Петро Купрись (1933-2002), маловідомий поет, що жив та працював у Любліні. Народився він у надбужанських Костомолотах в хліборобській сім'ї Параскеви та Михайла Куприсів у 1933 році. Завдяки допомозі діда по материній лінії родина купила нове господарство із доброю землею у селі Строміва поблизу Луцька, і Куприси переїхали туди. Там сусідами на хуторах були чеські колоністи з дітьми, з якими маленький Петрусь дуже здружився. Образ того села в ідеальній уяві заховав поет аж до смерті, незважаючи на те, що 11-літній хлопчик ледве не загинув від знайденної в городі гранати, що страшенно покалічила йому ноги. Лікарі в Луцьку, а пізніше у Львові, ледве «відходили» його. В 1957 році батьки, втікаючи від колгоспних злиднів, повернулися над Буг до рідних Костомолот. Початкову школу Петро закінчив ще в Україні. Вчився він добре і був дуже ретельним учнем. Безпроблемно закінчив також загальноосвітній ліцей у Білій Підляській у 1951 році, а потім закінчив факультет російської філології у Кракові. Мріяв про наукову працю, однак доля розпорядилася по-іншому. Десять років працював вчителем у різних школах Щецінського і Познанського воєводства. У 1966 році переїхав до Любліна, де до пенсії працював викладачем російської мови у Сільськогосподарській академії. Поезії почав писати у кінці 50-х років українською, польською та декілька російською мовами. Серед улюблених тем: патріотична, інтимна, пейзажна. Багато писав про Батьківщину, в основному про Волинь, менше про Холмщину і Підляшшя. Петро Купрись займався також перекладацькою діяльністю. Переважно перекладав поезії з української на польську. Його перу належить повний переклад польською мовою *Енеїди* Івана Котляревського. Переклади окремих віршів часто вміщували часописи «Камена», «Sztandar Ludu» та «Український календар». Останні двадцять років свого життя Петро Купрись віддав кропіткій праці над вдосконаленням повного перекладу польською мовою *Кобзаря* Тараса Шевченка. Наполегливо працював над власними поезіями. Помер у Любліні в 2002 році, де і був похований на православному кладовищі.

До другої групи словесників, які писали або пишуть літературною українською мовою зараховується поетів: Івана Киризьюка, Юрія Гаврилюка, Євгенію Жабінську, котрі живуть та працюють у Більську-Підляському. До другої групи слід зарахувати поета Юрія Трачука, який проживає у Любліні та займається літературознавством. Поет Юрій Трачук був у 80-х рр. редактором білоруської «Ніви» та у 90-х р. співзаснував видання журналу українців Північного Підляшся «Над Бугом і Нарвою».

Окрему дорогу пройшла поетеса з Північного Підляшся Софія Сачко, яка друкувалася у виданнях Білоруського суспільно-культурного товариства, у білоруській «Ніви» та в українському «Нашому слові». Ця талановита прихильниця говірки рідного села Вілька під Більськом, на думку дослідника Віктора Яручика, показала, що поет може існувати на пограниччях літератур - білоруської та української, хоча в обох цих літературах знаходиться у ніші, бо його говірка залишається притаманною тільки його творам, так як і у народній поезії. Цю лінію творчого доробку продовжує Юстина Королько, поетеса, яка українською говіркою з Підляшся (точніше: мовою предків) та польською мовою пише верліброву поезію.

У 1983-88 рр. підляські поети друкувалися зі своїми віршами у чергових числах позацензурного поетичного щорічника «Наш голос», що на хвилі руху «Солідарності» 80-х років видавався з ініціативи любителів українського підляського фольклору і мовлення. Це були: Іван Киризьюк, Софія Сачко, Юрій Гаврилюк,

Євгенія Жабінська, Іван Хващевський, Юрій Трачук, Юрій Баєна, Євгенія Овсянюк-Мартинюк та інші.

У вступному слові до першого числа «Нашого голосу» за 1983 рік, редактори написали про сенс видавання такого збірника, звертаючись до творців слова обох частин Підляшшя. Це звернення прочитується неначе неформальний маніфест:

Всіх нас єднає гаряча любов до рідної мови наших батьків і дідів, до мови, яку ми самі називаємо руською, нашою або простою, а яка є в дійсності діалектом північно-західного наріччя української народної мови. Єднає нас любов до нашої рідної землі – Підляшшя, любов до нашого народу, до витворів його духовної та літературної культури, до його звичаїв та обрядів, любов до нашої рідної пісні та любов до наших рідних традицій⁵.

Безперечно підляські говірки становили мовну основу віршів поетичного щорічника «Наш голос». Тут друкувалися не тільки відомі поети, що розславили Підляшшя своїми творами як Іван Киризюк, Юрій Гаврилюк чи Євгенія Жабінська, але також маловідомі: Іван Хващевський, Ірина Боровик, Ганна Пасічник, Євгенія Овсянюк-Мартинюк та інші.

⁵ Див.: «Наш голос». Т. 1. Люблін 1983.

Літературна українська дорога поета Івана Киризьюка

Іван Киризьюк народився 10 жовтня 1949 року, у селі Крив'ятичах на Північному Підляшші. Поет, суспільно-культурний діяч на українській ниві, співзасновник УСКТ та Союзу українців Підляшшя, його часопису «Над Бугом і Нарвою», член Національної спілки письменників України. Дебютував поезіями українською мовою в 1971 році у білоруській «Ніві», згодом друкувався у «Нашому слові», «Нашій культурі», «Українських календарях», «Українських альманахах» та «Українському літературному провулку» (2001-2013). Співредагував та видавав позацензурний «Наш голос» (1983-1988) з поетом та любителем фольклору Іваном Ігнатюком. Видав власні томики поезії позацензурно: *Моя Батьківщина Підляшшя* (Більськ-Підляський 1982), *Пісні моєї сторони* (Більськ-Підляський 1985), та у видавництві ГІ УСКТ *Моїй Батьківщині* (Варшава 1986), *На дорозі із криниці* (Львів 1995), *Весна з русалками* (Більськ-Підляський 1995), *Смак ягоди ожини* (Більськ-Підляський 1999). Зараз поет живе в Більську-Підляському та у селі Крив'ятичі.

Поезії Івана Киризьюка були друковані на сторінках видань: «Белавежа» (Білосток), «Світо-вид», «Лемківщина» (США), «Дукля» (Словаччина), «Дзвін» (Україна). Два роки працював (1972-1973) на Лемківщині у Балигороді та Затварниці над Сяном, що на Бойківщині, де керував будівельними роботами підприємства, яке було з осідком в Устриках. Там пізнав величезну трагедію: насильне виселення в 1947 році,

українського населення з їх рідних земель в рамках акції «Вісла».

У 1998-2002 роках Іван Киризиук був заступником бурмістра міста Більськ. Співорганізував навчання української мови (на Північному Підляшші) в школах Більська-Підляського. Поезія Івана Киризиука відображує душевні переживання та оповідає про історію рідного Підляшшя. У творі *Крив'ятицьке живо*, поет мовою серця прикликає рідний сільський краєвид з церквою, як домінантом та лелеками, як невід'ємними учасниками буття:

В Крив'ятічах
Віє теплий вітер
З півдня
З Волині
Пливе гомін
Церковного дзвону
Вурлянської
Святині
В спокійному небі
Кружляє лелека
На руках дитину
Несе молодиця
Під ганком
Рідного дому
Стелиться запах
Дозрілої пшениці.

У вдумливому творі *Смак поцілунку*, поет описує особисті переживання, які представляє у формі мрій, відображуючи чистоту кохання:

Як приснюсь
Тобі
В час жнива
При річці
У горах Карпатах
Прилітай до мене
Білим
Вільним птахом
З сердечної волі
Закоштуємо разом
Смак
Райського поцілунку
Під зоряним дахом.

Творчість Івана Киризюка глибоко вписується у рідне село Крив'ятичі, де поет народився та провів своє дитинство. Іван Киризюк завжди писав з потреби серця висловлюючи у поетичному слові глибоку віру у сенс життя. Його захоплювало життя людини підпорядковане порам року, вписане у весняні пориви вітру та пробуджене до існування. Літом, коли дозрівали на рідних полях засіви, поет радів з врожаїв, бо вони заповідали достаток та багатство. У словах задуму він дякував Всевишньому за осінні дари садів, тужливо прощав ключі вирійних журавлів надіючись на побачення весною. Зимою, коли рідне село

оповивалося снігом, а природі та людині дарувався відпочинок, поет займався батьківською хатою.

У творі *Пелюстки любові*, поет співає пісню кохання, так притаманну тему у його творчій біографії:

Грає нам
Вітер
Музику
Молодецького вальсу
Шепоче
Про помадку
На твоїх устах
Про перфуми
Про корсет
Розп'ятий
На грудях
Смакували ми
Вогонь і воду
Твоє і моє тіло
Шукаючи причалу
Горіло
В білих
Пелюстках любові.

У вірші *Ниточка*, автор описує підляську природу, несучи глибоку любов та щирі поетичні слова:

Рум'яніє тіло
Від жару
Літнього сонця

Високо
У небі
Крилом надій
Розсипана
Азбука кохання
Ми делікатно
Йдемо
По ниточці мрій
Шукаючи
Щастя
Срібного ключа
В загонах
Золотого збіжжя.

Твір Івана Киризука *Човен долі*, з 2011 року, неначе дорогоцінна перлина мережитья вишивкою вдумливих слів та метафор:

Життя річкою
Бистрокрилою ластівкою
Життя
То ти і я разом
У човні долі
На Підляшшя
Просторах
Життя
То мандрівка
В надіях
З рідною піснею
То вічне питання

Про сенс існування
А невдачі?
То пuste
Сідло без коня
То пuste вікно
За занавіскою сну
На холодному камені
Епітафія
Розсипаного зерна
Кирилиці.

Богдан Бойчук – поет Нью-Йоркської групи, – представляючи збірку Івана Киризиюка⁶ *Смак ягоди ожини. Поезії*, ділить творчість поета на три головні частини, у які складаються усі ті грані: світ, де минуле стикається з сучасним і долею людини; світ природи, який інтегрує й людину; та світ особистих почувань.

Сучасна цивілізація не втягнула джерельного поета Івана Киризиюка на своє плитке плесо. Поет далі живе у світі, в якому суть існування, зміст душі, коріння предків і почуття людини переплітаються. Вони взаємовпливають на себе та й визначають долю людини. Богдан Бойчук підкреслює, що у віршах поета мотив минальності пронизує усі три обговорювані сфери. Невпинний час змиває мрії людини, під тиском часу щезають доріжки підляського родоводу, і *Хронос дні, мов хліб, на скібки крає*. А відвічна пам'ять переходить у мовчання.

⁶ Іван Киризиюк, *Смак ягоди ожини. Поезії*. Більськ-Підляський 1999. 94 с.

Усе це закономірне. Бо минання всесвіту – це хід життя. Це також хід поезії – в не проминання.

Ворожіння з підляської мови предків Софії Сачко

До групи підляських поетів, як оцінює проф. Михайло Лесів, що відкликалися до мови предків, як апеляції серця, належить Софія (Зося, Зоя) Сачко, народжена 1955 року, у селі Вілька неподалік Більська-Підляського. Софія Сачко є авторкою кількох збірок поезій, писаних, як правило, діалектом рідного села, а саме *Пошуки* (1982), *Над днём похіяна* (1991), *Ще одна весна* (1995) та *Поєми* (2000), які були обговорені з точки зору змісту й мотивів такими літературними критиками й одночасно поетами як Юрій Трачук, Тадей Карабович⁷. Усі збірки поетеси видавало білоруське Літературне об'єднання «Белавежа» з використанням засобів сучасної білоруської орфографічної системи. У 1983 – 1988 рр. частина віршів Софії Сачко була друкована у шести випусках збірника неформального Поетичного об'єднання «Підляшшя» у річнику «Наш

⁷ Зміст та мотиви віршів, надрукованих у цих 4-х збірниках віршів С. Сачко детально обговорив й оцінив Ю. Трачук у статті *Поезія Софії Сачко – символ національного відродження Підляшшя* у 4-ому томі «Українського літературного провулка» (Люблін 2004. С. 307-316) та Тадей Карабович в польськомовній статті *Sofija (Zosia) Saczko – podlaska poetka literackiego pogranicza białorusko-ukraińskiego* у збірнику статей *Феномен пограниччя: польська, українська і білоруська література впливів і взаємнаїзбагачення* (Мінськ 2008. С. 345-355), в яких цитуються думки інших авторів, що відносилися до цієї поезії, а саме А. Барського, Т. Занєвської, Я. Леоньчука, Б. Бойчука.

голос», на правах рукопису, про що у 2008 році згадав Тадей Карабович⁸, а до передруку її поезій звідтам на сторінках «Українського літературного провулка» вибрав Андрій Єкатеринчук⁹. У цих виданнях до графічної форми поезій Софії Сачко використано засоби сучасної української орфографічної системи.

у поранок кажди
як встаю
на што ж мніе
так клопотаті
про всьо што буде
а коб буюльш било
чи ж не помнажала майонтку
не здобувала науки
і не провірала єї а всьо-такі
- ни буюльшої радосьці
- ни глубейшого спокою і так само¹⁰

Софія Сачко закінчила російську філологію в Університеті Марії Кюрі-Склодовської в Любліні, і від 1978 року, після захисту магістерської роботи *Filozoficzny podtekst konfliktów w "Braciach Karamazow" F. M. Dostojewskiego*, працювала вчителькою російської та

⁸ Тадей Карабович, «Наш голос» (1983 - 1988). Збірник неформального Поетичного об'єднання «Підляшся». «Український літературний провулок». Т. 8/2008. С.164-174.

⁹ Поезії «Нашого голосу» у виборі Андрія Єкатеринчука. «Український літературний провулок». Т. 8/2008. С.182-226. Передруковано тут 13 віршів Софії Сачко (стор.190-191, 194, 198-199, 212-213, 218-219, 221-222).

¹⁰ http://nadbuhom.pl/art_2342.html (28.10.2013).

польської мов у школах Північного Підляшшя, передусім, у місті Більську-Підляському.

Свої вірші писала за словами Терези Занєвської лише *говіркою свого рідного села Вілька на Підляшші*¹¹. Сама ж поетеса написала листа до проф. Михайла Лесева, 14 листопада 2009 року, використовуючи рідну говірку, про свою мовно-літературну біографію:

Десь уже, як була в ліцейові, прочитала про Расула Гамзатова і таке було ... ну сказала би – olśnienie czymś bardzo prostym: ото живут люде, котори цієли свґой сьвієт, цієле своє жице виражают тӯолько в тӯом нашум язикові! І як тут сієтого не запісаті¹².

Отже, Софія Сачко, як пише проф. Михайло Лесів, під впливом аварського поета Дагестану Расула Гамзатова, сама задумалася над тим, чому б не використати рідне підляське мовлення для власної творчості. Поет Дагестану, Расул Гамзатов, у своїй літературній творчості використовував аварську мову; мову народу, що начисляє десь біля 160 тисяч людей. Це був своєрідний мислений поштовх, який вирішив, що Софія Сачко у своїй поетичній творчості залишилася донині вірною своїй підляській говірці та рідному етносові. А потім після перших поетичних успіхів поетеса

¹¹ Тереза Занєвська, *Очікування на доглибинне слово*. «Український літературний провулок». Т. 6/2006. С. 257.

¹² Михайло Лесів, *Мова віршів підляської поетеси Софії Сачко*. В його ж, *Recensio. Про прочитані книжки та їх авторів*. Перемишль 2012. С. 252.

- як далі пише -- почала задумуватися над самою мовою-говіркою: *Скудоль таке слово? Нема його в літературних язиках, а тут у нас є, то може десь з давен давна, ого які наш язик старий!* і почала пошуки за словами, наслуховуючи і задумуючися над тим, якби сказала *то моя мама*¹³.

У першій збірці її віршів *Пошуки* (Білосток 1982) у двох перших частинах її поезії були подані білоруською мовою, але, як додомується Юрій Трачук, це був переклад з української підляської говірки на білоруську мову¹⁴, здійснений редактором *Пошуків*, Алесем Барським, без пояснення читачеві такого рішення та за тихої згоди автора. У третій частині цієї збірки – *твори були записані говіркою рідного села Вілька*¹⁵.

Підляшшя поета Юрія Гаврилюка – земля серед вічності...

Юрій Гаврилюк народився 2 вересня 1964 року у місті Більську-Підляському. Поет, прозаїк, історик, головний редактор часопису Союзу українців Підляшшя «Над Бугом і Нарвою». Член Національної спілки письменників України. Студіював історію в Ягеллонському університеті у Кракові. У другій половині 80-х років, заснував позацензурне видавництво «Думка». Дру-

¹³ Там само. С. 253. Машинопис листа Софії Сачко з 14 листопада 2009 р.

¹⁴ Юрій Трачук, цитована праця. С. 311.

¹⁵ Тереза Заневська, цитована праця. С. 258. Авторка статті не окреслює, до якої мови ця говірка належить, пишучи узагальнено: *Софія Сачко, будуючи свій поетичний світ, заворожус його словами, які винесли з дитинства*. Там само. С. 259.

кується з 1983 р. (дебют українською мовою у «Нашій культурі») в альтернативному виданні «Наш голос» (початок 80-х років), у «Нашому слові», «Українських календарях», «Українських альманахах», «Українському літературному провулку» (2001-2013), незалежному двотижневику «Гомін» (1996). Вірші друкував в Україні: «Поезія», «Вітрила», «Дзвін», «Всесвіт», «Подільська толока» та у виданнях «Нові дні», «Зерна», антології української модерної поезії в діаспорі *Поза традиції* (1991). Видав окремими збірками *В непроминаючому поході* (Більськ-Підляський 1986), *Негербовії генеалогії* (Більськ-Підляський 1988), обидві як альтернативне видання, *Голоси з Підляшшя* (Більськ-Підляський 1999), *Nechaj żywe Pudlasze! Z pereżytoho i peredumanoho* (Більськ-Підляський 2001), *В навутичній життє* (Більськ-Підляський 2004). Юрій Гаврилюк видав ряд історичних праць та досліджень. Живе у Більську-Підляському.

В поезії Юрія Гаврилюка відбивається поетове зацікавлення дійсністю та життям:

Входжу до церкви старої
В якій хрестили
Предків і мене
Не чую тут рідної мови
Мабуть земля за хвилину
Здригнеться
Витече з місця де мої ноги
Обдирати церкву з ікон
Це святотатство

Смертний гріх
А чи ж не жива ікона
Народу мова.

Або, у творі з 1987 року, де у живому образі поетового рідного міста Більська-Підляського, пам'ять чергується з дійсністю, а рідні пороги затерлися *в пільмі серпневій*, яка нависає над свідомістю. Це промовистий пошук себе на згарищі дійсності:

Над більськовим ринком
Ратушні куранти
Б'ють на восьму вечір
Мляво загоряються
В пільмі серпневій лампи
Осідає втома
На зігнуті плечі
Червона відступа пожежа
Мов життя від серця
Теплі обійми у ночі
Крижані м'якості у смерті

Твір *Чекання*, уприсутнює безрадний шепіт співця і стає дошкою порятунку на дорогах існування. Поет прагне віднайтися «в ритмі розлук і повертань», щоб життя перемагало розлуку та зацвіло повертанням:

З перонів осінніх днів
Поїзди відходять
Просякають в час...

Між нами листи
Писані дрижанням голосу
На засніжених і глухих відстанях
Радість і біль
Вщеплені між нас і в нас
В ритмі розлук і повертань

Стефанія Андрусів у рецензії на книжку поезій Юрія Гаврилюка *Голоси з Підляшшя*, з 1999 року, розширює та поглиблює ідеї присутності у творчості поета, особливістю творчої біографії якого є те, що *переважна більшість поезій збірки витримана в одному тоні, темпоритмі, образній системі, тому вони сприймаються як цілісний текст, «як поема про свої рідні сторони»*¹⁶:

У ріках землі
Тече вода джерел чистих
Кров в дорозі з серця в серце
Загусає від щоденного намулу
Не очищеного олією
З Господнього гробу
Ми сліпі але горді
Бо очима можемо оглянути
Все що взяли в руки.

¹⁶ Юрій Гаврилюк, *Голоси з Підляшшя*. Париж-Львів-Цвікау: Видавництво альманаху «Зерпа», 1999. 79 с.

Мій дебют – сказав поет Юрій Гаврилюк – відбувся незалежно від наявності в регіоні української літератури та її стану. Північна частина Підляшшя, де я народився й проживаю, ця, яка належала тоді до т.зв. Білосточчини (тобто Білостоцького воєводства), була практично ізольована від будь-яких проявів сучасної української культури. Тому, пишучи у червні 1982 року, свій перший літературний твір, – вірш про умовну чи архетипну «руодну хату» зі солом'яною стріхою, яка «поміж сінім лісом а зельоним лугом», про ситуацію української літератури знання я не мав, навіть тоді ще нічого хіба й не читав. Це, до речі, показує успішність політичних маніпуляцій свідомістю тутешнього українськомовного населення, які почалися ще за «царя-батьюшки» та продовжувалися у ХХ ст. Я одного разу в лиції був навіть вичитаний на апелі як рекордсмен за кількістю книжок, позичених зі шкільної бібліотеки, але серед цих книжок не було жодної української. А шукати книжок по «радянських книгарнях», котрі були в багатьох містах, я почав вже як «пишучий поет». Отже, стан тодішньої української літератури на Підляшші представлявся так, що було кілька осіб, які вже на початку 1970-х стали писати «по-своєму», тобто українськими говірками рідних сіл, але друкувалися вони на сторінках білостоцької білоруськомовної «Ниви» (відповідника «Нашого слова») та інших публікацій з кола Білоруського суспільно-культурного товариства. Щойно з виходом 1983 року, першого рукописного (властиво машинописного) річника «Наш голос» та з появою північнопідляських авторів на сторінках «Нашого слова» і «Українських календарів»,

тут почалося формування такого явища, як українська література¹⁷.

Я, правду кажучи, – продовжив поет – неофіційний дебют зробив собі сам: просто зі шкільним другом, у якого вдома була друкарська машинка, видав у вересні 1982 року, невеличкий збірник віршів, який назвав «Руодне слово» (звісно, тиражем у кілька примірників). Було в ньому трохи моїх «опусів» та два вірші моєї однокласниці Галі Пасічник (виступала згодом також як Ольга Підляшанка), з яких один був навіть написаний по-білоруськи (такої мови вчили нас як нібито рідної), але другий «посвійому» – говіркою села Кошелі у Вірлянській гміні. А вже такий офіційний, «підцензурний» дебют відбувся в травні 1983 року, на сторінках «Нашої культури». Вірші надруковано так, як вони були написані – «по-пудляському». Отже, з «дебютом на сторінках» не було проблеми. Але, з другого боку, – надія видати окрему збірку поезії, звісно, під єдиним тоді можливим грифом ПІ УСКТ, була невелика. Адже у 80-х рр. ХХ ст. тодішній «опікун», тобто неславне Міністерство внутрішніх справ, дозволяв лише невеличкі збірочки. Тому я мусив продовжити свою позацензурну діяльність і, вже як студент Ягеллонського університету в Кракові, завдяки знайомству з працівником друкарні, також українцем, почав випускати різні «самвидавні» літературні збірки та публіцистичні й історичні брошури. Таким чином я видав дві свої перші збірки «В непромінаючому поході» (1986) підляською говіркою, вона була насичена переважно історичними та патріо-

¹⁷ <http://www.nasze-slowo.pl> (28.10.2013).

тичними мотивами, а 1988 року – «Негербовії генеалогії» – уже літературною мовою¹⁸.

Поет Юрій Гаврилюк, є автором твору, який написав говіркою: (*****Мово наша**), у якому зумів передати всю сутність підляської душі та її долю. Ось цей хрестоматійний твір літературною мовою:

Мово наша
Батьків і дідів наших
Молитво наша
До рідної землі
Ти як мати рідна
До сну нас колихала
Учила ти нас жити
Якими бути нам людьми
Ти як кров гаряча
Між народом кружиш
Кожний чоловік
Серцем є твоїм
І хоч ти була
Генію пана недоступна
Царям ненависна
Ми тебе зберегли
Збережем ми тебе
І в теперішній нам час
Будемо тобою говорити
І не загине слід по нас

¹⁸ Там само. <http://www.naszcz-slowo.pl> (28.10.2013).

Підляшшя, де українці стали собою, де народилася українська література «по-своєму» та у літературному ключі, це – кажучи словами поетеси Євгенії Жабінської – *земля людей з добрим поглядом сумних очей*.

Канони слова та українська література на Підляшші

На Північному Підляшші українська література «по-своєму» – говіркою рідного села розвивалася, як канон чи дискурс. Різні ситуації ставали вирішальними у тому, як писав Віктор Місіюк⁹, різну мовну одягу вдягли авторські поетичні рядки. Існування місцевої самобутності в умовах інших держав – питання болюче для української національної культури рідних земель. Етнічне різноманіття української культури робить її однією з найбагатших у світі. Слабкість української національної культури рідних земель робить її беззахисною. Українці як нація повинні перестати боятись бути місцевими і самобутними, використати потужну силу власного етносу. В літературі вихід є у літературних мікрормах. Говірка, яка регулярно фіксується на папері, стає мікрормаю. На Північному Підляшші літератори писали прозу та вірші як українською літературною мовою, так і рідною говіркою (більсько-підляською мікрормаю української мови). Через говірку відкривався для них світ національної культури, а також і вони відкривалися світові. Тому

⁹ <http://www.gak.com.ua/critic/9> (28.10.2013).

на Північному Подляшші українська література була одночасно традиційною але і найбільш сучасною, бо зберегла у своїй творчості локальну неповторність, якою збагачувала українську національну культуру.

Відношення Подляшшя до української літератури, у каноні чи дискурсі – тема невичерпна. Невичерпна, бо література, як писав Віктор Місіюк живе на Подляшші, живе Подляшшям, живе для Подляшшя. Це не просто гра слів, це правда, у якій переконують нас віршовані рядки українських літераторів: Івана Кирилюка, Софії Сачко, Юрія Гаврилюка, Євгенії Жабінської, Івана Хващевського, Юрія Трачука, Євгенії Овсянюк-Мартинюк, Юстини Королько та інших. Чим так любі звуки материнської мови, почуті з вуст одноплемінників? Здається, на ці питання не повинно бути відповіді. Ця відповідь людині не потрібна. Хай залишиться в таємниці механізм почуття, яке народжує у нас любов до рідних звичаїв і природи. Важливо те, що рідна сторона служить іще одним значним джерелом натхнення.

Герой української літературної ідентичності на Північному Подляшші не завжди дає відповідь на поставлені ним самим запитання. І тут підходимо до головних тем у літературній творчості на Північному Подляшші. Їх огляд переконливо свідчить про те, що ми маємо справу з віршованою філософією. Усі теми зводяться до кола питань: існування у часі й просторі, вибір життєвого шляху і творчість.

В сторону Холмщини та Підляшшя, про літературознавчі дослідження Богдана Столярчука

Літературознавчі дослідження Богдана Йосиповича Столярчука, про життя та творчість українських поетів Підляшшя та Холмщини вагомі та масштабні. Наукове письмо дослідника торкається літературного дискурсу поетів Євгенії Жабінської, Юрія Гаврилюка, Івана Киризиюка і Тадея Карабовича, творців, які живуть та працюють у Польщі, як частка української національної меншини, глибоко вписаної в топоніміку рідної землі, Холмщини та Підляшшя. Обсяг його творчого «я» визначають координати етнічних сплетінь про які Тадей Карабович писав:

прощаючись з порогом
дитинства
я вибіг
бережений караваном
дороги
повз четверту сторожу ночі
і вже ніколи не зумів
повернутися

(Лист)

Статті Богдана Столярчука писалися для літературного щорічника «Український літературний про-

вулок» – видання повністю присвяченого українській літературі у Польщі. Проте дослідник писав свої літературознавчі дослідження не лише на замовлення голови редакційної ради «Провулка» Тадея Карабовича, а й заради душевної потреби вислову. Його цікавило те, як розвивається українська словесність поза материком, та як зберігає вона свій живучий код слова у відірваності від України – і це, безумовно, відкриття літературознавця. Першу свою статтю *Не наполохай ранню тишу* про творчість Євгенії Жабінської – члена Національної спілки письменників України, Богдан Столярчук надрукував у четвертому томі «Провулка» за 2004 рік. У статті дослідник охарактеризував вагомі теми творчості поетеси та надав структуру розуміння поезії Євгенії Жабінської як творчої одиниці.

Друга стаття вченого – *Чисте джерело душі*, торкається поезії Юрія Гаврилюка та була надрукована у п'ятому томі «Українського літературного провулка» за 2005 р. У статті Богдан Столярчук задумувався над творчим портретом Юрія Гаврилюка – члена Національної спілки письменників України та головного редактора часопису Союзу українців Підляшшя «Над Бугом і Нарвою». Безумовним відкриттям слід вважати вміння охопити найяскравіші явища творчого доробку Юрія Гаврилюка та значення його поезії для розвитку української літератури на Підляшші.

У шостому томі «Провулка» за 2006 р. Богдан Столярчук надрукував статтю про поета Івана Киризяка *Весняним буслом закружляю в твоїм небі*. Цей вагомий вислів про поета був одночасно спробою звернути

увагу на творче кредо та літературні скрижалі автора, на долю якого випало вагоме завдання організувати національне відродження на Підляшші. Іван Киризиук у 80-х роках минулого століття співредагував позацензурний літературний альманах «Наш голос», у якому друкувалися поети з Підляшшя, які писали рідною українською говіркою та згодом літературною мовою. У 2002 р. за заслуги для українського слова на Підляшші поета було прийнято до Національної спілки письменників України.

У сьомому томі «Провулка» Богдан Столярчук надрукував статтю про творчість Тадея Карабовича, звертаючи увагу на багатоаспектність поетичного доробку, творчий шлях поета та його глибокий зв'язок з рідною Холмщиною.

Богдан Столярчук вдумливо та послідовно досліджував українських поетів у Польщі. Цю працю дослідника сміливо можна назвати літературознавчим літописом. Художня майстерність та вміння охопити поетичну палітру окремих авторів – це стильова форма висловів вченого. У дискурсі літературознавця відчувається сміливість та яскравість думок, його емоційність, яка дає переконання, що Богдан Столярчук виростає на нестандартного знавця творчості поетів Холмщини та Підляшшя. Дослідник свідомий, що літературний герой віршів Івана Киризиука занурений у міфічну країну дитинства – Підляшшя, а павутина спогадів у поетичних роздумах Юрія Гаврилюка виводиться з рідних порогів Більщини. Легкість вислову посилюється цитатами творів та вмінням охо-

пити конкретну історико-культурну дійсність, в якій народжується українське слово. Богдана Столярчука цікавить внутрішній світ авторів, тематика їхніх творів, різноманітність буття і мета – простори Холмщини і Підляшшя.

Вчений задумується над поетичною традицією творчості українських поетів з Підляшшя, намагається усвідомлювати загальнолюдські цінності, які звучать у поезії з-над Бугу і Нарви.

Цікаво, що Богдан Столярчук охоплює своїм дослідженням ті елементи, які складаються на творчий краєвид авторів. Це пам'ять про рідний етнос, так сильно закілчений в поезії Івана Киризьюка, Юрія Гаврилюка та Євгенії Жабінської. Це також лірико-епос Тадея Карабовича присутній у його творчості як імпульс самоусвідомлення (поема *Атлантида* заземлена на темі історії рідного етносу, чи твір *Кахля* як опис «клаптиків пам'яті»).

Літературознавчі дослідження Богдана Столярчука торкається також поняття Батьківщини в творчості українських поетів з Підляшшя. Цю важливу тему вчений розгортає у кількох площинах, від малої батьківщини як вислову душі до України як батьківщини серця, де схрещуються дороги всіх українців, адже Україна вбирає весь спектр існування нації. Україна як материнська земля присутня на сторінках творів Євгенії Жабінської, Юрія Гаврилюка, Івана Киризьюка, щемливо та печально формує літературний дискурс поетів з Підляшшя. В поезії Тадея Карабовича нагадує образи історії та вінком слова вплітається у його

холмські мотиви. Літературознавчий доробок Бо дана Столярчука своєрідна хроніка про ліричне «: української літератури над Бугом і Нарвою, і в цьому її глибока сутність та нестандартна вагомість.

2007

Книжкове видання про українську літературу у Польщі

У Луцькому поліграфічному домі «Твердиня» вийшла друком дуже цікава монографія, автором якої є Віктор Яручик – *Українська література у Польщі. Історія, видавнича діяльність та періодика, літературні дискусії, поезія* (Луцьк 2009. 159 с.).

Монографія є результатом навчання Віктора Яручика у 2001-2005 роках в Європейському колеґіумі польських і українських університетів у Любліні, де в Університеті Марії Кюрі-Склодовської у 2006 році захистив він докторську дисертацію на тему *Українська поезія, творена у Польщі після Другої світової війни*, науковим керівником якої був проф. Флоріан Неуважний (1929-2009).

Вивчаючи тему української літератури, яка розвивалася у Польщі після Другої світової війни, а конкретніше після 1956 року, коли у Варшаві почало виходити «Наше слово», згодом доповнене «Українським календарем» та іншими періодичними виданнями, Віктор Яручик став автором наукових розвідок про творчість українських поетів з Підляшшя та Лемківщини, займався також дослідженням творчості Остапа Лапського, здійснив ґрунтовні інтерв'ю з поетом Тадеєм Карабовичем та надрукував їх у щорічнику «Український літературний провулок», журналі «Кур'єр Кривбасу» та Інтернет-ресурсах.

Книжка, яка вийшла друком у Луцьку є дослідженням, якому передували огляди літературознавчого характеру, і за час навчання у Любліні, Віктор Яручик опублікував ряд нарисів наукового характеру на тему української літератури в Польщі – як цілісного мистецького явища. Перебуваючи на навчанні у ЄКПіУУ, Віктор Яручик особисто зустрічався з поетами, вивчав їхній доробок, переглядав архівні матеріали, збирав книжки поезій, газети та журнали, в яких друкувалися українські словесники. Завдяки літературознавчому хистові він став автором багатогранної монографії про українське літературне життя у Польщі, яка вийшла друком в Україні і розповідає про джерела української поезії. Книжка показує творчий феномен – літературу, яка побіч суспільно-культурної, релігійної та ідейно-патріотичної сутності українців Польщі, доповнює загальну картину життя нашої спільноти.

Монографія складається із передмови, трьох розділів з підрозділами, закінчення, списку літератури, словника, у якому подаються персоналії українських письменників та іменного покажчика.

У першому розділі *Організація і розвиток української літературної діяльності у Польщі після Другої світової війни*, автор зосереджується над історичною і політичною ситуацією українців у Польщі, пише про організацію літературного та видавничого життя, про дискусії на тему літератури в україномовній періодиці. Цей розділ ілюструється описом змісту літературного видання *Гомін*, випущеного Українським суспільно-культурним товариством 1964 року, важли-

вої антології творів, редактором якої був Кость Кузик. Автор описує видання УСКТ «Наше слово», «Український календар», але під оглядом змісту літератури згадуючи поетів «уєскатівського» періоду, Якова Гудемчука, Євгена Самохваленка, Петра Галицького та інших. В цьому розділі Віктор Яручик зосереджується також на 80-х роках, коли виходили позацензурні видання «Наш голос» (1983-1988) у Любліні та Більському-Підляському, «Основи» Юрія Гаврилюка, ряд книжок позацензурного типу в підляському видавництві «Думка». 90-і роки, які принесли ряд змін в суспільно-культурному житті українців, вчений детально описує у світлі діяльності Об'єднання українців у Польщі і «Українського альманаху», Союзу українців Підляшшя і часопису цієї організації «Над Бугом і Нарвою» та «Українського літературного провулка» заснованого і веденого Тадеєм Карабовичем від 2001 року. Тут маємо також студентські видавничі проекти зламу 80-90-х років – «Зустрічі» та «Відрижка» (оба у Варшаві), лемківське видання «Голос Ватры», та газету редакторів Романа Галана і Анатолія Кобеляка «Гомін», яка виходила у 1994 році, як альтернативне видання для комісарично очоленого Мирославом Чехом «Нашого слова». Для дослідника вагомим було те, що у «Гомоні» друкувалися літературні матеріали Остапа Лапського, мовознавчі але через призму літератури проф. Михайла Лесева, вірші Ірини Рейт та інших.

Віктор Яручик період 90-х років охарактеризував як ринковий, адже тоді більшість збірок поезій була видана за гроші авторів, або як наслідок фінансових проєк-

тів, адресованих до різних установ та організацій. Цей нелегкий період плодonoсив книжками Остапа Лапського, видаваними у видавництві «Укар», Івана Златокудра і Тадея Карабовича у видавництві ОУП «Тирса», а також у Більську-Підляському – збірки Ірини Боровик, Євгенії Жабінської, Івана Киризяка та Юрія Трачука.

У другому розділі *Творчий доробок українських поетів у Польщі в післявоєнний період*, автор зосереджується над визначенням двох періодів розвитку української літератури у Польщі – першого (1956-1982) та другого (1982-2008), згодом у трьох підрозділах описує літературну творчість поетів Лемківщини, Холмщини та Підляшшя. На думку Віктора Яручика українська література від 1956 року до 2009 пройшла довгий шлях розвитку, від римованого віршування до верлібру, від говіркових творів до літературної творчості таких словесників як Міля Лучак, Остап Лапський, Іван Златокудр, Іван Киризяк, Тадей Карабович, Юрій Гаврилюк, Євгенія Жабінська та інші.

Вагоме місце на полі української поезії посіли народні поети: Яків Дудра з Лося, який писав лемківською говіркою, Степан Сидорук зі Ставків, який пише підляською говіркою. Окрему дорогу пройшла поетеса з Підляшшя Софія Сачко, яка друкувалася у виданнях Білоруського суспільно-культурного товариства та у «Нашому слові». Ця талановита прихильниця говірки рідного села Вілька, на думку дослідника, показала, що поет може існувати на пограниччі літератур – білоруської та української, хоча в обох цих літературах говірка залишається притаманною народним по-

етам. Цю лінію творчого доробку продовжує Юстина Королько, поетеса, яка пише верліброву поезію українською говіркою з Підляшшя (точніше мовою предків) та польською мовою.

У цьому розділі достатньо багато матеріалу про поетів. Український читач монографії Віктора Яручика легко може засвоїти собі знання про українську літературу як елемент життя рідних земель: Лемківщини, Холмщини, Підляшшя.

Багато уваги у цьому розділі дослідник приділяє творчості підляських поетів Івана Киризука, Юрія Гаврилюка, Євгенії Жабінської, які, можна сказати, створили підляську школу в українській літературі, що розвивається у Польщі донині. Віктор Яручик згадує також про суспільно-культурну діяльність українських поетів Підляшшя, які були співзасновниками Підляського відділу УСКТ, а згодом Союзу українців Підляшшя, видання «Над Бугом і Нарвою», важливого для українців Підляшшя журналу, в якому друкувалися твори письменників, котрі живуть та працюють у Більську-Підляському.

У третьому розділі *Мала і велика батьківщина у творчості українських письменників Польщі*, що складається з трьох підрозділів, автор охарактеризував поняття «батьківщина» в творчості поетів, що живуть та працюють у Польщі. Це поняття, на думку дослідника, складне і неоднозначне. Частина письменників народилася поза Україною (Остап Лапський на Берестейському Поліссі), частина в Україні, але довоєнного періоду (Яків Гудемчук у Луцьку, Іван Златокудр у Винниках біля

Львова), але жити та творчо працювати випало їм у суто польських середовищах (Відповідно: Варшава, Кошалін, Куніце-Лігницькі). Але географію народження визначили також політичні події. Міля Лучак народилася у селі Військо, яке після 1944 року розділив державний кордон, а майбутня поетеса як жертва акції «Вісла» у 1947 році опинилася на виселенні у понімецькій Оструді, де жила до 1985 року. Зараз живе у місті Перемішлі, отже, поняття батьківщини для її творчості багатомірне і покалічене подіями історії.

Цікаву картину складає група поетів та письменників другого періоду творчості (1982-2009), які народилися на виселенні, в межах кінця 50-х – половини 60-х років, або вже на рідних землях (Лемківщина, Холмщина, Надсяння, Підляшшя), після того, як їхні батьки переїхали сюди після 1956-1959 років на постійне проживання. Нелегка доля цього періоду прочитується, на думку дослідника, в поезіях Володислава Грабана, Олени Дуць-Файфер, Стефанії Трохановської, Тадея Карабовича, Ярослави Хруник (відійшла від поезії) та інших.

По іншому розуміють поняття батьківщини українські поети з Північного Підляшшя, де не було переселення 1947 року, проте наступила своєрідна поляризація; населення між Бугом і Нарвою польською владою після 1944 року зараховано до білоруської національності. Це зумовило витворити у свідомості письменників Підляшшя поняття «мала батьківщина», а щойно згодом – як пише Віктор Яручик – великої. Обидва поняття – «малої» та великої батьківщини,

для українських літераторів складні, адже їх визначає історія, біографії, різноманітні життєві долі. Кордони, політика, державні ускладнення впливали і впливають на українських письменників Польщі. Все це намагається з'ясувати Віктор Яручик у підрозділах цього третього розділу своєї монографії. Ідучи за його думкою, письменницьке слово можна порівняти до барометру.

Завершує книжку бібліографія, персоналії та іменний покажчик – це, на мій погляд, дуже важливий матеріал, де дослідник вклав багато зусиль у його опрацювання. Особливої уваги Віктор Яручик приділив біографіям письменників, з яких читач може довідатися про життя та творчість українських письменників у Польщі, п'ятеро яких є членами Національної спілки письменників України: Міля Лучак, Євгенія Жабінська, Юрій Гаврилук, Володислав Грабан та Іван Киризюк.

Як кожна монографія (а ця, як згадувалося, є докторською дисертацією), книжка має крім наукової також популяризаторську вартість. При тиражі 1500 примірників, ця праця попаде не лишень до наукових установ, бібліотек та університетських літературознавчих кіл, але також до читачів у широкому цьому слова розумінні. Як перша цього типу книжка про українських письменників у Польщі, вона описує традиції літературного середовища, дає цілісний образ про письменницькі імена етнічних земель, які займаються творчістю українською мовою.

**поетки, поети
(і художники)**

Остап Лапський

Свідомість

1. Моя префація до Ювілею поета

Явіднайшов у давноминулому «Українському календарі» за 1965 рік вірш Остапа Лапського, написаний верлібром, під заголовком *Апострофа*, який хочу пригадати по роках, бо цей твір загадково і несподівано в'яжеться з тим, що Остап Лапський пише і друкує.

Творчості поета не треба рекомендувати, вона лишається каноном присутності у літературному дискурсі та спонукає до ширшого огляду поезії Остапа Лапського як явища важливого для цілого україн-

ського письменства. Завжди вірний собі, поет друкував свою творчість в українських виданнях, займався перекладами поезії та з непосидющою рисою характеру вів літературні дискусії, гуртуючи навколо себе любителів його поезії.

Прислуховуючись до слова Остапа Лапського, мене захоплювала глибина його думок, сповнених філософської замисленості, та легкість вислову при повній автономії самого себе.

Остап Лапський

Апострофа

Я ще потрібний споминам
Які відлунням глухуватим
Бродять там у хвилюванні
Ячменів, журбою журавлиною
Вплітаючись у веремію днів
Сучасности, розказують
Про корінь твій, землі якої сік
Він п'є, силкуються
Оберегти себе від часу ржі –
Картини давньої пори!
Без вас, мого дитинства
Сторожі, без споминів
Я у всесвітній порожнечі
Не посмів би підійти
Самоти, коли б ви не звалились
Тягарем мені на плечі.

[1965]

2. Моя префація до перекладів Остапа Лапського

З далнини поломеніє шепотом забуття трансляторський подвиг Остапа Лапського з поезії краківського поета Єжи Гарасимовіча.

Окрилена мовна сутність перекладу усвідомлює, яким майстром слова є Остап Лапський, та як уважно ставився він до творчості польського поета – побратима по перу, і як майстерно передавав кожне слово у своєму не просто перекладі, а – переспіві.

До такого підходу зобов'язувала українська тематика творів Єжи Гарасимовіча. Здавалося тоді, що вона є прихистком для понівеченої Лемківщини, яку оспівував польський поет. Наша пам'ять, історія, церква – все це оживало в поезії автора *Руського ліхтаря*.

Плин часу затер яскравість висловів Єжи Гарасимовіча, але не знівечив перекладацького подвигу Остапа Лапського, а заніс його до канону трансляторської скарбниці української літератури. На фоні сучасності появилися нові переклади, зокрема авторства поета Ігоря Калинця, та вагома праця Остапа Лапського не призабулася. Вона світиться, наче світлячок купальської ночі св. Івана, вибілена вогнем ватри, та знову промовляє свіжістю з далекої минувшини.

Єжи Гарасимовіч

Лемківська елегія

Пусто в церкві тільки сонце й місяць
тут хрестом лягли на кам'яну долівку

шляхом вірних муравлі ідуть у церкву
і ростуть в руках святим правдиві квіти.

Восени дах церкви на вітрах
залоцотавши шуляком шугнув
тепер потоки сліз пливуть святим
як блискавка засвітить.

Чи як сніг їх вкриє
білим горностаєм
чи черемхи цвіт
обсипле.

Спить, мов пугач, білий лемківський святий
в дуплі ікони золотої
одинокий як і перст його
угору зведений.

[Переклав з польської мови Остап Лапський,
«Церковний календар» 1968]

3. Мій уклін перед нетлінністю

Поетичний світ Остапа Лапського зосереджується навколо тематичної тріади: Полісся (минуле), Варшави (теперішнє), України (майбутнє). Автор поєднує дорожок пройдених років з драматичним образом рідної землі та знаковою місткістю і експресією десигнативів. Поет шукає за краєвидами дитинства, за матір'ю,

батьком, лісом дідів у Гуцьках, ранковим сонцем над Поліссям. Але його оточує тривожна самотність Варшави, як теперішнього буття. І, можливо, тому поета спокушає майбутнє, вимріяна Україна як сакралізована мандрівка додому, через постійне проминання часу.

вночі без сну
[...]
не раз прочитую
лише ворущачи губами
до себе я іду

Ідучи собі на зустріч, Остап Лапський змальовує не легкий путь понад людської сили українським словом. Поет минає четверту біблійну нічну сторожу і виходить назустріч своєму єству самотньо та оголено. Десь вдалині віють вітри історії, що жадливо торкаються до містерії життя, а позаду лишаються предки, ікони мучеників, замерзлі на морозі странники, мандрівники, розірвані звірами. За ними правляться панахиди, священники хитаються з кадилами у ритм говорених імен упокійних, а запах воску церковних свіч мішається з криком диких качок серед недоступних купин на Поліссі. Навколо стоїть весняне одкровення та Господь знову дарує життя природі. Над Батьківщиною поета летять з вирію ключами журавлі, радісно зустрічаючи болота, а яких шумлять буйні комиші.

Ця подорож додому відбувається сентиментально, і гомін церковних дзвонів заглушують гудки машин

великого міста. Березовий сік, омріяний тугою рідних сторін, заново зеленіє листками весни і бринить каплями травневого дощу.

Остап Лапський

Лист

І сни
дедалі вже не відбивають
справжнього Твого обличчя

гніт не існування
ліг
Тобі на усміх

я хрест
креслю
хитливою рукою

мама
щось шепоче в самоті

чи довго будемо
ще зустрічатися
на клаптиках свідомости

протканих -
дійсністю та снами?

1962

4. Душевна сакралізація життя

Поезія Остапа Лапського несе душевну сакралізацію життя, і навіть там, де пульсує воно невдачами, болем та щоденністю, блистить його довершена магія. Завжди в нюансах, в експресії автоіронії поет дає відповіді на поставлені або й непоставлені запитання. Гортає сторінки днів, занурений в містерію слова, змагаючись з гекатомбами нашого часу. Обтяжений історичною пам'яттю, крокує назустріч невідомому. Остап Лапський у поезії залишається майстром неперевершеним, старійшиною літературного дискурсу, *патріархом українських поетів у Польщі*, як писав про нього проф. Стефан Козак. І хоча у творчості поета багато мінорності, філософської замисленості, він шукає за багатством вислову. Повними пригорщами черпає з лексики української мови, сперечається з наголосами, діалектизмами, архаїзмами. Мовне золото дитинства пропонує до своєї поезики, пригадуючи про кохане Полісся, землю, яка його виростила заповітними казками материнської колиски.

Остап Лапський – сокровенний слуга української історії, культури, тесля мовних етюдів, хоча емігрант «на битій дорозі» життя, і зовсім самотній у світі.

Остап Лапський

Із записника

1

Тільки камінь
віками думку будить.

2

Все фольклорне
язик
горне
з розбором.

3

Поліський рід
супровід мені
бо й понині
з бабою там
ходжу по Дубині.

4

Із змагу «я чи він,
хто більший»,
переможцем люд вийшов.
Поет проте
росте.
Дивиться як,
щоб добачити?

5

Майбутнє відповідь
по чім і в чому кість.

Дубина – назва бабиного й дідового: нашого лісу
в Гуцьках.

5. Кілька висловів про збірку Остапа Лапського *Себе: розшукую?!*

Не сказав би істини, / [...] якби не був [...] занурений [...] /в обнадійливому Бозі?! – пише поет Остап Лапський у найновішій книзі поезій *Себе: розшукую?!* (Варшава 2003).

Ця поетична розповідь, яку автор назвав розшукуванням себе, приходиться до читача як щось зовсім нове: *в ім'я звитяги: смерть поборюю писанням своїм.*

Остап Лапський задля виявлення себе у поетичному слові посилено шукає нових стилістично-змістовних засобів, супроводжуючи цей процес яскравою думкою: *Все більше хочу світу.*

І знову поет узирає себе в самотньому слові та наскрізь особистих образах, де джерела знань про життя і знаки культури поєднані в одне, що надає поезії універсального виміру.

Остапа Лапського суперечки зі словом та світом яскраво звучать, навіть сміливіше та могутніше, ніж у попередній його збірці *Мій почитачу* (Варшава 2000). *Себе: розшукую?!* – поетове горіння.

Василь Назарук назвав творчість Остапа Лапського *поетичним дискурсом*, звертаючи увагу на енергію мови, як прикмету поетики автора, а максимальну семантичну місткість і експресивну заангажованість слова відніс до десигнатів психології. Розвиваючи цю думку на прикладі найновішої збірки, хочеться сказати, що поет не покинув улюбленої форми запису вірша, а навпаки – вдосконалив її. З попередньої

творчої палітри почерпнув -- як пише Василь Назарук, – *ліроепічні сюжети, кріплені мережею оригінальних внутрішніх рим*, а для кращого зрозуміння твору знову повернув до форми пояснення, так характерної для нього, веденої трьома мовами: українською, польською, німецькою. Ця інтригуюча форма: поєднання вірша з автокоментарем спонукає до емоційного сприймання поліфонії твору як поетичної цілості (вірш *Без заборона*, стор. 47 чи *Моє майбутнє*, стор. 61). Остап Лапський свідомий сили своїх віршів і автокоментарів, сублімує їх зміст згідно з потребою метафори.

В збірці *Себе: розшукую?!* поет повертає до своїх улюблених тем, що постають перед ним наче великі полотна, а їх першоджерел слід шукати у світовій та українській літературах. Тут знаходимо параболічні відгуки до поезії Тараса Шевченка, Євгена Маланюка, а також до сучасників поета: друзів, знайомих, дослідників його творчості та поетів-побратимів.

Супровідним мотивом збірки є розмова з музою Марією, яка для Остапа Лапського була джерелом багатьох висловів, а нерідко цілих творів.

Маріє, роздивляюсь, а круг мене
вже близьких дедалі менше
вже дедалі дальші, дальші:
[...]
О, Марієчко, чи доживу до смерти
сам під несамовитим:
України творчим при гнітом?!

Обговорюючи збірку *Мій почитачу*, Флоріан Неуважний зауважує: *На моє велике здивування та радість – Лапський – романтик [...] ми пізнаємо силу-силенну його віршів повних пластичного виразу.* Цей вислів професора можна віднести до творів поета, вміщених у найновішій книжці, зокрема до тих, в яких Остап Лапський веде розмову з сучасниками. Поет усвідомлює цей зв'язок через символічні розмови з усіма, хто наштовхнув його на творчу думку та обдарував нестандартним словом.

Отже, за висловом Флоріана Неуважного, Остап Лапський – романтик, який шукаючи себе, має за собою традицію літератури, до якої любить звертатися. Образно кажучи, цю традицію він поціновує і називає минулим, в ній-бо його літературні герої, бунтарі духу, мученики за слово та правду.

З другого боку поет каже: *Я вчуса / стежити за всебокістю: свого саморозвитку?! / І дуже добре, що розродився: не лопнув від розпуки, в дорозі до Бози?!* (стор. 95), а в іншому місці: *На запит Віктора Яручика / про головне джерело моєї творчої снаги я сказав, не вельми задумуючись: поліська природа!* (стор. 43).

Варто пригадати вірш Ольги Петик *Побажання*, в якому відбулася нестандартна розмова розшукуючих себе у слові поетів.

Ця Остапщина
ще й Лапщина
оволоділа
простором

газети «Наше слово»
себто – простором
просторищем
всієї
світлої
всесвіту України

Внаслідок
такого
навантаження
нагромадження
накопичення
думок
[...]
стужавіло небо
понад нами

Посилаючись на цей твір, написаний поетесою у 1992 році в Перемишлі, що доторкується *всесвіту слова поета*, хочу звернути увагу на питання про місце Остапа Лапського в процесі творення образу чи потребу присутності в українській літературі – над Дніпром. Поет каже: *доля окраїнних щодо Києва провінцій схожа одна на одну, бо їх природно народне нутро каламутить, воно скаламучене зовнішнім світом*, і далі: *Свій ідеал України я виніс із часів окупації і досі борюся за неї. Я за українця з чистою душею. Не можу писати про Хрещатик, Київ чи теперішнє Полісся, бо там не жив. Можу писати про своє давнє дитинство «потерте хуртовинням, обмите нескінченними дощами».* [...] Поет повинен бути поетом і мисли-

*телем водночас, спиратися на суспільно-політичні події, за щось боротися, мати певний світогляд, якого необхідно обмежувати і розширювати*¹.

Тепер зрозуміло, що мала на увазі Ольга Петик, називаючи світогляд поета *Остапщиною* та *Лапщиною*; весь творчий простір автора збірки *Себе: розшукую?!* пульсує філософсько-автобіографічним спостереженням.

У збірці поет повністю заглиблений у «Лапщину», сам собі кермо і вітрило. Дослідник творчості поета Василь Назарук пише: *Ментально-емоційна поліфонія [...] її неодмінна постійна прикмета – це пошук нового, неповторного звучання, а звідси її подих сили слова. Знаки глибоко традиційного, перебудовуються і стають тут цеглинами новітньої конструкції*².

Однак, було б перебільшенням говорити про те, що Остап Лапський увесь в пошуках нового звучання. Ні – він постійно розшукує себе у старих театральних декораціях. *Якби я знав / не те, що знаю, / був би вами: не собою?! / не було б у слові / моєї драми*. На це також звертала увагу дослідниця його творчості – Єва Копець. Намагаючись окреслити місце поета в світі, виділила структурну трійку: Полісся, Варшава, хата – тобто дорогу поета від дитинства, через дозріле життя в обставинах, які важко було передбачити, до себе самого. Те, що єднає особу Остапа Лапського від початку до кінця, навіть у вислові: *Остапе, ти ще мандрівний дяк*:

¹ Інтерв'ю для Віктора Яручика, *Відчуваю, що у мені сидить язичник*. «Український літературний провулок» 2002. Т. 2. С. 104-105.

² Дип.: «Український літературний провулок» 2002. Т. 2. С. 138.

живе дитя поліської природи, ти, а так, ти з умерлого звідти?! (стор. 117) – це неперервне буття поетом.

Нелегко буде читачеві мандрувати рядками віршів *Себе: розшукую?!*, бо структури дискурсу медитаційні, монологізовані та неоднозначні. Прийдеться читачеві нишпорити у словниках, щоб прочитати і зрозуміти коментарі, писані польською та німецькою мовами, а ще збагнути фразеологізми й мовні «лінгвістичні метафори».

Творчість поета – яскравий приклад того, що українська поезія в пошуках нової форми вислову, що вона після проголошення Україною самостійності – в повному розвитку. Єжи Літвінюк – перекладач віршів Остапа Лапського польською мовою, вважає, що *поет ожив, коли Незалежність України стала фактом*, а отже започаткував своїм словом нову (неназвану ще критиками) якість в українському письменстві.

Минуле допомогло поетові усвідомити його стан, неначе жартома запитуючи *не заради словесної гри-забави я, чхнувши на дійсність, перейшов на харчування: синьо-жовтої уяви!* (стор. 101). Глибокий пошук охарактеризовує цей період збірки, аж до ранимих і болісних стверджень та усвідомлення, що людина проминає, а слово, сказане як вагоме, не тратить свою первісну вагомість. Тому єдиним доцільним способом на життя – є зануритися в ньому і *полюбити самого себе, власне буття?! (стор. 87)*, щоб відчути своє *зростання навіть під кінець (стор. 90)*.

2006

Во ім'я Кобзареве!

Коли на початку 2007 р. комітет Національної премії імені Тараса Шевченка оголосив рішення про надання премії в ділянці літератури Остапу Лапському, у наших середовищах пролунала велика радість. На адресу лауреата надійшло багато привітань, адже найвищу мистецьку нагороду України присуджено яскравій літературній індивідуальності, багатосторонньому педагогу та мовнику, авторитетові та бадьорому духом поетові. Остап Лапський народився 7 липня 1926 року в селі Гуцьки біля Кобриня на Поліссі, живе від 1945 р. на території Польщі, отже феноменом може здатися його прив'язаність до України, української мови та усестороння відданість українському Слову, яке народжується всупереч дійсності; в центрі Варшави, де поет живе та творчо працює.

Але Національна премія України, якби початок цієї гори, яку вершить значуща за розміром творчість Остапа Васильовича Лапського. Від неї -- Національної премії імені Тараса Шевченка, повинні піти життєдайні імпульси в сторону перцепції творчості поета в Україні. Читач над Дніпром зовсім не ознайомлений з його поезією, і йому належить право відкрити творчий доробок поета – для себе.

Комітет премії оголосив Остапа Лапського лауреатом 5 березня 2007 року, проте із-за об'єктивних причин поету не вдалося поїхати до Києва, на офіційне вручення найвищої державної нагороди України. 17 вересня 2007 року, у Посольстві України у Варшаві, голова Комітету Національної премії імені Тараса Шевченка Роман Лубківський, у присутності посла України в РП Олександра Моцика, вручив Остапові Лапському Національну премію імені Тараса Шевченка. Варшавське вручення премії мало дуже святковий характер. Медаль із зображенням портрета Тараса Шевченка піднесла до Остапа Лапського його колишня студентка Марія Мандрик-Філь, зараз відомий педагог, вчитель української мови у Комплексі шкіл імені Тараса Шевченка у Білому Борі. Грамоту вручив поету Роман Лубківський, спільно з послом України у РП Олександром Моциком.

Премію присуджено Остапові Лапському за його поетичні збірки *Себе: розшукую?! та Обабіч: істини?!*, видані 2003 року у Варшаві, але нагорода підкреслює також два ювілеї поета – 80-річчя та 50-ліття творчої діяльності Остапа Лапського як літератора та людини, що творила літературне життя у Польщі, була співорганізатором газети «Наше слово», педагогічних структур україністики у Варшаві та мовних передач у Польському радію. Нагорода увінчує літературний шлях Остапа Лапського, вселяє переконання про цінність його труду для рідного українського слова. Присутність поета в українському поетичному дискурсі плодоносить найвищим подвигом та ви-

знанням. Остап Лапський став лауреатом найвищої творчої відзнаки України – Національної премії імені Тараса Шевченка.

Серед запрошених гостей не забракло друзів та знайомих поета, зокрема, прибув голова Спілки польських письменників Марек Вавжкєвіч, проф. Флоріан Неуважний, проф. Стефан Козак, перекладачі української поезії, в тому числі віршів Остапа Лапського, Єжи Літвінюк, Чеслав Сенюх, поет Тадей Карабович – голова редакційної ради «Українського літературного провулка», головний редактор «Нашого слова» Ярослав Присташ та весь колектив газети, з колишніми головними редакторами Романом Галаном та Ігорем Щербою. Прибув відомий дизайнер збірок поета Володимир Паньків та редактор видань Остапа Лапського Анатолій Кобеляк.

До поета звернувся д-р Василь Назарук, колишній студент Остапа Лапського, який підкреслив роль *старійшини нашої літератури у формуванні творчого альтер еґо* на прикладі публікацій творів у «Нашому слові», «Українських календарях», «Українських альманахах», «Над Бугом і Нарвою» та щорічнику «Український літературний провулок». Він назвав епохальними поетичні здобутки Остапа Лапського, наголошуючи на оригінальності бачення поетом дійсності, так літературної, як і тої, яка нас оточує.

Слід додати, що у київській газеті «День» від 15 березня 2007 року привітання Остапові Лапському пролунали з Підляшшя. Їх автор, поет Юрій Гаврилюк, писав: *Вчитуючись у всю творчість Остапа Лапського,*

бачимо, що джерелом творчого натхнення, як і предметом ліричного опису, є передусім країна його дитинства і ранньої молодості – Полісся 1920-1940 років. Цей вагомий вислів був присутній як лейтмотив варшавської зустрічі друзів та знайомих, офіційних осіб і найближчої рідні Остапа Васильовича. Премія імені Шевченка підсумовує багаторічний творчий шлях поета та відкриває нові можливості перед Остапом Лапським – популяризацію його вагомого творчого доробку в Україні.

2007

Яків Гудемчук

Збірка Якова Гудемчука *Різноцвіття*

У 2003 р. вийшла посмертно збірка вибраних творів Якова Гудемчука (1922-2003) – як найповніше видання під заголовком *Різноцвіття* (Кошалін 2003, 598 с.), в упорядкуванні і редакції проф. Миколи Зимомрі. Поет Яків Гудемчук народився на Волині, але доля закинула його до Кошаліна, де жив та працював від 1947 року, включаючись у тодішнє суспільно-культурне життя української переселенської громади. Яків Гудемчук був серед засновників у 1956 р. УСКТ. З 3 березня 1957 року друкувався на сторінках «Нашого слова», а в антології *Гомін* (Варшава 1964) надрукував 70

поетичних творів, видав окремі збірки *Балтійські чайки* (Варшава 1975) та *Примор'я* (Варшава 1980) – обі в серії видань УСКТ. Друкував свої твори в «Українських календарях», багато перекладів з німецької та польської літератур. Пробував друкуватися в українських літературних журналах, листувався у цій справі з тодішнім старшим редактором журналу «Жовтень» Дмитром Павличком у 1957 р., але з ідеологічних міркувань, його вірші залишилися в архіві редакції львівського «Жовтня» (нині журнал «Дзвін»).

Збереглося в архіві Якова Гудемчука листування з Миколою Олійником, що засвідчує про те, як поет розумів своє душевне покликання до слова через обмін думками з поетами, літературознавцями та людьми культури.

Поезія Якова Гудемчука, як пише проф. Микола Зимомря, – це *самобутній знак, що несе сенс збереження історичної пам'яті, код родоvodu, який має неминущу вартість, і звідси постійний пошук поета до осмислення слова*. Збірка *Різноцвіття*, коли гортаємо її та вдивляємося в сенс творчості Якова Гудемчука, захоплює своїм неповторним змістом. Тут, завдячуючи проф. М. Зимомрі, який знав поета особисто, зібрано майже всю творчість та проілюстровано її літературознавчим дослідженням *Сутність різноцвіття: слово Якова Гудемчука на тлі доби*. Сенс дослідження професора замикається у кількох суттєвих ствердженнях, а саме: нарис про життя і творчість автора, його літературні координати та середовище, в якому жив, як суспільно-культурне, так і поетичне. Це в першу чергу участь

у житті Спілки польських літераторів Кошалінського осередку (членом Спілки поет був від 1985 р.), а згодом заглиблення в українському літературному русі, друк віршів у «Нашому слові», спілкування з Остапом Лапським, Євгеном Самохваленком та іншими. Широкий спектр тих взаємозв'язків був важливим поштовхом до творчості, до пошуків стилю письма, вибору тем чи дружнього погляду на сучасників. Зберігся в збірці *Різноцвіття* твір, який можна би назвати дружнім шаржем під заголовком *Блаженний сон*, де можна розпізнати друзів по перу Євгена Самохваленка і Остапа Лапського та, як правило, самого Гудемчука:

Заснув Євген, хроне Остап
У сон поринув Яків,
І чути тільки свист і храп
Парнаських небораків¹.

Твір оспівує тодішню літературну ситуацію українських письменників Польщі, які з «підтятими крилами» сплять собі зневірені тим, що Пегас не тягне крилатого натхнення, яке «вичерпалося вкрай». Але за гумористичним дещо описом Парнасу, прочитується криза 60-80-х років, коли зрідка доводилося друкувати Гудемчуку та його побратимам по натхненню у кількох періодичних виданнях УСКТ. Як пише проф. Микола Зимомря, поезія, література чи творча думка потребує постійної уваги читачів, ви-

¹ Яків Гудемчук, *Різноцвіття*. Кошалін 2003. С. 184-185.

давців, щоб «зерно до зернятка» примножувалася творча спадщина – бо з неї виростає образ національної літератури, культури та слова – в тому випадку українського, хоча на чужині.

Тема, яку дерзав Яків Гудемчук, це спроба описати в поезії постать художника з Криниці Никифора. Виявляється, що поет зустрів Никифора в Криниці і придбав від нього дві картини, які зберігалися в його хаті. Присвятив поет Никифору кілька гарних та вдумливих рядків, і вони є голосом з українського боку на тему походження народного маляра, та його творчості, вірші *Никифор, Акварель Никифора, З Криниці, Легенда і Правда (Никифор)*.

Тож перед виїздом з Криниці
Купив собі я акварель
Митця Никифора. Ялиці
Шумлять на ній на схилах скель
Церковця ветха у долині
Вдалі розкинувся курорт
І осінь ходить в голубіні
Узявши сонячний акорд...²

Отже, Яків Гудемчук постійно прагнув до української громади, до літературного гурту українських письменників Польщі. Не випадково Микола Зимомря бачить його творчість як суголос до поезії ровесників Євгена Самохваленка, Остапа Лапсько-

² Там само. С. 135

го, Ольги Петик, молодших Івана Златокудра, Івана Киризяка і тих, які дебютували після 80-го року, Тадея Карабовича, Юрія Гаврилюка, Олени Дуць, Євгенії Жабінської та інших. Звичайно різна тут оптика творчості, різні палітри висловів, але єдне – українськість.

Творчість Якова Гудемчука виростала з традиційної римованої поезії і, мабуть, опиралася на поезії Максима Рильського, Володимира Сосюри, хоча, як пише проф. Микола Зимомря, *образна тканина Якова Гудемчука всуціль оригінальна*. І коли переглядаємо у збірці розділ перекладів *Дві вітчизни в одному серці*, бачимо широкі зацікавлення Гудемчука світовою поезією: тут вміщено переклади з німецької літератури Йоганна-Фольфганга Гете *Вільний король*, *Співець*, *Перед судом* з Гайнріха Гайне, польських поетів Яна Кохановського, Ципріяна Норвіда, Марії Конопницької, Юліана Тувіма, Ярослава Івашкевіча, Владислава Броневського, Чеслава Мілоша, Станіслава Грохов'яка та Людвіка Заменгофа. Переклади, особливо з польської літератури, засвідчують про те, що Яків Гудемчук цікавився сучасною поезією, що відома була йому писана верлібром творчість Ярослава Івашкевіча та Чеслава Мілоша, але не наважувався переступити цей рубікон усталеної для себе римованої поезії, і до кінця писав традиційною формою:

В синій хмарині, в зір мерехтінні,
В рідній моїй стороні, –
Ночі весінні, як очі сині,

Маряться й досі мені...

(вірш *Синя хмариця*³)

Володіючи традиційною формою вірша Яків Гудемчук поглиблював її та удосконалював речитативні витоки. Темами поезії були філософсько-психологічні передумування, а конкретніше, особисті спогади з Волині, вірші про Никифора, про кохання, про радість, смуток, тривогу, життя, смерть, про розлуку. Багато творів автор присвятив дружині Катерині, яка була вірною супутницею творчості і життя, першим читачем і критиком, повірником його творчих задумів та натхнення. Але є в творчості поета тема не переосмислена, мабуть, ані читачем його віршів, ані літературознавцями. Це тема України, яка супроводжувала Якова Гудемчука протягом творчого шляху. Україна, *а вужче – Волинь*, як пише проф. М. Зимомря, невичерпна, і завжди болюча, близька, і далека одночасно. Кошалін, Помор'я – місця, де жив автор, розташовані далеко від рідної землі, поглиблювали ностальгію і породжували тугу за землею дитинства. Відкриваючий збірку *Різноцвіття* вірш, поет озаглавив *Народе мій*, і цей твір супроводжують епіграми з Тараса Шевченка та Івана Франка – поетів, які на тему України сказали чи не найвагомніше: *Встане Україна / І розвіє тьму неволі / Світ правди засвітить / І помоляться на волі / Невольничі діти!* (Тарас Шевченко) – тобто пророчі слова.

³ Там само. С. 317.

Сказати своє слово Якову Гудемчуку, який живе на чужині, доводиться якби всуголос Т. Шевченку та І. Франку:

Народе мій! Мій многострадний краю!
Ти мученик найбільший серед всіх слов'ян!
Твоїм стражданням меж нема, ні краю,
Ти схожий далеко на перших християн!
(вірш *Народе мій*⁴)

Рідна Україна для поета містить код тяжких випробувань, страшної кормиги, яку батьківщина несе крізь свою неволю, але образ рідної України світлий, сповнений печалі та любові до неї. Україна рясніє зеленими луками, її поля жовтіють досягаючими хлібами, а вода у річках мерехтить блакиттю, наче небо. Ліричний герой, закоханий в Україну, мріє про її самостійність і чекає на світле майбутнє.

Добридень, рідний ти мій краю,
Моя ти земле і блакить.
Як блудний син тебе вітаю,
Аж серце з радощів щемить...
(цикл *Зустріч з Україною*⁵)

Уява Якова Гудемчука глибока, особиста і поетична, нелегко читати його вірші без підготовки. Про-

⁴ Там само. С. 11.

⁵ Там само. С. 38-44.

фесор М. Зимомря пише: *Шкала етичних, художніх цінностей всуціль висока*. Яків Гудемчук майстер рефлексії, настрою, внутрішньої інкарнації. Він прагне до духовного самовияву, як і кожний справжній поет, він суголосний добі, життю, вірний координатам душі. А одночасно залишався скромною людиною, задивленою в пульс часу і освоєння щоденного дня.

Шкода, що поет не дожив до часу, коли збірка вийшла з друку, і хоча дата її випуску 2003 рік, вона довгий час лежала у видавництві Computer College у Кошаліні, бо не було фондів на її друк. Тепер, коли вона в руках у читача, слід би подякувати проф. Миколі Зимомрі за упорядкування, її редакцію, а Василю Зимомрі – за художнє оформлення та ілюстрації. Збірку збагачують світлини з архіву поета, гарна технічна редакція Радослава Лучака. Появу книжки слід розглядати як подію в українському середовищі у Польщі. Це видання – рідкісна нагода підсумку творчості, зібраної у посмертно виданий том, вповні підготовлений на наукових засадах.

2007

Ольга Петик

Спомин про Ольгу Петик

На 79-му році життя у Перемишлі відійшла у вічність Ольга Петик (1922-2001), письменниця, перекладачка, авторка збірки віршів *Ми без хати* (Львів: «Олір», 1995).

Ольга Петик виступала під псевдонімом Володимир Ольгович. Народилася 15 серпня 1922 р. в містечку Мушина на Лемківщині в сім'ї лісничого. Навчалася в гімназії та ліцеї у Новому Санчі, де у 1940 році отримала атестат зрілості. Після війни навчалася в Ягеллонському університеті у Кракові, жила в Хожові на Шлеську, а з 1980 р. – у Перемишлі.

Друкувалася в «Нашому слові», «Нашій культурі», річниках «Українського календаря», які видавало Українське суспільно-культурне товариство.

Серед основних тем її творчості – доля українців в умовах повоєнного розпорошення по Польщі внаслідок акції «Вісла», проведеної в 1947 році. Письменниця намагалася створити ностальгійний образ землі, драматизуючи свою творчість переспівами із української літератури, зокрема у творі *За землю Руську* (1986), наслідуванням *Слова о полку Ігоревім*. У поезіях багато місця присвячувала Лемківщині, народному маляру Никифору та Перемишлю.

Переклала польською мовою новели Василя Стефаника, *Лісову пісню* Лесі Українки, поезії Богдана-Ігоря Антонича, Дмитра Павличка, Ігоря Трача.

*

Ольга Петик підтримувала контакти з українським середовищем, листувалася, сперечалася про свій статус у нашому літературному середовищі. В моєму архіві зберігся лист письменниці, якого написала до мене у 1991 р. на адресу редакції «Нашого слова», де я тоді працював¹. Його зміст ілюструє наші тодішні плани «щось видавати» всупереч проминанню, в несприятливих умовах зламу 80-х – 90-х років, коли не були відпрацьовані механізми фінансування націо-

¹ Адреса одержувача: Szan. Pan Mgr Tadeusz Karabowicz. ul. Nowogrodzka 15. 00-511 Warszawa. Redakcja tygodn. "Nasze Słowo". Адреса відправника: Olga Petyk. Opalińskiego 17/53. 37-700 Przemyśl.

нальних меншин у Польщі, а Україна щойно готувалася до проголошення своєї незалежності. Антологія поезії, про яку пише Ольга Петик в листі, була задумана в редакційному колі «Нашого слова» Анатолієм Кобеляком, Романом Галаном та мною, були навіть розіслані листи до авторів та зібраний матеріал, проте брак грошей на видання припинив цей задум, і тепер антологія в робочому варіанті зберігається в архіві Романа Галана.

Лист Ольги Петик до Тадея Карабовича

Перемишль, 29.1.1991

Шановний Пане Тадею!

Дуже дякую за відповідь і за всі інформації. – Якщо йдеться про видання правлінням колишнього УСКТ *Антології поезії*, себто – української поезії, яка повстала в польській діаспорі, то з часу, коли воно планувалося, минулось декілька років. – Я не хочу, щоб мені повернули мої вірші, якщо *Антологія... справді* має вийти. Річ в іншому. – Протягом цих кількох років я бути може виправила (змінила) деякі вірші, як нерідко роблю. У зв'язку з цим у мене до Вас дуже велика просьба: Напишіть мені, будь ласка, заголовки висланих мною віршів (я не пам'ятаю, які це були), а тоді я деякі з них може «вицофаю», бо вони різнитимуться від цих, що в «моїм архіві». – Буду вам, оче-

видно, безмірно вдячна! Всі кошти поверну (навіть марка на лист вже коштуватиме 1000 зл!).

З сердечним вітанням
і пошаною

Ольга Петик

2002

Міля Лучак

«Коридор холодної планети», або про апокаліптичні заглиблення в поезії Мілі Лучак

У Львові вийшла книжка Мілі Лучак *Нехай прийде царство твоє* (Львів 1998. 110 с.), яка охоплює вірші, створені поетесою протягом 90-х років.

Гортаючи та перечитуючи збірку задумуюсь, ким є Міля Лучак з Перемишля в нашій літературі? Чи тільки поетесою чотирьох збірок *Любов і мир* (Варшава 1984), *Дітям* (Варшава 1987), *Ти ще повернешся до мене сину* (Львів 1995) та *Нехай прийде царство твоє* (Львів 1998)? Чи авторкою потрясаючих рядків?

Я пішла і не вернула
Закрили мене кладовища часовіку
Відкрилось вікно гробниці
А там безлиці віки
Ери епохи
І кістяки їх ества
Яхве
Надбоже Богів
Прабоже Богів
Чи усі вони у книгах воскресіння...¹

Свої твори Міля Лучак друкує від 1956 р. Тоді місцем, де могла поетеса спілкуватися з читачем було єдине україномовне видання «Наше слово», відтак «Наша культура», альманах *Гомін* (Варшава 1964). Проте найчастішим її «читачем» була поетична шухляда, до якої Міля Лучак складала свої твори. Початково ця шухляда була в містечку Оструда на Мазурах, а від 1985 р. – у Перемишлі. Ці дві місцевості визначають біографічні координати поетеси. До Оструди, з Війська під Перемишлем, було переселено у 1947 р. родину поетеси, натомість у 1985 р. Міля Лучак підіймає життєве рішення повернутися на рідні землі та оселюється в Перемишлі.

Чому пригадую літературні шляхи та складне життя авторки збірки *Нехай прийде царство твоє?* Думаю, що без життєвого контексту неможливо зрозумі-

¹ З рукописної збірки *Квітка чорної папороті*.

ти творчість цієї оригінальної особистості, філолога за освітою, вчительки за фахом, а в душі неспокійного поета. Сміливо можу сказати: поета в житті і в душі. Вроджений талант та надчутливість створили передумови до відкриття в собі стимулу до писання віршів, без виразної графічної палітри, з вільним графічним записом, без інтерпункції. У період 1990-1998 рр., творчість Лучак схиляється до манери найновішої поезії, здавалось би характерної молодим авторам.

Успіхи до Мілі Лучак прийшли згодом, оскільки поетесу у 1996 р. запрошено до Варшави на престижну імпрезу «Спільнота в культурі», а у 1998 р. на авторську зустріч до Театру НН в Любліні під заголовком *По сей бік дощу*. У 1998 р. Міля Лучак побувала на «Білостоцьких днях літератури» у Білостоці. Свідомо перераховую запрошення поза наші середовища, адже вона презентувала свою українську творчість перед польським читачем.

Поезія Мілі Лучак не належить до легких літературних явищ, вона занурена в своєрідному коді надреалізму, створила особисту концепцію присутності, де центральною проблемою є досвід душі, пошук себе, відкликання до стихій, Бога, космосу. Це не проста палітра, важка для читацького сприймання. В збірці *Нехай прийде царство твоє* ключем до вислову є Біблія, проте найчастішим символом поетичної мови Мілі Лучак є мотив чорноти, смерті, апокаліпсису. Поетеса з упевненістю називає минуле, з упевненістю повертається до втрачених криниць дитинства, бо по тому

боці лишилася благодатність спогаду. Її поезія сповнена болю, це розповідь про терпіння, це творчість, яка народжується з суті:

- Вчора
Христос кинув мені у вічі
Жменю метеорів.

(Нехай прийде царство твоє, стор. 84)

Свідомість поетеси прошиває біль, крик, протест, можливо це ключ до того, щоб звернути увагу на «дивність» нашої епохи, її заплутаність, пропастиність та жорстокість. Для Мілі Лучак людина заплутана в життя настільки, що не помічає над собою розплатаного космосу часоівку. Земля не завжди мусить бути доцільним, тому поетеса каже:

Чорні ангели
Вилітають круками
Із-за брам ер
Дзвонять вогнистими хвостами
Б'ють крилами об океан небес
І сідають на плечі
Землі.

(Нехай прийде царство твоє, стор. 101)

Мова поетеси має багатогранну символічну основу. У драматизм життя вона втілює власну дію, надаючи творам динаміки, смисловості чи колористики. Для неї важливе є кожне слово, кожна зустрінута не-

порадність життя, все змішане в один поетичний сенс. Галактики, часоери, Боги існують поруч себе, ведуть драматичний діалог, є вони стимулом того, щоб їх боятися або приятелювати з ними. Біблійні мотиви у творчості Мілі Лучак перегукуються з філософськими переосмисленнями про початок та кінець:

Летять слова
Кетягами червоної калини
Сідають на бровах дерев
На плечах димарів
На гніздах лелечих
І на глечиках свіжого молока
Від кози Берізки
(*Нехай прийде царство твоє, стор. 84-85*)

Міля Лучак створює в поезії власну тотожність слова, аналізуючи її вірші треба би глибше задуматись над тим, чи існує вимір «центру» та «провінції» в культурі, захисту та теплоти в реальностях існування².

Чи драматизм ества завжди мусить зустрічати холод коридору планети, де летять слова гронами багряної горобниці, чи людина мусить переживати екзистенціальний біль боязні?

Чи ти бачиш Саваофе
Як я тепер боюся ранків

² Див.: *Po tamtej stronie deszczu. Poezja ukraińska*, Lublin 1998. С. 195-199.

Якісь лицарі без голів
На білих конях
Топчуть мене
Гади довгі як ялини
Могузять мене...
О Боже... що ім'я Твоє Яхве
Як я боюся ранків.

(Нехай прийде царство твоє, стор. 42)

Питання, які ставить Міля Лучак не є простими, вони виникають з драматичного відчуття надреальностей. Ключем цього відчуття є апокаліптична заглибленість.

Книжка *Нехай прийде царство твоє* торкає найважливіших струн життя, є спробою відчинити не відчинене, назвати неназване. Міля Лучак пропонує патріотичну лірику, здавалося б тему, яка висказана поетами до кінця. Для неї Україна це ньєнка, за якою Міля Лучак пішла б на кінець світу, *загасила б сонце для неї*³.

Отже, бачення Мілі Лучак надзвичайно образне, щире.

Коли б не було на землі Тебе
моя Україно
я би з кусня хліба,
що мати мені, голодній,
на Різдво тримала

³ Там само. С. 186-194.

хоч контур зробила би Твій
(*Нехай прийде царство твоє*, стор. 109)

Малярськими засобами поетеса вибудовує трагічні образи смерті на спогадах минулого, *де хліб мати тримала до Різдва*, і цей скупий окраєць хліба асоціюється Мілі Лучак з вимріяною Україною.

Важливим елементом збірки є те, що поетеса не по-вчає, не пригадує. Говорить власними словами, дбайливо добираючи символи, які окреслюють поетичну мову віршів. Міля Лучак показує себе без контексту, без зайвого слова. Думаю, що вона знайшла ключ до себе, що відчинила ним слово і, що у збірці *Нехай прийде царство твоє* є надзвичайно правдива супроти читача і нашої літератури.

2000

Апокаліптичні візії поетичного космосу Мілі Лучак

Збірка Мілі Лучак *Апокаліпсис або ознаки кінця світу* (Білосток: Видавництво «PRYMAT», 2001. 87 с.) містить найновіші вірші поетеси. Темою збірки є особисте переосмислення біблійних образів, бачене поетесою в кількох площинах з переважаючим травестійним ключем. Це своєрідне шукання в Біблії змісту життя, переноситься у пошуки образів землі і часопростору після Апокаліпсису.

Але відчитати збірку як травестію Біблії або наслідування Апокаліпсису було б неповне без досвіду слова Мілі Лучак, складеного з кількох течій, які у збірці з'єднані в одну потужну заглибленість. Святе Письмо надихнуло до того, що відвічні мотиви буття поетеса використовує для показання себе заглибленою в минуле та майбутнє. Вихідним моментом є Мойсеєва Гора, з котрої початок всього, адже Мойсей з неї приніс людству кам'яні таблиці, і тому у вірші *Рушиш лісистою війною* звучить оце: *сос... сос... сос* як пересторога.

Міля Лучак є авторкою чотирьох збірок поезії, і у кожній зосереджує свій поетичний досвід на осмисленню біблійних тем, але кредо, де виділяються травестійні координати, виразно вміщає в своїх найновіших творах.

Живучи в Перемишлі, поетеса має свідомість, що це місто успадкувало українську мистецьку традицію, що у минулому жили тут поети, художники, мабуть, тяжко в тіні минулого не висказати рядків, сповнених замисленості, коли на кожному кроці можна спіткнутись об *кістяччя українськості* або *на рідні Едеми*, та доторкнутись до *замулених ковчегів*, які *Живий Бог* запхав у могили.

Образи травестійного кругу хвилююче доповнює повертаючи пам'ять з ХХ ст., коли малою дитиною Міля Лучак була вивезена у Німеччину на примусові роботи, а відтак у 1947 р. в час акції «Вісла» переселена з рідної місцевості Військо біля Перемишля на Мазури. У збірці *Апокаліпсис або ознаки кінця світу*, цей досвід, хоч і не названий, є доволі ясно присутній у багатьох рядках. Проте не образи життєвого досвіду супроводжують травестійні біблійні мотиви, а проминання. Власне поетесу хвилює те, що Біблія є чимось вічним, а на її фоні минають люди, історії, епохи, галактики. Стежачи за швидкоплинністю часу на землі, Міля Лучак у своєму *Апокаліпсисі* хоче сказати, що в *панцирі проминання*, загине те, що ми називаємо життям.

У збірці ми бачимо поетесу, яка на руїнах часу, з сапкою копається в проминанні, викопує якісь залишки життя, і пригадує їхні обриси. Незвичним є те, що в землі поруч себе *листопад червень, молодиці й юнаки*, а з епох:

[...] руки якись простягнуті
І почорнілі мов сажа

Кріпака чи князя
Чиясь нога з коліном білим вигляда
З морщин [...]
І тінь часів
Замовклий [...]
Як жовтий день
У хризантем

В українській культурі тільки в епоху бароко література була так сильно занурена в тему зв'язану зі смертю, з проминанням, а Біблія була ознакою того, що ми нині звикли називати вічністю. Але Міля Лучак, нав'язуючи до цієї літературної традиції XVII та XVIII століть, в якій людина була поруч смерті, пропонує вікно в Апокаліпсис, де буде остаточна форма життя поза простором та часом, тобто: рай. Може це видаватись на перший погляд незвичне, що в поезії кінця століття хтось пробує заглибитись знову й знову в теми, які вже не раз були вивчені, а їх прапочатком є Біблія. Це – в порівняльному аспекті, – якби тримати ключ і пробувати ним відчинити відчинені двері. Але читаючи поезію Мілі Лучак так хочеться власне «знову й знову» почути від поетеси те, що вже було сказане в літературі, і через ці відчинені двері з тремтінням пройти до не раз оспіваної дійсності.

З божевільним божевільною
Безногою шкандибаю з безногими
Хтось еропланети помилив

В мене зозулею підкинув
Підколессю Землі

Поезія Мілі Лучак виростає з глибоких роздумів над самотністю та над приношенням тепла, любові і кохання іншій людині. Центром, чи вірніше космосом цієї поезії, є Старозавітний Бог, розгніваний на гріховну людину, караючий її за провини та зраду. Міля Лучак любить в темній колористиці, домінуючим є чорний колір, насичений страхом самотньої ночі, холодна картина спустошеної землі не рятує, а є апокаліпсисом, ліричний герой тремтить, оповитий у присутність могил, епох, розбитих ілюзій та блідних тіней, які мають *коси до колін*. Надреалістичність поетичного світу Мілі Лучак межує з малярством, відчувається пульсація антиномічних образів:

Цілували ми себе по безруках рук

Або:

Життя і смерть [...]

Прийшли непрошені

У створенні їх допомагала свідомість того, що кінчилося одне століття, а наступало друге, що живучи в одному тисячолітті, поетеса раптово переступила поріг наступного. Цей досвід вивільнювати час з тент надихав її створити «свій» образ Апокаліпсису, «свою» молитву та розмову з Всевишнім. Спроба порядкування своїми словами «наддійсності» та на-

зивання її помітна у цілій збірці, а в поемі *Біблія. Об'явлення Св. Івана...* Міля Лучак «число 666» пояснює ангельськими сурмами і вибудовує сім віршів, як чергові сурми. Хоч збірка поділена на окремі вірші, то складає цілісну картину слова і можна її порівнювати до великих поем, які створила українська література протягом цілої історії. Мабуть найближча збірці Мілі Лучак є поема Івана Франка *Мойсей*, де над долею вибраного народу витає лагідна але й сувора десниця Бога. Проте є помітна різниця між *Апокаліпсисом* або *ознаками кінця світу* й *Мойсеєм*. У Івана Франка центральним героєм є людина в образі вибраного народу, а у Мілі Лучак – людина в тіні апокаліптичної дійсності.

До певної міри цей персоніфікований образ «думаючого» всесвіту є новим здобутком, а збірка – важливим голосом у нашій сучасній літературі.

2001

Два світи у поезії Мілі Лучак

Два світи супроводжували Мілю Лучак: один радісний, а другий сумний. Перший був пов'язаний з прозорою річкою Вігор, над берегами якої цвіли болотяні калюжниці, – і це був буйний світ природи, дитинства та простору рідного дому. А другий – це чоботище епохи, яка руйнувала дитинство з-над річки Вігор та виганяла поетесу з рідного гнізда – з села Війська в Галичині.

Ким є для нашої літератури поетеса з-над Вігору у вінку з жовтих весняних калюжниць, яка в одному з віршів, наче чайка поскаржилася на свою долю:

Листую свої роки
А Боги ілюструють сторінки
Там над Вігром я дитинка – що бавиться і песеням
Поле грядки залишивши бур'яни
А далі німецька земля
Де хворію на тиф і воскресаю з труни
Для матінки й батька
І знов над Вігром два роки життя
Здавалось в раю
Але «Вісла» розторнадила землю мою
І пеклом стали Раї на півночі країни
А потім на перемініу сонце гасило ніч
Ночі проганяли сонця
Але йшла я вперед
Впадаючи з хрестом – воскресала [...]?

Метафізичний образ поезії Мілі Лучак, мова її віршів, що так тісно переплетена з життям, і травма пам'яті про втрачене гніздо, вибудовують потужну скаргу ліричного героя. Ця скарга пронизує весь поетичний доробок авторки *Апокаліпсису або ознак кінця світу* (2001), а окремим річищем ознаменовується у циклі, писаному на протязі цілої творчості, десь ще з початку 60-х років під заголовком *З циклу: Акція «Вісла»*. Скарга про втрачене гніздо та про вигнання з-над річки Вігор, де весною завітчалися береги болотяними жовтими калюжницями, а біль втрати – прапочатку рідного порога в оселі народження травмував надчутливу пам'ять. Річка найпершого світу поетеси, це якби архетип ідентифікованого в поезії коду, який повертатиметься при кожному схрещенні життєвих доріг.

Напевне на одному з них було рішення повернутися з переселення, «з чужини», ближче до «батьківщини народження», а саме 1985 року в місто Перемишль. Поетеса покидає хату, роботу та середовище в Оструді на Мазурах і переїжджає в надсянські сторони, будує «свій» новий простір у кожному його вимірі, від побутового по духовний і, очевидно, в реаліях зіткнення з історичною заглибленістю Перемишля її творчість стає яскравою. У Перемишлі дозріває архетип персоніфікованого простору, у якому минуле і сучасне, нереальне і реальне існують у драматичній єдності. Перед поетесою відкриваються *сум'яття безладних епох*, а рідна річка Вігор починає бути *галактикою срібнозлісся*, оживають спомини, заокру-

глюються символічні образи долі, поетичний діалог веде до Біблії.

Власне десь у 90-х роках поетеса відкриває відвічність змісту Святого Письма, починає призадумуватись над існуванням часу в Біблії, а зокрема, в *Об'явленні* св. Івана Богослова.

Постійно мене тягне між планети, – скаже згодом поетеса, – відкриваю там світи цілком минулі: це кістяки минулих епох. Прабогів і Надбогів, минуле людство. У просторі лежить час, здавалося б, що мандрую в часі, однак це мандрівка простором. Там існують дерева, тварини давно минулі, але кращі від теперішніх. Бачу їх очима душі, яка я щаслива, оглядаючи цей міжпланетний світ¹.

Зіткнення з надчассям породжує нехіть до швидкоплинності проминання, а ріднішим, бо можна повертатися сюди в мріях, стає безчасся, *життя ер чи епох, які тривають незмірно*. Ця спроба ідентичності у Мілі Лучак поєднана із сакралізованим почуттям присутності Бога: в семантиці реального.

Це клаптик Усесвіття – Плащаниця Христа
Вона піднесла мене з саркофагу
І викликала з цвинтарних склепів

або:

По подвір'ї одного з моїх світів
Колеса їх коляс дзвонять дзвонами Двохсвіття

¹ Богдан Гук, «Я не можу сказати, що в середньовіччі мене не спалили б». Розмова з поетесою Мілею Лучак. «Інформаційний Вісник Закарзоння» (Перемишль) 2000. Ч. 3. С. 51-55.

І заглушують водоспади
Що золотом розмовляють
І градом з рукавів незнанців.

Тема смерті та проминання життя на землі, так оспівані в українській літературі в часах бароко (на зламі XVII-XVIII ст.), стали актуальні у XX та на початку XXI ст., де апокаліпсис Чорнобиля як одної епохи ще не закінчився, коли раптово доводиться переступати поріг незваної ще епохи. А крім того, маючи жахливий досвід втрати дитинства, де цвіли жовті як сонце калюжниці, пригадувалася постійно переселенська страшна чужина, що таврувала тоді життя своїм чоботищем.

У збірці *Апокаліпсис або ознаки кінця світу* ліричний герой сповнений тремтливого відчуження сили, висловленої у *Книзі Одкровення*, намагається у кожній події добачувати знаки діючого вже Апокаліпсису:

Я знаю що прийде день
Коли розколишуться гори
І розіб'ються в безсліддя піску
І я не понесу вже хреста на гору
Бо зрівниться вона.

Вірна собі, поетеса проповідує трансцендентне, даючи до зрозуміння, що людина в іпостасі своєї дріб'язковості та прив'язаності до земного світу виглядає як мурашка серед потужного космосу.

Міля Лучак стає перед відвічним питанням буття: ніхто так образно не архетипізував минулого ані не

травестував Біблії в системі своєї творчості. Наділена надуявою, поетеса стихійно поринає в апокаліптичні образи, проповідуючи загибель конформістських цивілізацій, поринання в пустку при надмірній погоні за здобутками швидко минаючих мод і захоплень сьогоденням. Тільки вічне, а до них поетеса зараховує слово, збережене в потоці метаболізму. Міля Лучак остерігає, що слово також буває руйнівною силою, спотворене не в силі захистити життя від сплюндрування. Як приклад, поетеса подає «свій досвід минулого», де війна зруйнувала найбільш вічні структури: рідний дім, краєвид та всесвіт усталених релігією заповідей. Тому так наполегливо авторка *Апокаліпсису* шукає:

Під хребтом серця [...] роду
Часом затужу
І пролечу совою над хатою
Дерев'яноніжкою
З діжкою тітки [...]
А як батька сивоспиного побачу
Білоорлом мов душа нехрещена
Заплачу [...]

Плач *нехрещеної душі* в творчості Мілі Лучак може означати звернення поетеси до джерел самоти, які супроводжували наших найбільших поетів: Тараса Шевченка і його твори з *Кобзаря*; Лесю Українку з її біблійними та фольклорними мотивами в драматургії, зокрема, в *Лісовій пісні*; Івана Франка та його поему *Мойсей* чи літературний досвід дисидентства;

у найновішій нашій літературі – Ігоря Калинця, Василя Голобородька чи Миколи Воробйова. Неабияке значення має тут зустріч Мілі Лучак з київським поетом Михайлом Саченком, Олесем Лупієм та контакти через листування з українськими поетами у Польщі. Сліди тих творчих відносин залишаються у віршах, присвячених різним поетам.

Літературний доробок Мілі Лучак має декілька періодів, найдовший пов'язаний з вимушеним мовчанням. У єдиному на той час українському тижневику «Наше слово» її шістнадцять років не друковано. Щойно у другій половині 80-х Міля Лучак знову повертається до читача. Шухляди поетичної творчості були повні, важко було вибрати щось з того, що писалося протягом довгого часу. Назріли нові теми, поетеса повернулася з переселенської місцевості Оструда на Мазурах до Перемишля. Був рік 1985, тобто ніхто не думав, що остаточно переможуть демократичні сили в Польщі, а українці як складова частина нацменшостей, зможуть розвиватися у різних організаціях, які вийдуть поза рамки суспільно-культурного кола однієї організації. Сталося так, що після демократичних змін у Польщі поетеса вирішила видати дві поетичні збірки у Львові. У літературному вимірі ніхто тоді з українських поетів Польщі не надрукував своїх збірок в Україні. У 1991 році Україна засвідчуючи свою державну незалежність, дала тим самим вияв існування нової якості у світі.

Власне, збірки *Ти ще повернешся до мене сину* (1995) та *Нехай прийде царство твоє* (1998), які появились

у Львові, мали успіх у читача та зустрілися з прихильними оцінками літературної критики.

Згодом появилася збірка перекладів польською мовою *Kwiat czarnej paproci* (1999), яка зосереджувалась на поезіях найновішого періоду і стала літературним відкриттям для багатьох любителів українського слова у Польщі². У найновішому творчому періоді вийшла збірка *Апокаліпсис або ознаки кінця світу* (2001), яка відкриває цікавий спосіб вислову Мілі Лучак, а багато читачів пов'язують поезії надруковані у збірці з «апокаліптичними» подіями Чорнобиля, що відбуваються на землі на наших очах. Це не випадково, адже універсалізм поезії Мілі Лучак, та виключно особиста суть її поетичного вислову, можуть торкатися людей, цивілізації та космосу у кожній іпостасі життя нашого і землі.

Дозрівання до теми Апокаліпсису не наступило раптово, а можна сказати «ставалося». Внаслідок переосмислень, життя набиралося повноти також у контексті особистих зустрічей поетеси зі Святим Письмом. Біблія зламного для календаря періоду, наступаючого ХХІ століття надихнула на нове та інше сприймання світу, а наповнені апокаліптичним зміс-

² Mila Łuczak, *Kwiat czarnej paproci*. Białystok 1999. Переклади збірки підготували поет та історик літератури Ян Лсоньчук з Білостока, проф. Флоріан Неуважний з Варшави, польський поет з Вільнюса Ромуальд Мсчковский і Тадей Карабович. Співавтор перекладів поет Ян Лсоньчук написав про поетесу: *Апокаліптична мандрівка Мілі Лучак занурюється в простори жаклих подій, а водночас знаходить надію на життя та віру, що людина і світ будуть захищені лавідною десницею Всевишнього*. Шіріпте про цю збірку див. мою рецензію: *Про апокаліптичні переосмислення поетеси Мілі Лучак*. «Наше слово» 2000. № 13 (2226). С. 6.

том події, зосередили Мілею Лучак на найбільш загадковій книзі – *Об'явленні* св. Івана.

Іншою темою, яка зацікавила поетесу, був біблійний потоп, поезії цього циклу вона назвала *Ковчег Ноя*. Ковчег зберігає пам'ять найстаріших пластів, а потоп стирає з лиця землі минувшину. На ковчезі зберігаються найцінніші речі, істоти та праведні люди, які після потопу мають відтворити життя. Поезія має перенести в майбутнє пам'ять поколінь, захистити від потопу надчутливість минулого. Потоп як ключ до майбутнього, на якому ковчег виглядає наче горіхове лущиння, має нагадати безмежність любові Всевишнього супроти людини, бо ковчег, осідаючи на мілині *Арапату*, заповідає початок нового *в імлах надії*.

Над підковами рік райдуга зійшла

[...]

Ти клякнув на долоні Бога

І сказав прости мені

Я віднайду дороги свої

І станемо одним тілом

Ти руки наші у коси сплів

а... Він... за Тобою стояв

Самбог [...]

У способі бачення Мілею Лучак майбутнього відлунюється минуле, а мотив мандрівки присутній в її творчості, веде через життя трагічне, в якійсь мірі пророко схоже з плаванням ковчега по водах Старого Заповіту.

Ліричний герой віршів Мілі Лучак є свідомий тавра, що отримав від *нелюдських часів*, в яких прийшлося йому існувати й змагатися з протиріччями долі та стихійними лихами, наче з хвилями на морі. Герой віршів Мілі Лучак на зруйнованих потопом просторах землі шукає місця, де ковчег міг би осісти на суші, кинути якір на решту життя. Це в якійсь мірі має бути безпечне місце, де можна буде сплести гніздо для майбутніх поколінь.

У поезії Мілі Лучак прочитується надія, що в майбутньому буде здійснено те, що було зруйноване у минулому. Але часу не повернути, отже, у сфері мрій залишиться слово *дім, осідок*, а навіть *батьківщина*, бо, повертаючись до Перемишля на постійне проживання, згодом прийдеться поетеси сказати: *у себе, хоча чужинко*. А в інтерв'ю *Я не можу сказати, що в середньовіччі мене не спалили б* поетеса переосмислюючи дійсність скаже: *До дитинства сягаю рідко. Мій поетичний світ відійшов далеко від країни дитинства, бо бачу багато зла, незгоди, катаклізмів, бачу Апокаліпсис [...]. От хоча б перебування в Німеччині в дитячому віці [...]. Мала також уже тоді страшний досвід смерти, бо як їхали одного разу й стали в полі шукаючи картоплі, то я замість картоплі натрапила рукою на чийсь ногу або руку³.*

Ті слова звучать як скарга поетеси, яка переосмислювала роками те, що свідомість карбувала у плині життя, у подіях щодення, забираючи у безвість те, що могло народитися віршем чи просто словом.

³ Богдан Гук, «Я не можу сказати», С. 52-54.

У літературному розумінні можна б віднести творчість Мілі Лучак до літопису, мовою якого є поезія, де авторка *Апокаліпсису* займається описом пройденого:

Летять слова
Кетягами червоної калини
Сідають на бровах дерев
На плечах димарів
На гніздах лелечих
І на глечиках свіжого молока
Від кози Берізки
І на трісках вчорашнього дня
Що сходивши по східцях
Припер шапку в дверях
І вийшов з голою головою
В коридор холодної планети⁴

Вивільнювати спомини з тенет часу, за справою поезії, де події та речі не мають значення, а лишень освітлюються в пам'яті, неначе свічкою, у коридорах минулого.

Глибокий сенс поезії Мілі Лучак матиме продовження у майбутньому, адже поетесі «затісно» в тенетах сьогодення. Вона найкраще відчувається у ширшому просторі та у безчассі.

2002

⁴ Міля Лучак, *Нехай прийде царство твоє. Поезії*. Львів 1998. С. 84-85.

У космічних просторах.
Безмір всесвіту як тема вислову
Мілі Лучак

Укrajнська поетеса з Перемишля Міля Лучак видала двомовну збірку віршів *У космічних просторах* (*W kosmicznych przestworzach*). Переклад Мар'яна Горбачека. (Перемишль 2008. 140 с.). Книжка поетеси складається з трьох частин. У першій поміщено вступну статтю перекладача Мар'яна Горбачека про творчий шлях поетеси, у другій надруковано його переклади польською мовою, а третя складається з оригінальних віршів Мілі Лучак.

Двомовна збірка вміщує сто нумерованих віршів у перекладі та сто україномовних оригіналів, складаючи в сумі суцільний поетичний текст, що наближається до поеми, писаний ніби на одному творчому подиху. Та коли вчитуєшся в кожний твір, відчувається окремішність віршів за сюжетом і вкладеними у зміст емоціями та за індивідуальною мовою почергових образів. Збірка характеризується оригінальністю стилю та характерним для Мілі Лучак пошуком вислову, відомим з її попередніх томиків поезії. Головною темою є переосмислення всесвіту у його космічному естві, визначеному через його нескінченний простір.

Емоційність поетичних образів, згущених у *Космічних просторах*, веде ліричного героя до пошуків

Всевишнього як садівника галактик, зірок та планет, але баченого очима «Його рабині», тобто людини, яка безмежно вірить Творцеві й сумнівається, іде його стежками і спроможна загубитися в гушавині життя. Міля Лучак у своєму творчому дискурсі звертається до Біблії як священного дороговказу, маніфестує свою прив'язаність до Бога, України та маленького клаптика землі, на якому живе.

Це її право на існування, і своєрідна тайна у прочитанні космічних просторів, як свідків одкровення та місця в них людини – володаря життя – попри тлінність та короткочасність. Збірку можна відчитувати як маніфест надреального; джерело патхнення, зачерпнуте з таємниці Бога і всесвіту, живе в поезії М. Лучак своїм внутрішнім кодом та тільки поетесі відомим спектром значень. З огляду на складний зміст віршів поетеси, їхні внутрішні музичні синкопи, перекладач М. Горбачек взяв на себе нелегке завдання перекладу, а фактично переспіву творів М. Лучак. Зміст текстів, які виступають поруч – перекладу та оригіналу, дає можливість порівняти працю перекладача з віршами поетеси. Однак хотілось би звернути увагу на інше. Відчувається індивідуальний пошук у польській мові слів та значень, які могли б передати оригінали Мілі Лучак та небайдужість до поетичного образу автора, тим більше, що ті самі слова, сказані польською та українською мовами, ніби інакше звучать у вухах.

Ось приклад:

60. Я художниця
Хочу тебе намалювати
Господи
Але кожну барву та тїнь її
Вогні нївечать
Маю вже очі Твої
Що сонцями
Надсонць у прасонцях
Але полум'я попекло
Руки мої
І пензель зотлів
Маю уже руки Твої
Бо ця майстерня моя
Як я тлінна
(стор. 114-115)

І переклад:

60. Malarką jestem
Chcę namalować Ciebie
Boże
Ale każdy cień barwy
Niweczą ognie
Namalowałam Twe oczy
Jak słońce nad słońc i prasońc
Ale popiekły moje ręce płomienie
I spaliły pędzel
Namalowałam Twe ręce
Ale ogień wypalił oczy
Bo moja sztaluga i atelier

Tak jak i ja
W rozkładzie czasu
Przemijania
(стор. 46-47)

У збірці М. Лучак ставить на першому місці метафору, мова її творів згущена й ускладнена, не піддається легкому сприйняттю. Поезію авторки слід спостерігати як самобутнє літературне явище на мапі української літератури, а видана у Перемишлі збірка *У космічних просторах*, з назвою подібною, як у Павла Тичини (у нього це звучить *У космічному оркестрі*), дає повне право сказати про безперервність літературного натхнення. Нову збірку поетеси слід відчитати як ще один крок до поглиблення творчого дискурсу та додаткове слово в її літературному доробку.

2008

Джерела кохання у збірці Мілі Лучак *Комета любові*

Українська література збагатилася новою збіркою Мілі Лучак під багатомовним заголовком *Комета любові* (Перемишль 2009. 152 с.). За прикладом минулорічної збірки *В космічних просторах*, нова книжка поетеси з Перемишля – члена Національної спілки письменників України, поділяється на дві частини: переклади польською мовою Мар'яна Горбачека та оригінальні вірші. Загалом книжка містить 120 віршів та літературознавчі додатки, авторами яких є перекладач і сама поетеса.

Це *Słowo od tłumacza*, у якому Мар'ян Горбачек ділиться своїми спостереженнями на тему перекладу, та стаття *Від автора*, де М. Лучак пояснює значення поняття «комета любові» – яке є її авторським коментарем до самої поезії. Авторка пише: *У житті нашому можна зустріти сотні, тисячі людей, але серце наше стає в'язнем лише однієї людини, і у вірші Любов сорому не знає поглиблює думку:*

Любов сорому не знає
Вона не боїться стихій
Границь! Просторів! Докорів!
Анголів ні гадів
Але лише тоді
Коли у парі непорочна

– Як Боги

По дні заостанні

(стор. 87)

Поетеса прагне поставити крапку над «і» в темі, яка виринає в усіх епохах, літературах та цивілізаціях, а торкається кохання – тобто, за словами авторки, є «нематеріальним» й «абстрактним» словом. При повній, звичайно, свідомості, що любов – це матеріальна і антиабстрактна сутність, дана людині *Володарем галактик, планет, комет та всього незнаного людству* всесвіту. Звідси так сильно підкреслене в заголовку збірки слово *комета*, яке сполучається зі словом *любов* – даючи нерозгадану в щоденному проминанні людини *Комету любові*.

Читаючи збірку М. Лучак, маю враження, що поезія, яку пропонує авторка, спалахнула і «написалася» на одному подиху. Це рідкісний поетичний стан, який виникає в душі з натхнення, не записаний – щезає і вже не повертається ніколи. Вірші мережаться, не підчеркнуті датами, лишень зрідка їх увінчують присвяти, але вони не впливають на читача додатковою інформацією.

Присвяти, зрештою, мають родинний характер, і їх слід трактувати як інтимне чи приватне спілкування з родичами, яким хочеться передати «щось» важливого. Таку приватну розмову з найближчими виношують під серцем роками, у випадку М. Лучак ця розмова виринала «при нагоді» поезії – отже найбільш важливої для поетеси струни душі та її єства.

З присвят ми довідуємося, що поетеса спілкується з родиною, яку доля закинула на чужину, десь далеко від рідної батьківської землі. Одні живуть в Україні – це переселенці з 1944-1945 рр., інші в Польщі – вигнані під час акції «Вісла». Це люди близькі її серцю, отже М. Лучак огортає їх любов'ю та ніжно передає їм заповіт життя – це її законне право словесника і поета, який бачить дійсність гостріше та вміє говорити «мовою серця». Вірші з присвятами нагадують листи або телефонні розмови, у їх змісті кожне слово, кожний рядок важливий та невимовно вагомий.

Оскільки в телефонних розмовах чи листах виступає загалом поточний стиль комунікації, у віршах він набирає святкового характеру. М. Лучак надає своїй поезії філософської та ліричної персоніфікації:

Ти ... я і ріка зеленоока
А місто спить глибоким сном
[...]
Як мені хочеться плакати
За віком минулим
Щоби розколоти віки
А тебе
Чоловіком назвати – назавжди
І першою стати у черзі
Другосвіту – по тебе

(стор. 109)

Джерелом кохання М. Лучак є дорога їй серцю людина, проте поетеса не називає її, ані не присвячує їй окремих віршів. Це просто «він», або «ти», або «ми».

Темою поезії є кохання, яке поетеса описує загальом у короткій формі віршів. З огляду на адресата, авторка пише інтимну лірику, де в змісті творів виражає свою любов та тугу, показує силу кохання, його велич у житті людини. Поетеса говорить про свій досвід, звертаючись безпосередньо до ліричного підмета через «ти». Як виникає зі змісту її творів, особа, до якої вона звертається, потрібна *як повітря*, хоча чергується настрої, а саму тему не легко окреслити. Сум, туга, сентиментальні настрої мішаються з жіночою любов'ю, де, як пише М. Лучак, *основою існування [...] є Любов – з великої літери, безмірна, підкреслена Господньою силою, яка веде за коханою людиною [...] на край світу*.

На жаль, ворогом кохання є плин часу, який нівелює жар любові; поетеса прагне зупинити швидкоплинність часу, щоб якнайбільше зберегти з настрою, дарованого коханою особою. Вона пригадує постійно дрібниці та деталі пізнання і, покликаючись на них, відважно стверджує:

Твої очі сині
Як дно океану
[...]
Вони наче хвилі
У сонячних днях

Такі спокійні у замріянні
Але дні бувають як град
(стор. 111)

Дійсність не завжди сприяє любові, тому треба її берегти, плекати і захищати від буденності. Авторка робить це, бо хоче залишитися слугинею коханої особи, вона відчуває потребу давати й отримувати кохання. Любов у М. Лучак має різні обличчя, це любов чоловіка до жінки, любов до світу та любов до України – як найвищий ступінь покликання. Авторка пробує дефініювати любов і надати їй містичних рис – оскільки в коханні ірраціональне та надчуттєве (таємне) зійшлося в один великий струмінь (вузол).

Переклади М. Горбачека «біжать» услід за оригіналами М. Лучак і стають у збірці суголосоєм містичних переживань авторки. На фоні видавничої пропозиції книжка *Комета любові* – є отже керована до польсько-українського читача. На мій погляд, кожний, хто візьме збірку Мілі Лучак до рук знайде в ній «щось» для себе і відкриє важливі теми та символи.

2009

«По Вігру й досі плавають мої пісні»

Нова збірка Мілі Лучак *Листи до неба* (Перемишль 2009) – це композиція з двох частин: оригінальних творів поетеси та польськокомовних перекладів, які здійснив Мар'ян Горбачек.

Книжку відкривають переклади, проте можна сказати, що вона поділяється на дві автономні частини. Перша – це перекладацький доробок М. Горбачека, а друга – україномовні твори М. Лучак.

Цілість з'єднує обкладинка з картиною Леонардо да Вінчі *Святий Ієронім у пустелі*, що ніби підкреслює безвихідь печери, показуючи оточеного левами святого на тлі скуйовджених хмар на призахідному небі. Проте остання сторінка обкладинки показує фотографію авторів книги на тлі далекого перемиського краєвиду, краю, де поетеса та перекладач живуть та творять.

Поетеси М. Лучак не треба зайвий раз детально представляти. Вона вчителька української мови, методист, яка в школах Польщі виховала багато талановитих учнів, що шанують її та повсюдно пам'ятають і згадують. Але ось пригадати її поетичний доробок доречно та потрібно, бо деталі літературної біографії часто затирає швидкоплинний час. М. Лучак народилася в селі під Перемишлем, у Війську. Під час війни перебувала з батьками на примусових роботах у Німеччині. Після повернення в рідне село сім'ю Лучаків

під час акції «Вісла» 1947 р. виселено на Мазури, де вони жили в Оструді. Від 1985 р. М. Лучак проживає в Перемишлі, тут зустріла своє велике поетичне кохання – М. Горбачека, з яким зв'язала свій вишиваний долею рушник. Поетеса є авторкою десяти збірок поезії, з-поміж яких три – *У космічних просторах* (Перемишль 2008), *Комета любові* (Перемишль 2009) та *Листи до неба* (Перемишль 2009) – це спільні проекти, здійснені з М. Горбачеком. Він перекладає твори поетеси, проте основу книжок все ж становить Мілина поезія. Щоправда, серед цієї десятки книжок одна – це переклад польською мовою, проте згадувані три зовсім відрізняються від виданої 2001 р. збірки *Kwiat czarnej rąpkości*. Вони є оригіналами і водночас перекладами лишень однієї збірки, натомість *Kwiat czarnej rąpkości* – це вибране з усієї творчості поетеси, те, що сподобалося перекладачам тоді, на порозі нового тисячоліття. Час плине швидко й у новому тисячолітті поетесі «написалося» чимало вагомого та натхненно-апокаліптичного. Назви збірок *Розмова з Богом*, *У космічних просторах*, *Комета любові* чи *Листи до неба* говорять самі за себе, вказуючи на фундаментальні переосмислення авторки. Пише вона про це в передмові *Від автора* в збірці *Листи до неба* (стор. 79-80). Ця передмова – це особистий маніфест, що відкриває вірші, довершуючи їх важливою думкою. З огляду на те, що збірка є двомовною, вона повторює конструкцію авторки, де на суд читача М. Лучак запропонувала 108 поетичних творів. Ці вірші пронумеровано – від 1 до 108, вони не мають чітко виділених заголовків, проте перший ря-

док виділено жирним шрифтом і він одночасно є початком окремого твору. Подібну композицію творів пропонував у 80-х рр. український поет з Києва Володимир Затуливітер у своїй збірці *Пам'ять глини*. Це був свіжий пошук у вроцлавському літературному журналі «Одга», однак не думаю, щоб М. Лучак брала приклад з поезії Затуливітра. Цю композицію вона вигадала сама, і ці 108 віршів слід сприймати як одну велику одноманітну за змістом поему під заголовком *Листи до неба*. Якщо ми задумаємося над самим заголовком: *Листи* – насувається думка, що вірші зі збірки є суцільною «епістолярною формою» з адресатом, яким є «небо», а ширше – Господь, що повинен одержати нашу скаргу – епістолярну форму вислову. Це поетичні лірико-епічні листи філософського спрямування, якими поетеса прагне звернути увагу, маючи свідомість своєї правди і кривди.

У згаданому вступі *Від автора* М. Лучак повертається до своїх дитячих років, описуючи поневіряння батьків на примусових роботах у Німеччині під час Другої світової війни. Проте ця згадка є лишень лейтмотивом до ширшої біографії українського народу, який у ХХ ст. переживав не одне лихоліття. Цю тему поетеса розвиває в поетичних творах, поступово мережачи прядиво слова, як пише: *для перестороги перед війнами та злиднями Людства усієї планети*. Вона описує жахіття війни, згадуючи також у ній себе: вірші 17. *Meissen... лікарня... морг* чи *Бачу немовля* – ода зі стор. 96-100; або у вірші 22. *А мені ногу зранила війна/ Ліву ногу/ Хоча на п'ятий пішло/ І епоха пройшла не одна/*

Не заранилась нога/ І пам'ять ще більше розрослась/ А Серце кричить/ Років шістдесят. Описуючи війну, яку поетеса пережила в дитинстві в Німеччині, вона повертається до оселі народження та згадує рідне село:

По Вігру й досі плавають мої пісні двохлітки
А Русалки зібрались на танці оточуючи ехо
Що вирвалось аж на небо
Несучи вітрами за океани дужі
Мій голосочок
Мама скликала сади й мене на снідання
Але я пішла з ехом за ехом
І заблудила у сукнях райдуг
(вірш 82, стор. 136).

Цей автобіографічний твір М. Лучак відкликається до того, що вона написала у вступі *Від автора*, згадуючи про рідне село Військо, річку Вігор, матір та батька, які передали поетесі заповіти роду. Вона пише: *людина, якої Серце переповнене любов'ю до народу свого, країни, Матчизни, мови; [...] тривкіша заліза. Її психічного нутра не змінять жодні обставини ні терпіння. І так було з моєю родиною. Частина нашої біографії у моїй поезії, але це лише капелька води, що у криниці* (стор. 79).

Цей вислів Мілі Лучак стосується всієї її творчості, хоч його суть сконцентрована в найновішій збірці. Він виринав також у двох її збірках, що вийшли у Львові: *Ти ще повернешся до мене сину* (1995 р.) та *Нехай прийде царство Твоє* (1998 р.). Ностальгія за втраченою Матчизною – тобто батьківщиною, яку в збірці

Листи до неба порівняно до ікони Покрови. Матчизна – як архетип праматері, яка своїм омофором захищає та оберігає, дає силу й відвагу існувати у світі.

Переклади М. Горбачека, які відкривають збірку, правильно відображують оригінали творів Мілі Лучак. Перекладач намагається зберегти тонкощі українських особливостей мови поетеси, польською мовою передати символи, значення та притаманні лишень українській мові найменування. Це непросте завдання, бо перекладаючи, скажімо, вірш 29. *Встань-те Козаки й Гетьмани* (стор. 106, стор. перекладу 33-34), М. Горбачек мусив черпати з лексики XIX ст., якою описували Україну, степ та козаків Юліуш Словацький чи Северин Гошинський.

Ця стилізація не ускладнює розуміння змісту вірша, а навпаки – збагачує його та посилює первісну думку, яку вселила поетеса у свій текст. Загальне враження від перекладів, так само як і від оригіналів збірки *Листи до неба* – надзвичайне. М. Лучак спогадами, описом війни та загальними висловами про життя українців створила додатковий образ до того літопису, який несло сьогодні другої половини XX ст.

Чи збірка повинна бути розглянута в категоріях перестороги – це запитання спадає на думку від перших речень, якими ознаменована моя рецензія. Хочу це поставити на розсуд читачів. Збірка є протестом інтелектуала, який має право говорити за свій народ, щоб війна ніколи не повторилася.

Діаманти і сльози Мілі Лучак – ювілейний вінок для нашої поетеси

Книжка Мілі Лучак *Сімдесят п'ять віршів*, включає вибрані поезії з різноманітного доробку письменниці на її Ювілей 75-річчя з дня народження. Це літературна мандрівка по творчості, яку запропонував та підготував до друку Володимир Пилипович – ініціатор видавничої серії Екслібрис Товариства «Український народний дім» у Перемишлі, якої першим томом є презентована книжка.

Видання включає твори Мілі Лучак з її семи поетичних збірок виданих упродовж останніх років (2010-1998)¹. Є це мандрівка назад, яка показує тексти вповні сформовані, одночасно це видання пропонує поезію авторки, яка на тлі української літератури має свій окреслений код і відчутну тканину слова. Міля Лучак, це поетеса українського літературного процесу рідних земель – Надсяння та Перемишля, яка має своє місце в українській літературі, що творилася у Польщі після 1956 року, у складних для українців 70-80-х роках, щоб вийти на нові схрещення 90-х

¹ До збірки *Сімдесят п'ять віршів*, увійшли поезії вибрані з таких поетичних збірок Мілі Лучак: *Останній танець*, Перемишль 2010; *Листи до Неба*, Перемишль 2009; *Комета любові*, Перемишль 2009; *У космічних просторах*, Перемишль 2008; *Розмова з Богом*, Перемишль 2004; *Апокаліпсис або ознаки кінця світу*, Білосток 2001; *Нехай прийде Царство Твоє*, Львів 1998.

і першого десятиліття 2000-х, коли видала кілька збірок, тексти яких зберігалися у поетичних шухлядах авторки.

Цей творчий ужинок відкриває збірка *Нехай приїде Царство Твоє* – з 1998 року, продовжує *Розмова з Богом* (2004) як вагомий ретроспектив, а вершать чотири найновіші видання як польсько-українські проекти спільно з Мар'яном Горбачеком – перекладачем поезії Мілі Лучак: *Останній танець* (2010), *Листи до Неба, Комета любові* (обидві з 2009 року), та *У космічних просторах* з 2008. П'ять з перерахованих збірок вишло в Перемишлі, створюючи важливу літературну присутність українського слова в сучасності міста та Надсяння².

*

Міля Лучак народилася 1 серпня 1937 року в селі Військо неподалік Перемишля³, в родині Володимира та Анни. Під час другої світової війни батько, як вояк польської армії, попав у німецький полон, а Міля з матір'ю були вивезені на примусові роботи у Німеч-

² Про літературний Перемишль міжвоєнного періоду дивись у антології: *Вулиця Владиче. Мала проза перемиських авторів, дебюти 30-х років ХХ століття*. Перемишль 2010.

³ Деякі літературознавчі статті подають розбіжні дані про місце народження Мілі Лучак. До війни село Військо належало до Добромисьького повіту Львівського воєводства, після війни через село проліг польсько-радянський кордон, розділяючи село на дві частини, батьківська хата лишилася по радянському боці, тому сім'я після повернення з Німеччини замешкала в дівочій хаті матері Мілі Лучак, тобто на території Перемисьького повіту Ряшівського воєводства. Див.: Домініка Вельтер. *Автобіографічний аспект в творчості Мілі Лучак*. «Український літературний провулок». Т. 10. Люблін 2010. С. 189-195.

чину – до міста Мейссен над Ельбою. Тут Міля Лучак тяжко захворіла на тиф і пролежала кілька тижнів у лікарні, та доля дарувала їй видужання.

Період перебування у Німеччині глибоким тавром проліг на свідомість дитини, і у дозрілому віці у формі споминів не раз повертав до поезії, карбуючи у пам'яті жакливі місяці війни, тяжку хворобу та тугу за рідним селом.

Після повернення з Німеччини у 1945 році виявилось, що рідне село поетеси розділив кордон і сім'я замешкала у хаті матері, де жила до травня 1947 року, тобто до акції «Вісла», внаслідок якої батька відділили від родини – він попав до в'язниці у Кракові, а матір з Мілею переселено на Мазури, де вони поневірялись у тимчасових помешканнях до грудня 1947 року. Коли батька було звільнено з в'язниці, сім'я опинилась у Оструді, де Міля Лучак жила до 1985 року, щоб здобутись на гідний подиву крок – переїхати з сином Богданом Садовським до Перемишля.

Період переселення глибоким відлунням проліг на усю творчість Мілі Лучак і набув потрясаючої присутності у її поезії, споминах, повісті *Мілянда* та в ряді інтерв'ю для літературних журналів⁴.

⁴ Автобіографічна повість *Мілянда* була надрукована в «Українському літературному провулку»: Т. 3. Люблін 2003. С. 103-122; Т. 4. Люблін 2004. С. 152-172. Над повістю Міля Лучак працювала багато років займаючись одночасно автобіографічними питаннями у поезії, описуючи зокрема війну та горезвісну акцію «Вісла» з 1947 р., див.: Богдан Гук, *Я не можу сказати, що в середньовіччі мене не спалили б... Розмова з поетесою Мілею Лучак*. «Інформаційний Вісник Закерзоння». Перемишль 2000. № 3. С. 51-55, та «Український літературний провулок». Т. 1. Білосток 2001. С. 93-97.

Міля Лучак дебютувала на сторінках «Нашого слова» у 1956 році, згодом друкувалася у його додатках: місячнику «Наша культура» та дитячому «Світанку». Цей період був для поетеси активним, вона переписувалася з читачами, діяла в Українському суспільно-культурному товаристві (УСКТ), в Оструді співала в хорі та виступала у драмгуртку. У 1970 році закінчила українську філологію Варшавського університету та почала працювати вчителькою російської мови у Механічному технікумі в Оструді⁵. У 1976 році була призначена міжвоєводським інспектором з питань навчання української мови у Польщі. Від 1981 стала методистом української мови в Інституті підвищення кваліфікацій учителів та методистом російської мови професійних шкіл Ольштинщини. У 1983 р. закінчила у Києві річні післядипломні студії для магістрів російської філології. Ця зустріч з Україною, Києвом та контакти з творцями поширили поетичні обрії поетеси. Зокрема зустріч з поетом Михайлом Саченком була моментом по іншому глянути на рідні землі, їх історію та сьогодення; можливо у Києві дозріла думка покинути переселенську Оструду та переїхати до Перемишля.

У Перемишлі поетеса включилася у суспільно-культурну діяльність української громади, була методистом української мови південної Польщі, навчала рідної мови в пункті навчання при УСКТ в Пе-

⁵ Українська філологія Варшавського університету надавала диплом магістра двох спеціальностей: української та російської мов.

ремишли, а потім у відновленій на поч. 90-х Школі ім. Маркіяна Шашкевича, звідки у 1997 році відійшла на пенсію⁶.

Злам століть плодоносив для Мілі Лучак новою подією: живучи та творчо працюючи у Перемишлі вона познайомилася з поетом та перекладачем її поезій польською мовою, Мар'яном Горбачеком, з яким одружилася. Спільні видавничі проєкти, виїзди в Україну, зокрема до Тернополя та на Гуцульщину, збагатили творчу палітру Мілі. У збірці *Розмова з Богом* (Перемишль 2004), Мар'ян Горбачек вмістив літературознавче *Слово до збірки*, в якому розглядав творчий феномен поетеси під кутом безпосередньої близькості та містичности часу, спільно дарованого подружжю. Це важливо у творчому процесі, у статті не лишень літературознавчі факти, але також відбиток почуттів людей, які кохаються та віднайшли себе на «планеті Поезія» і спільно відкривають багатство символів та метафор, відчувають слово, як дорогоцінний талісман⁷.

Літературна біографія Мілі Лучак складається з різноманітних подій та фактів. Серед них публікація трьох віршів у літературній антології *Гомін*, що її видало УСКТ у Варшаві 1964 року, вихід якої високо оцінив проф. Михайло Лесів, також у контексті участі у ній Мілі Лучак. Він зокрема писав: [Авторів Го-

⁶ Ширше на цю тему див. у дослідженні: Домініка Вельтер, *Автобіографічний аспект в творчості Мілі Лучак*. С. 189-192.

⁷ Мар'ян Горбачек, *Слово до збірки: Міля Лучак, Розмова з Богом*. Перемишль 2004. С. 5-10.

мону – Т. К.] об'єднувала [...] думка допомогти розвиткові рідної мови, збагачувати її всупереч несприятливим умовам за всяку ціну, бо тоді сильно підозрілим було навіть прихильне та й діяльне ставлення до рідної мови, добре знаємо ми це з нашого тогочасного життєвого досвіду⁸. Ці слова вченого відносяться зокрема до Мілі Лучак, якій власне у 60-х роках ХХ ст. цензура УСКТ відмовила на 17 років (упродовж 1963-1980 рр.) права друкувати свої твори на сторінках «Нашого слова»⁹. Це стосувалося також додатків до «Нашого слова» – «Нашої культури», «Світанку» та щорічних «Українських календарів». На сторінки «Нашого слова» поетеса повернулася зі своїми творами щойно у період «Солідарности» 1980 року, коли обіймала посаду інспектора шкільництва¹⁰.

Вислів «уєскативська література» – фактично творчості чи феномену Мілі Лучак, як дискурсу не стосувався. Вона писала до шухляди, була відома в українських середовищах як поетеса, тож перебуваючи у Києві 1983 року не випадково зустрілася з дисидентом та колишнім членом Київської школи Михайлом Саченком. Вона розповідала у Києві про жорстоке переселення українців у 1947 році, про неможливість друкувати свої твори не просто у підрадянській Україні – але у «Нашому слові» – єдиній україномовній газеті у Польщі, що

⁸ Михайло Лесів, *Розмова про українську літературу та її творців у сучасній Польщі*. «Український літературний провулок». Т. 10. Люблін 2010. С. 109-120; його ж: *Українські говірки у Польщі*. Варшава 1997. С. 223-238.

⁹ Див.: Домініка Вельтер, *Автобіографічний аспект в творчості Мілі Лучак*. С. 201.

¹⁰ Віктор Яручик, *Українська література в Польщі*. Луцьк 2009. С. 44-108.

була утворена УСКТ для служіння українській громаді. Вона читала свої твори над Дніпром, щоб відчути велич українського слова та переконатися, що заборони лише в умовний спосіб зупиняють волю людини до правди. Після повернення з Києва, у 1984 році, Головне правління УСКТ видало збірку Мілі Лучак *Любов і мир* (Варшава 1984), а згодом збірку віршів для дітей *Дітям* (Варшава 1987). Під кінець 80-х на поч. 90-х років Міля Лучак друкувалася вже в українських виданнях в Україні, США, Румунії, Німеччині та Канаді, та видала у Львові збірки: *Ти ще повернешся до мене сину* (1995) і *Нехай прийде Царство Твоє* (1998).

Період 80-х років в історії українців у Польщі, навіяний «Солідарністю», приніс дебюти молодих творців та відновив внутрішньо Мілю Лучак і Остапа Лапського – твори яких назагал не друкувалися в уєскатівських виданнях. Фактично Міля Лучак та Остап Лапський зірвали офіційну позицію про існування «уєскатівської літератури». Вони друкували свої твори на сторінках оновленого Мирославом Вербовим «Нашого слова» і редактованої Романом Галаном «Нашої культури», в супровід молодим дебютантам 80-х років: Ярославі Хруник, Олені Дуць, Євгенії Жабінській, Тадейові Карабовичу, Юрієві Гаврилюку, Мирославові Чеху, Романові Крику. На жаль більшість згаданих тут осіб не продовжила займатися поезією і відійшла від літератури, проте спалах волі від цензури та самоцензури відбувся, і він плодоносив цікавими літературними знахідками.

Міля Лучак в світлі нових контактів почала писати про речі досі заборонені, або маргіналізовані в «уєскативській літературі». Це були теми переселення в акції «Вісла» 1947 року, про рідні сторони – як Аркадію душі, та спробу переосмислення понівеченої пам'яті мовою поезії. Це було важливо в контексті фактичного розриву із офіційним мисленням про існування «уєскативської літератури» – як чогось штучного, що обмежувало творчість і вело у літературний загімінок^п.

Період 90-х рр. був працьовитий для Мілі Лучак, у Перемишлі над «срібнолентим Сяном» серед близькості до рідних батьківських порогів, де вона дитиною пізнавала світ, де була свідком та співучасником долі, їй відкрилися «таланти» духу. Поетеса почала писати про речі метафізичні. У полі її творчого бачення: космос, екстатична віра в правду і справедливість Творця, прямодушність і безпосередність у відношенні до людей. Мотиви поезії торкалися Всесвіту і України, та надпотужної енергії, яка все об'єднує і веде до зустрічі з Богом. Тут у Перемишлі знову повернувся її плеканий у 60-х роках патріотизм – за який так постраждала. Про це писав Мар'ян Горбачек:

^п Міля Лучак знайшла своє визнання в Україні у факті прийняття поетеси до Національної спілки письменників України. У 2002 р. з рекомендації проф. Анатолія Мойсієнка та поета Володимира Барни – тодішнього Голови спілки в Тернополі, її прийнято до НСПУ. Див.: Тадей Карабович, *Між словом і мовчанням. Декілька зазальних думок про нашу літературу*. «Український літературний провулок». Т. 10. Люблін 2010. С. 167-176.

Великим щастям для Мілі Лучак було те, що виховувалась в родині, яка навіть у найбільш страхотливих роках для української нації в Польщі, вчила її гордитися тим, що є україною, а рідною мовою родина Лучаків послуговувалась не лише в хаті, але в усіх публічних місцях. Хтозна чи не була це єдина дівчина у Польщі, що у національному одязі ходила по вулицях, а навіть на вступні іспити до середніх шкіл, які з причин наголошення своєї нації, нерідко кінчила передчасно¹².

Творчість Мілі Лучак періоду 90-х років та реалізація харизматичної уяви, яка межувала з одержимістю, зокрема у збірці *Апокаліпсис або ознаки кінця світу* (Білосток 2001), усвідомлює наскільки Апокаліпсис актуальний у кожній хвилині існування всесвіту та людини вкиненої у тенети проминання. Вагомим висловом Мілі Лучак стали рядки: *А я сяду чорнокруком на / дереві і буду плачучи сміятись*, уміщені у її виданні – польськомовній перекладній збірці *Kwiat czarnej rapsodii* (Білосток 1999). Ця книжка відкрила у новому освітленні поезію Мілі Лучак, що у символічний спосіб виходила із простору спільноти у вічний час буття¹³. Після виходу цієї збірки Мілю Лучак запрошували на авторські читання до Білостоку, Кракова, Любліна та Оструди, з'явилися цікаві матеріали про неї у Інтернеті.

¹² Мар'ян Горбачек, *Слово до збірки: Міля Лучак, Розмова з Богом*. С. 8.

¹³ Стефанія Андрусів, *Комплекс емігрантиста: інобуття в культурі*. «Український літературний провулок». Т. 1. Люблін 2001. С. 98-103.

Важливою на мій погляд була зустріч у 1985 році Мілі Лучак з автором цих рядків. Вона мала поетичний характер, оскільки тоді не існував Інтернет, а телефони були рідкістю (аж важко собі це уявити) залишилися листи, які протягом 1985–2010 кружляли між нами. Увінчанням цієї літературної дружби стало згадане видання, яке появилось 1999 року в Білостоці; збірка перекладів польською мовою *Kwiat czarnej paproci*, виходу якої поетеса побоювалася з огляду на розуміння слова, як чогось власного, – та я, як редактор цілості, розумів її побоювання. Вишпекані серцем вірші зазвучали іншою мовою, і були якби вже власністю тої мови. Тим більше, що перекладали їх, крім мене, відомі польські перекладачі: проф. Флоріан Неуважний, Ян Леоньчук та Ромуальд Мечковський – польський поет з Литви, що жив та творчо працював у Вільнюсі, і відомі були йому скрижалі існування національної спільноти серед більшості, тобто життя на пограниччі мов, релігій та інших – хоча близьких – культур¹⁴.

Поезія Мілі Лучак виростала з екзистенційних переживань. Центром її творчості залишається досвід життя, переважає об'єктивність, але дискурсом поетеси керує також емоційність. Домінує пригашена колористика, надреальність та всюдисуща самотність творця серед безмежного всесвіту. Проте це поезія метафори а не опису, чорний колір «відчиняє» двері

¹⁴ Ширше на цю тему, див.: Miła Łuczak, *Kwiat czarnej paproci*. Białystok 1999, ss. 114.

в сторону світла, апокаліптичні мотиви ведуть у майбутнє, хоча й сильно закільчені у травестію.

Живучи у Перемишлі поетеса свідома, що це місце успадкувало українську традицію, що навколо Татарської гори, Владича, Засяння, Ринку, Вовча можна спіткнутися на «кістяччя» минулого, або на «Рідні Едеми» та доторкнутись до «замуленого ковчега» історії, традиції, культури та суспільного життя українців¹⁵.

У житті та творчості поетеси існують два світи, які діялися над вагомими у її літературному дискурсі річками – світ Вігору, де цвіли жовті калюжниці, який виплекав її дитинство і був невід'ємним простором рідного дому. І світ ріки Сян, до якої Міля Лучак повернулася з життєвого вигнання, щоб з пам'яті викидати травму жакливого переселення і будувати втрачене гніздо над його крутими берегами.

Летять слова
Кетягами червоної калини
Сідають на бровах дерев
На плечах димарів
На гніздах лелечих
І на глечиках свіжого молока
Від кози Берізки
І на трісках вчорашнього дня
Що сходивши по східцях

¹⁵ Тадей Карабович, *Апокаліптичні візії поетичного космосу Мілі Лучак*. «Український літературний провулок». Т. 1. Люблін 2001. С. 118-120.

Припер шапку в дверях
І вийшов з голою головою
В коридор холодної планети [...]»⁶

Отже «щось» втрачено безповоротно та щемливо, але існувала радість, що життя продовжено, а це для ліричного героя творчості Мілі Лучак актуальне та важливе. Тому поетеса радіє з кожного відкритого Господом дня та вітає його піснями життя.

В цьому глибокий сенс поезії Мілі Лучак, яка вивільнюючи спомини з тенет часу, освітлювала минуле і надала йому нового значення. Те, що карбував Хронос у плині життя, чи у подіях щодення починало промовляти новими словами та жестами; світило талісманом або намистами калинових кетягів, жевріло золотом та сріблилося росою:

Бачу нечитані дороги космосу
Сонця незаймані і місяці відрубані
Від Землі
І тіні Богів
І планету умерлих
Де лише Енергїєдуша
Чека воскресу
Що мов метеорами циклонів
Та антициклонів напередки ждуть

⁶ Ширше на цю тему див.: Тадей Карбович, *Два світи у поезії Мілі Лучак*. «Український літературний провулок». Т. 2. Криниця – Перемишль – Холм – Більськ-Підляський 2002. С. 141-146.

– Суть майбуття вічного¹⁷

Творчість Мілі Лучак поєднувала в собі минуле і сучасне, надреальне та реальне, через що все існує поруч себе у яскравій драматичній спільноті. Найперша річка світу – Вігор, як архетип дому і рідної землі, та страшне чоботище переселенської чужини – існували у семантиці спомину і роздирали серце поетеси: *Під хребтом серця [...] роду / Часом затужу / І пролечу совою над хатою / Дерев'яноніжкою / З діжкою тітки [...] / А як батька Сивоспиного побачу / Білоорлом мов душа нехрещена / Заплачу [...]*¹⁸. Ліричний герой віршів Мілі Лучак, попри катаклізми життя, пробував сплести гніздо надії, оскільки батьківщина – як конкретне місце на землі, була десакралізована політичними подіями. У способі бачення слова, з якого народжувалися вірші, поетеса прагнула відтиснути свої інтимні почуття, свою сутність та індивідуальну семантику. Як писала Стефанія Андрусів:

[...] переважають просторові образи – окремі візуальні штрихи та мазки, що разом, як скельця у калейдоскопі, складають обличчя рідної землі – матері, зливаючись у знак українськості [...]. Ключові слова у Мілі Лучак «кетяги червоної калини», «лелечі гнізда», «гличики молока» – зна-

¹⁷ Міля Лучак, *У космічних просторах*. Перемишль 2008. С. 103.

¹⁸ Тадей Карбович, *Два світи у поезії Мілі Лучак*. С. 143.

ки дитинства, села, батьківщини, українськості в образах – символах¹⁹.

Вони ogrівали серце надією та трепетним спомином, і допомагали жити у кожній хвилині існування. Але не самими споминами жила поетеса, зокрема у її збірках *У космічних просторах* (2008) та *Комета любові* (2009) домінувала тема кохання і проблема зберегти любов у серці. Через любов – яку поетеса підносила до найвищого дару – людина зберігає життя на землі. *Без любові – сонце не сходить / Немає ранків, щоби цвіли сади / Не ходять по небі зірки / І води не пахнуть кущами рожевими / Ніхто пісень веселих не співа*²⁰. На терезах існування людини Міля Лучак уміщувала кохання і смерть, любов продовжує життя, смерть гасить іскру свічі і руйнує час. Мовний код поезії про смерть та кохання прозорий, часто побудований у формі запитань або відповідей, але є у творчості Мілі Лучак і рядки загадкові, які вибігають поза час чи кохання. Це поезія містичного замислення, яку натхнення дарувало поетесі на початку її творчого шляху та вивільнило її з мовних рядків щойно у збірці *Комета любові*:

Херес як вишня червоний
Бібліотеки стодавніх хартій
Дикі хащі хвилять думку
Хвицяють коні вишнебарвні безпідковані

¹⁹ Стефанія Андрусів, *Комплекс емігрантства: інобуття в культурі*. С. 101.

²⁰ Міля Лучак, *У космічних просторах*. С. 128.

А ми у непролазних халупах сховані
За стінами Землі
Христа бачимо Ісуса
Як хреститься від Івана у Йордані
А на плафоні комети
Дві долоні... Зорепадів²¹

Цей твір підсумовує дорогу пошуку себе у формі, окреслювання свого місця в літературній конфігурації, а втім неприйняття вже існуючого дискурсу. Це, по відношенні до творчого доробку Мілі Лучак, можна назвати креацією нового в українській літературі, її ліричного «я», нею створеного і тільки її притаманного. Недарма Міла Лучак говорила: *Над поезію нема нічого. Нею живу й нею переживаю світ. Я ні за що не віддала б творчості*²². До того вислову поетеса готувалася довго, можна сказати – етапами, які визначали десятиліття творчості та поодинокими збірками. Роками складалися в уяві передуми та очищалися слова із зайвини.

У збірці *Останній танець* з 2010 року реально прожите висувається на перший план. Особиста рефлексія про досвід життя, його справжність, прочитується як бароковий топос *danse macabre*, що відбувається у присутності апокаліптичних візій та космічних тілес. Настирливо чергуються мотиви вод: пологові, з яких виходимо при народженні, і річкові (Йордан-

²¹ Міля Лучак, *Комета любові*. С. 102.

²² Богдан Гук, *Я не можу сказати, що в середньовіччі мене не спалили б... Розмова з поетесою Мілею Лучак*. С. 55.

ські), до яких входимо при хрещенні. Натомість оспівувані у творчості Мілі Лучак річки: Вігор та Сян, над яким прийшлося жити поетесі, у збірці *Останній танець* являються скоріше всього як Стікс, усвідомлення поетесою рубікону, символу апеляції до смерті. Глибоку символіку збірки підсилює заперечення культу міста, як осереддя людського урбанізованого скупчення. Ментально поетеса перебуває десь поза цим мурашником, загорнена у рустикальні цінності, важливі для її серця і душі. Місто, це «додаток» до долі, яка карбувала причетність на нього. Виселена з рідних сторін поетеса «існувала» у міських квартирах, але в сенсі свідомості надалі проходжувалася босоніж по своєму рідному просторі, десь понад Вігором, в оточенні яблунь вирощених предками та приданих до спомину. У збірці *Останній танець*, існування ліричного героя, як вигнанця, набуває додаткового значення; він стоячи над кручею Вігору, стоїть одночасно над Стіксом та вдивляється у його хвилі.

*

Складена з особистої лірики ювілейна збірка Мілі Лучак, надзвичайно поліфонічна та кристалізована непростими висловленнями. Переважає у ній рефлексія – як бути, або як відповісти на запитання без відповідей? Що ж сказати, коли насправді слід було б мовчати. Суть збірки можна передати словами, які поетеса вимовила при нагоді написаного «колись» речення: діаманти і сльози, ці слова розташовані напро-

ти себе, синонімічно споріднені, зустрічаються, хоча є вони з різних планет емоційної вразливості. Вони ведуть вагому бесіду, гуторять про спільний код, розмовляють про сенс буття.

Діаманти – це перемоги, сльози – це поразки або манівці, якими прийшлося мандрувати поетесі на семи вітрах, і долати відстані в дорозі до себе. Сімдесят п'ять творів, це наче сходження пілігрима, рік за роком, до джерела. Символічно – це маленьке віконце для зустрічі з поетесою та її поезією. Для читача, загалом для всіх, це свято мати можливість спілкуватися з творчістю Мілі Лучак.

2011

Поетеса Міля Лучак як Калина і наша українська гордість

Літературний портрет поетеси та письменниці Мілі Лучак складається з багатьох елементів і є важливою часткою нашої суспільно-культурної реальності. Це біографія, позначена особистим досвідом, де на чільному плані знаходяться поетичні збірки, прозові та драматичні твори, у яких авторка описувала складне життя, пов'язане з Другою світовою війною, акцією «Вісла» та непрості професійні дороги свого життя у 1960-1990 роки.

Міля Лучак народилася 1 серпня 1937 р. в селі Війську неподалік Перемишля. Під час війни була вивезена з батьками до Німеччини, де тяжко хворіла на тиф. Після повернення в рідні сторони стала свідком політичних змін, адже через її село проліг польсько-радянський кордон, розділяючи місцевість на дві частини. Батьківська хата знайшлася на українському (радянському) боці. Родина Лучаків замешкала тоді в хаті маминої родини, але недовго там жили, бо 1947 р. їх виселили в рамках акції «Вісла» на Мазури, до містечка Оструди. Там поетеса жила до 1985 р., коли переїхала до Перемишля з сином Богданом Садовським.

Живучи в Оструді, М. Лучак 1954 р. організувала художній колектив та почала писати поезію. Дебютувала як поетеса 1956 р. на шпальтах «Нашого слова».

Друкувалася в альманасі УСКТ *Гомін* 1964 р., але поетичний успіх не виявився довготривалим. За патріотичні виступи в українських середовищах – головним чином з гуртом «А ми тую Червону Калину піднесемо», – та за написані в українському національному дусі вірші цензура вилучила її на довгі роки зі свідомості середовища. Поетеса від 1963 до 1980 р. ніде не друкувалася. Щойно прихід «Солідарності» в Польщі змінив важку літературну дорогу М. Лучак. Її призначають на виїзд до Києва, де вона познайомиться з багатьма творцями української культури, а зокрема поетом і дисидентом близьким до Київської школи Михайлом Саченком. Саме в Києві поетеса читає свої призабуті твори, розмірковує про українську культуру та розповідає про українців у Польщі, розпорошених переселенням і підданих денационалізації.

Після повернення поетеси з України УСКТ видає першу від дебюту 1956 р. збірку її власних творів *Любов і мир* (Варшава 1984), та з одного аркуша *Дітям* (Варшава 1987). Її поезія повертається на сторінки «Нашого слова», «Українських календарів». М. Лучак друкують у «Дуклі» (Словаччина), «Світо-виді» (США), «Зернах» (Німеччина) та в багатьох виданнях в Україні: «Прапор» (Харків), «Дзвін» (Львів), згодом у наших щорічниках «Український альманах» та «Український літературний провулок».

Важливим виявляється 1995 р., коли у Львові виходить збірка поезії М. Лучак *Ти ще повернешся до мене, сину*, а потім, 1998 р., світло дня зустріла (також у Львові) поетична книжка *Нехай прийде Царство Твоє*. Оби-

дві збірки були підставою, щоб прийняти поетесу до Національної спілки письменників України.

У видавництві «Ргумат» у Білостоці 1999 р. появилася збірка перекладів М. Лучак польською мовою *Kwiat czarnej paproci*: її поезію інтерпретували відомі польські перекладачі Ромуальд Мечковський, Ян Леоньчук, проф. Флоріан Неуважний та багатолітній приятель поетеси, автор цих рядків Тадей Карабович. Зустріч зі словом поетеси її давніх друзів з Оструди принесла захоплення й відновлення зв'язків. В Інтернеті тоді з'явилася цікава інформація про поетку, у світовій мережі вміщено переклади її віршів і теплі відгуки про неї.

Початок нового тисячоліття у творчості М. Лучак можна поділити на дві частини. Перша, коли, зокрема, поетеса видала збірку *Розмова з Богом* (Перемишль 2008), та друга, коли спільно з чоловіком Мар'яном Горбачеком видає ряд двомовних збірок – найновіша *Ostatni taniec/Oстанній танець* (Перемишль 2010) викликала велике зацікавлення читачів. Творчість 2000-х років складає вагомий портрет Мілі як письменниці й поетеси, літературного та суспільного діяча.

Проживаючи в Перемишлі над срібноплесим Сяном, вона дочекалася ювілейного видання. У видавничій серії Екслібрис Товариства «Український народний дім» у Перемишлі ініціатор задуму Володимир Пилипович надрукував ювілейну збірку під назвою *Сімдесят п'ять віршів* (2011), – щоб показати творчий силует поетеси та підкреслити, яку важли-

ву роль має її творчість для українського середовища в Польщі.

Ювілей М. Лучак – це нагода для того, щоб підсумувати творчий шлях поетеси, показати, як радіє вона краєвидом рідних сторін та як жадливо є учасником нашої національної реальності Надсяння. Хай наша присутність плодоносить натхненням і ласкою нових творів, важливих для нашої літератури!

2011

Поетичне горіння

Поетична збірка Мілі Лучак *Furor Poeticus*, яка вийшла друком у Перемишлі 2011 р., вкотре засвідчила, що поетеса наполегливо працює в царині слова. Поетична мить відбивається у плині часу і надає нового звучання слову, яке стає дедалі більш дозріле й вагоме.

Як і попередні дві збірки – *У космічних просторах* (2008) та *Останній танець* (2010) – *Furor Poeticus* вийшла двома мовами: переклади – Мар'яна Горбачека, оригінали – Мілі Лучак.

Такий білінгвістичний спосіб презентації поезії М. Лучак розрахований на поширення її творчості в ареалі двох культур: української та польської. Задум цей поглиблює вступне слово до збірки, написане тільки польською мовою й уміщене лишень біля перекладів М. Горбачека.

Збірка складається зі ста восьми творів і їхніх перекладів. Сам факт, що поетеса вже третю свою збірку видає в Перемишлі, – це промовисте її «існування» в просторі міста: вона, як член Національної спілки письменників України, має у своєму доробку твори, видані у Львові. Хочу тим самим сказати, що українське середовище Перемишля має давню традицію видавання книжок над «срібнолентим Сяном», і М. Лучак не залишається тут на останньому місці.

В новій збірці поетеса знову повертається до теми дитинства й рідної землі як осереддя своєї присут-

ності. Це як завжди болюче для неї: усе висловлене мовою емоцій, адже вона пригадує 1947 р. і своє рідне село Військо неподалік Перемишля. Для неї переселення залишається *океаном сліз, вогнем вогнів*, у яких вона *бігла дорогами часу*. Ці непрості вислови, розсіяні по всій збірці, постійно нагадують, що минуле «не минає», хоча щораз далі відносить в історію рідний поріг, події та спомини. Дедалі ідеалізуючи цей простір у нереальне та поетичне:

Я на Скалі одна
Відкопую давнину
А тут смерчі шаленіші шалу
Сади ламають і дуби
Димарі зірвані в конвульсіях в'ються
Хатини кульгавими стали
Безвіконні і бездверні
Очима синьо-сірими у чорноті
Спасіння благають
Там предки...
А я на Скалі одна

(стор. 128)

Цей апокаліптичний образ у творчості поетеси уперше вносить топонімічну назву найвищої гори у Війську - Скали, що височіла над ранньою весною Мілиного життя. Через багато років ця гора повернулася спомином до її творчого «я», і зазвучала трагічною струною: ось поетеса в розпачі минаючого часу, відкопує давнину (тобто молодість своїх предків,

своє дитинство) усупереч шаленіючим смерчам та самотності.

Ця лінія творчого трагізму, помітна в останній збірці авторки, відома з її попередніх книжок, але тут вона знову прибивається до берега її творчості та б'є об його уривисті кручі зі здвоєною силою (символ річки Вігор).

Збірка М. Лучак дає уяву про те, з якими стихіями змагається її авторка. Напевне, це ж хронос, що його тут у збірці названо час, і стосовне категорії прототексту, де символи часу оживають і надають поезії динаміки серця.

Я зайва усім
Як пташина
Що випала з гнізда
Під тином
[...]
Поламані крила її
Й душа у відчаю
[...]
Я одинока як могила [...]
Під хрестом засохлим
(стор. 97)

Категорією прототексту є тут романтичне з Тараса Шевченка «під тином», «могила», але вжите в поетеси прочитується по-новому трагічно й автономно. І лишень відгукується до великої романтичної традиції в нашій літературі, яка всіх нас спрямовує над

Дніпро, що став символом української ідентичності. Отож, і в М. Лучак ця традиція є, зокрема у збірці *Furor Poeticus*. Це помітно у таких віршах, як-от: *Біжу дорогами часу* (стор. 81), *У підвечір кличе мама вечеряти* (стор. 82), *Курган розритий* (стор. 83), *Ваш хліб із пшениці* (стор. 90), *Яка це епоха* (стор. 103).

У згаданих творах поетеса стурбована за стан рідної нації, її болить те, що романтичний код, успадкований від автора *Заповіту*, приліг у пилюці щодення. Це для поетеси традиційно вже зрозуміла літературна позиція, бо вона не раз брала слово на тему України – як силовий полюс своєї творчості. Ось рядок, який міг би ілюструвати всі літературні замальовки, які є реконструкцією екфразисів, так нероздільних у поезії М. Лучак:

Подерті листи
Не відчитуються
Листи жовті не відзеленіють
Любов затрачена як смертник
Не верта
Хіба як жовта хризантема
Що зотліла
На могилі забуття

(стор. 90)

Лучак прагне накреслити реальне (в категоріях поезії), де відбувається монолог автора й накопичуються загалом нереальні події, пережиті і давні. Але вони огрівають серце поетеси, тому в тих навіть далеких

споминах вирує життя, відбувається його плин і, як завжди для Мілиного бачення поезії, здійснюється відвічний *Fugor Poeticus* – тобто шал поезії. *На небі дві зірки [...]* *А я одна у вікні / Якби когось чекала* (стор. 129) або: *Ріка під чорним одіялом заснула / Десять бреше собака / Плаче кіт сирота що надоїв комусь / А у мене безсонниця десята / І на яві – бачу смерть Землі / Кістяк безтілий [...]* / *Миті останньої* (стор. 124).

Ідентичність поезії М. Лучак тяжіє до її прив'язаності до пам'яті, але поміж минулим і майбутнім завжди існує рівновага «теперішнього». Це категорія ідентичності зі своєю епохою, людьми, місцями життя. І якщо в минулому залишається її рідне Військо, річка Вігор, гора Скала, то в майбутньому вона бачить контекст часу і простору. Вірними супутниками теперішнього є зірки на небі, вікно, чекання, щоб знову ставалося життя реальним і густим, потрібним та кінцевим. Щоб знову після довгої ночі, до вікна заглянув день та усміхнувся першим промінням сонця.

Тому остання збірка поетеси має вагоме місце в літописі, твореному українцями в Польщі, а також літературним середовищем загалом. Для української громади Перемишля збірка ця стає подією і, безумовно, на неї буде звертатися увага напередодні ювілею поетеси (М. Лучак народилася в селі Війську 1937 р.).

2011

Іван Златокудр

Поезія Івана Златокудра в її метафоричному окриленні

Нова збірка віршів Івана Златокудра *Кольорами не-тривожними* вийшла у видавництві «Dot» у Лігниці восени 2009 р. Томик поезій автор поділив на чотири розділи. У кожному умовному розділі – однакова кількість віршів.

І. Златокудр на мапі української поезії, зокрема в нашому літературному середовищі в Польщі, виступає як представник верлібру, тобто білого вірша: без рим, проте з підкресленням організованості тексту, що має внутрішню інтонацію, яка надає поезії емоційного простору.

Поет народився 7 квітня 1930 р. в підльвівських Винниках, але від кінця 50-х рр. живе і творчо працює в місцевості Куниці-Лігницькі. Він є членом Спілки польських літераторів у Вроцлаві. Читач знає поета з його творчості, яка публікувалася в «Нашому слові», «Українських календарях», «Українських альманахах» та в «Українському літературному провулку». І. Златокудр друкувався в альманахах, антологіях, журналах і газетах у Польщі, Україні, Сербії, Австралії та в Ізраїлі. Виступав також з перекладами польської поезії, зокрема віршів поетів другої половини ХХ ст., показуючи тим майстерність свого таланту.

У доробку поета – шість збірок віршів, серед яких важливе місце займає збірка *Веселки печалі* («Тирса», Варшава 2000), де поет неначебто висловив мовою поезії своє літературне «я» – схилиючись до емоційного верлібру, без стилізації, яка помітна ще в збірці *Пейзажі* (Видавництво ГПІ УСКТ, Варшава 1981) чи в польськомовній збірці *Czarnobylskiej Madonnie* (1995), де вірші І. Златокудра перекладали Тадеуш Хрусцелевський (1920-2005), Зигмунт-Юзеф Рибак та Едвард Зих (1931-2011 – В. П.). Я не випадково підкреслюю перекладачів поезії І. Златокудра, бо це – рідкісне явище контактів через слово з відомими польськими перекладачами східнослов'янських літератур. І. Златокудр має дар спілкування, про що ми дізнаємося з надрукованої у дев'ятому томі «Українського літературного провулка» надзвичайно цікавої епістолярії з поетом Дмитром Нитченком-Чубом (1905-1999), який після закінчення Другої світової війни жив

у Ньюпорті в Австралії як емігрант. Дружні контакти І. Златокудра з українськими письменниками Польщі, зокрема з поетесою Мілею Лучак, слід трактувати як невід'ємну частину життя та творчості поета.

Збірка *Кольорами нетривожними* вводить читача у світ поезії автора, в описи рідної землі, її живописність і неповторність. Це виразне звернення до обрїю дитинства: Винників з його архітектурою та людьми, лісами й навколишнім краєвидом, де поет любить бувати і звідки черпає насагу для творчості:

вечір нечутно зайшов
у наш двір...

батько
- в майстерні -
столи смерекові
рубанком
листав...

мрійний каганець місяцевий
до світанку горів...

Вірш мій
- найперший -
пахне смолою
дрімучих
борів!..

(стор. 5)

Ця згадка минулого відкриває зачинене й оживає в поетичній свідомості щемливим образом, доносячи до нас давно пережиті події, підкреслені природою (дрімучі бори – у них смереки, з яких батько робив столи).

Лірика І. Златокудра – це особиста, щира сповідь:

вірш
напровесні
пишу

ліс
дім мій

на столі тесаному батьковим стругом
ліхтар сонцевий над книгою розкритою

метафори із вирію вертають ключами

курличуть
(стор. 7)

і ліричне сповнення себе *подаруй мені ніч/ папоро-
теву ніч мені подаруй// в високе полум'я мене зачаруй//
я тебе вустами як жар розвогню/ в дикий квіт зацілюю*
(стор. 45).

Збірку поета можна поділити за тематикою на дві частини. Перша – це вже згадувані описи природи, але як спомини, а друга – це любовна лірика, тема невичерпна і завжди актуальна у творчості І. Златокудра.

Через те, що першу частину характеризує мініатюрність і своєрідна стилізація в сторону споминів (цикли *Із пісні долі* та *Білу троянду з колючкою інею*), тому любовна лірика незбагнено інтимна та щира, зачудована й метафізична:

ми з тобою ділилися яблуком
що з дерева
любові

під зорепадами поцілунків
повнею білою круглились груди
твої

під повіками примруженими
плила жар-птахою
ніч

(стор. 41)

Любовну лірику поета характеризує мальовничість та мінімалізм вислову, для поета багатозначним може бути одне слово, а рядок, де звучить опис – це лишень додаток до суто Златокудрового вислову: *подаруй мені зорю/ котру ти зірвеш із віт вишневої повні/ в солов'ями розвеснену ніч/ я поведу тебе крізь сні любовні/ невігданих стріч* (стор. 31).

Лірика Івана Златокудра – це сакралізована розповідь про особисті переживання. І хоч збірка *Кольорами нетривожними* складається з тематично суцільних творів, кожен вірш є окремою «мініатюркою» сутнос-

ті поета. Кожен несе іншу емоційну напругу та музику слова. Прикладом високої майстерності є твір зі стор. 91:

коли плаче одне дерево
це лірика

коли плаче увесь бір
це розпач

коли заквітає у хащах перша квітка
це заповідь довгожданого сонцесходу

коли уся пуща вкривається квіттям
це великдень.

У цьому творі чергуються порівняння аж до кульмінації, де природу, яка оживає після зими, поет порівнює з Великоднем-Воскресінням – тобто найвищою сакралізованою екстатичністю надії.

Іван Златокудр не звужує ліричного «я» на особистому вимірі, але розбудовує «свій» простір лишень характерними для нього мотивами: любові, чекання, снаги, зустрічі, відчаю та прощання. Відвічні мотиви існування він унаочнює споминами, а жар кохання підсилює емоціями та жагучим еротизмом (цикл *Голубий наперсток неба*, де поет зібрав верлібри про кохання). Особливо майстерний у темі є вірш на стор. 29:

чи пам'ятаю тамту ніч

дика троянда
розкрила усі пелюстки
під вогнистими цілунками
п'янкх зірниць

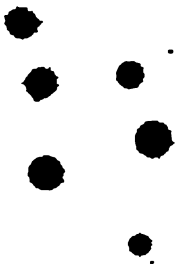
замерзених
тобою
зір

Тут проглядається конфігуративність та символіка, де нічого безпосередньо не сказано, але все якби відкрите перед читачем через емоційну мову.

Подібним у вислові є вірш на стор. 39, де темою є сповнення любові чи радше її кульмінаційний період – весілля. Цей твір, занурений в українську весільну традицію, нагадує про символи весілля: музику, радість, кришталеві чаші, «питті до дна». Він є також вагомим висловом поета про давні звичаї, про традиції, які передаються рідним народом, та вірою у велич образу, перенесеного з батьківської землі до далекого та чужинного світу.

Твори найновішої збірки І. Златокудра можна оцінювати в категоріях імпресій, їм притаманна глибока вразливість та легкість конструкції поетичного вираження. Це життєписне багатовимірне полотно в слові, яке засвідчує те, що поет живе творчістю і є в стаці захопити своєю вдумливою лірикою.

2010

Юрій Гаврилюк

Дорога через рідне Підляшшя

Поетична палітра Юрія Гаврилюка різноманітна, так зрештою як і вся творчість українського письменника з Підляшшя. Він автор поетичних збірок, щоденникових роздумів, малих прозових форм та історичних праць. Його перу належить збірка *Nechaj żywe Pudlasze! Z pereżytoho i peredumanoho* (Більськ 2001), надрукована українською говіркою, але латинкою.

Поет, можна сказати, здивував читача бо всі звикли до українського кириличного запису, а тут, виявляється, на окраїнних українських островах духу заіснувала потреба висловитися з думкою про чита-

ча, що не конче знає кирилицю. Це може вражати, адже пригадує практику, яка коротко існувала у XIX ст., коли дехто вважав, що можна українську мову фіксувати латинкою. Але тут вчинений письменником задум є паралеллю до видань XIX і XX ст. як в Галичині так і закордонні – таких як хоч би книжка *Marija Maty Isusowa, wirszy Tarasa Szewczenka z uwahamy M. Drahomanowa* (Genewa 1882) чи львівська газета «Robitnyk», що виходила у 1897 році, а також інших видань. Були це видання адресовані до людей, що володіли українською мовою, але не знали кирилиці, чи просто не мали звички читати нею – як зараз і є на Підляшші, а часто і серед галичан-закерзонців.

З другої сторони, на Підляшші все ж ще живий дух кириличного пласту з часів Київської і Галицько-Волинської Русі та Великого Князівства Литовського, коли в офіційному вжитку була книжна руська мова. Цей дух і в пізнішу добу оберігала Церква. В XIX-XX ст. знання кирилиці стало наслідком спершу приналежності регіону до царської Росії, а згодом навчання – в польських вже школах – російської і білоруської мов. Тому для Юрія Гаврилюка писання українською мовою – говірковою – в її кириличному оформленні не було проблемою, адже вчився він цих мов у початковій і середній школі. Так він й видавав свої літературні збірки, брошури та журнал «Основи». Але швидко показалося, що в ситуації коли практичне значення в житті має передусім польська мова, навчання навіть двох східнослов'янських – але ж не рідних – мов, не дуже впливає на вироблення звички активного ко-

ристування українським друкованим словом в його традиційному кириличному оформленні.

Як визнає сам автор, коли зустрівач він однолітків – навіть з вищою освітою – то дуже часто показувалося, що вони читають тільки те, що написано по-польськи. Отже, щоб і до цих людей прийти з рідним словом, прийшлося зробити свого роду поступок «сірій дійсності» й видати книжку саме в такій графічній формі. Але зараз автор збирає свої найкращі творчі надбання з наміром подати їх «кириличним читачам» – також в Україні, де є зацікавлення, а отже й «ринок» для продукції українських літераторів з Польщі. Юрієві Гаврилюкові притаманна вдумлива настроєвість, бо він в основу композиції своїх творів ставить сконденсовану думку.

Вже у 80-х роках, коли поет почав писати, він сформував своє поетичне кредо і йому залишається вірний. Це творчий маніфест, де на першому плані письменник дає вірний образ улюбленої землі – Підляшшя, а потім самого себе. Тому він свою збірку поділив на дві частини: події років 1982-1990 та прозові записки, що чергуються зі щоденником з 1983-1991 рр. Отже думка і образ, висловлені або виражені як жадоба самоствердження, проілюстровані світлинами з Підляшшя (їх 73), які сам поет фіксував мандруючи історичними місцями своєї землі.

Стежки поетичної дороги Юрія Гаврилюка ведуть з рідного дому в сторону майбутнього, але є там декілька зупинок на шляху. Це зупинка на минулому, де автор заглиблюється в історію своєї землі, дослі-

джуючи її в аспекті ширшому, бо в контексті загальноукраїнському та сусідів. Це, можна сказати, ключ до професійних зацікавлень, адже він вивчав історію в Ягеллонському університеті у Кракові. Але тут треба сказати, що історичні дослідження Юрія Гаврилюка мають драматичний зміст. Це реконструкція минулого українців Підляшшя -- рідного етносу творця, який бачить в збірній біографії свого народу оцю присутність окраїнності, яка не дозволила вписатися у загальноукраїнський контекст (драматизм життя при дорозі: ширші роздуми про це знайдемо у прозовій частині збірки *Нехай живе Пудляше!*). Пишучи про роздоріжжя, на якому знайшлося Підляшшя, Юрій Гаврилюк наводив приклади впливів, що розмивали його етнос і сформували таку, а не іншу свідомість.

Відсутність політично-культурних українських еліт на Підляшші посилювала слабку ідентичність і щораз далі відводила від українськості.

Надзвичайно цінні роздуми Юрія Гаврилюка на українсько-підляські теми. Вагому ціну має також його поетична творчість. Юрій Гаврилюк з'являється автором патріотичної лірики. Його твори *Рідна хата* та ****Мова наша...* з 1982 року, започаткували ширшу дискусію про українство на Підляшші, а безпосереднім їх виявом був український самвидав 80-х років, реалізований в рамках альманаху «Наш голос» (за редакцією Івана Ігнатюка та Івана Киризиюка) чи незалежні видання редаговані Юрієм Гаврилюком -- як книжкові так і журнал «Основи», які усвідомили потребу висловитися своєю рідною мовою.

В збірці *Нехай живе Пудляше!* читаємо: *Наша мова старая і давня / Як давно є Київська Русь / Як давні Біельськ, Дорогічин і Мельнік!* Ця цитата з вірша Василя Білокозовича, селянина з Видова під Більськом, звідки й рід Юрія Гаврилюка, показує, що мова має тут універсальне метафоричне значення. Вона в джерельному Київському материкі, але у гронах тих городищ, які пізніше дали першопочаток старовинним містам Підляшшя – Більськові, де живе поет, Дорогічинові, де коронувався володар Волинсько-Галицького князівства, король Данило Романович (Галицький) та Мельнику – містечку над Бугом, яке має в творчості Юрія Гаврилюка онтологічне значення:

Входілі ми сюди
Штоб познаті
Архітекторув давніх труд
Очима обняті всьой
Свієта надбужанські круг
Замкньоне в йому мінуле
Будучого перши сліед

(*Замкова гора* – перша частина вірша

Мельник, 1984 р.)

Виразно контурний в творчості Юрія Гаврилюка образ рідної мови має глибоку архетипну сутність. Він паралельний до образу рідної землі (природи) та історії – улюбленій темі в початках поетичної твор-

¹ Ю. Гаврилюк, *Nechaj żywe Pudlasze!* С. 13.

чості, коли автор щойно починав вивчати історію Підляшшя і її образ малював в поезії, в якій важили не так факти як емоції. Поезії кінця 80-х років менше «історичні», бо питання минулого стали темою публіцистичних та історичних статей.

Мово наша
Батькӯв і дїдӯв наших
Молїтво наша
До рӯдної земліе
Ти як матї рӯдна
До сну нас колихала
Учила ти нас житї
Якімі статї нам людьмі
(***Мово наша...)

Вірш ****Мово наша...*, написаний Юрієм Гаврилюком рідною говіркою, дуже виразно прочитується серед інших творів поета. Це хрестоматійний для Підляшшя твір і в антологійному ужинку того, що поети з Підляшшя написали, він матиме першопланове значення. Центром батьківщини ліричного героя є старовинна церква в оточенні могил, а далі читачеві відкривається рівнинний краєвид Підляшшя з характерними полями та лісами. Через той краєвид пливе річка Нарва, яка є символом відвічного коду життя. Це десь тут притулилося до неї село Канюки, де народний митець Володимир Наумюк творить світ своєї різьби та розказує дивовижні історії з минулого. Саме тут, на Підляшші, височіє Гора Грабарка зі Спаською церквою

і безліччю хрестів, що як символи пам'яті наштовкують на роздуми.

Юрій Гаврилюк свідомий заглиблення у минуле своєї землі, звідси у його щоденникових роздумах багато елементів переказаних з глибини століть, з досвіду поколінь, чи просто з історичних джерел. Стефанія Андрусів в обговоренні збірки *Голоси з Підляшшя* (1999) про творчість поета написала: *поетичне мислення Юрія Гаврилюка пронизане гострим відчуттям часу, драмою проминальності. Час [...] також персоніфікований «біжить стежкою» як жива істота. [...] Як щось фізично осягне, час оприявнюється через інтенсивно хронотопні образи – знаки короткочасності, проминальності: це «вечірній журавлиний ключ», «падаюча зірка», «дощова краплина». [...] Ці підкреслено дискретні, рвані образи власного часомислення поета урівноважуються традиційними образами часу вічного, гомогенного, суцільного і циклічного².*

Звертаючи увагу на домінанти часу в поезії Юрія Гаврилюка, Стефанія Андрусів акцентує також драму екзистенційного існування. Ліричний герой на тлі персоніфікованого, хоча реального краєвиду поринає в самого себе і, наче античний Сізіф, ще раз пробує викотити свій камінь вгору та увійти там, де це неможливо³.

² С. Андрусів, *Голоси рідної землі*. «Український літературний провулок». Т. 1. 2001. С. 106. Рецензія на поетичну збірку Юрія Гаврилюка, яка з'явилася в серії Бібліотеки Альманаху українців Європи «Зерна» (№ 13), а яка має назву *Голоси з Підляшшя* (Париж – Львів – Цвікау 1999. 79 с.).

³ Там само. С. 109.

Людина пришпилена своєю смертю до життя
Вкочує камінь у гору
По драбині років
Пізніше родиться хтось новий
І важкий камінь раниць молоді руки

Збірка *Нехай живе Пудляше!* спрямована на рідного читача з Підляшшя, отже на «своїх» людей, які розуміють автора, бо простір їхньої Батьківщини тотожній з його простором. Звідси у збірці так багато топонімичного коду. Юрій Гаврилюк, якби наперекір долі, вишукує призабуті релікти рідного етносу і показує їх читачеві – цикл *Вирване з забиття* (стор. 58-76), чи вірші з циклу *Перебори* (стор. 48-49). Елементом цієї канви є любов до рідного, тута за гармонією архетипу Батьківщини та спроба зберегти підляський «ріднопростір» для майбутніх поколінь. Але збірка, написана у 1982-1991 роках, в якійсь мірі запізненою приходить до свідомості читача. Вона видана на порозі 2001 року, коли справді багато «пережито і передумано», як зазначає в заголовку її автор.

Богдан Бойчук в рецензії творчості поета написав: *Гаврилюк – поет мислитель, який шукає за змістом і значенням речей і явищ, Гаврилюк – концептивний поет. В основу композиції своїх поезій ставить думку, інформацію. Думка ця висловлена або чіткою дикцією, або образами. Образи його сконденсовані і, як сільські ікони, діють безпосередньо, несподівано⁴.*

⁴ *Поza традиції. Антологія української модерної поезії в діаспорі.* Київ – Торонто – Едмонтон – Оттава 1993. С. 463-464.

*Гребуся сумно у своєюй душіє, – пише поет. – Пуд пові-
екі гурко напливають сльози. Вони як перліни... То вже не
сльози – то символи. [...] Приходімо з хаосу і темрави. Ви-
бліскує світло нашого дитинства – досвітні огонь буду-
чої велічини і малості – пуднесеня й паденя⁵.*

Ці філософські міркування, символічні десигна-
ти творчості Юрія Гаврилюка, вписані в семантичну
місткість мови дитинства поета. Звернув на це увагу
Віктор Яручик в статті *Особливості світовідчуття у по-
езії Юрія Гаврилюка* акцентуючи те, що під час навчан-
ня у Кракові поет збагнув, що не може уявити свого
існування поза Малою Батьківщиною – рідним Під-
ляшшям. На його думку Вітчизна твориться людь-
ми, а не пам'яттю (*Вітчизна це не міф / Це у гурті ми*)⁶.
Цей важливий мотив творчості поета представлений
у збірці великою панорамою щоденних записок *Ви-
рване з забиття* (стор. 58-76), де читач має можливість
прослідкувати творчу оптику поета, яка розвиваю-
чись фіксує події щоденності. Записи ці – свідчення
наскільки Юрій Гаврилюк відчував роздвоєність, фі-
зичну віддаленість від Підляшшя та самотність. Он-
тологічно розірваній намагався шукати в пам'яті
мотиви та образи рідної землі.

Збірка *Нехай живе Пудляше!* – вагомий внесок в лі-
тературне тематичне начало поета. Без цієї збірки об-
раз творчості Юрія Гаврилюка був би неповний, а його
мовна палітра першого періоду зростання дещо збід-

⁵ Ю. Гаврилюк, *Nechaj żywe Pudłasze!* С. III.

⁶ В. Яручик, *Особливості світовідчуття у поезії Юрія Гаврилюка*. «Україн-
ський літературний провулок», Т. 3. 2003. С. 227.

нена. Адже треба пам'ятати, що поет у віршах першого періоду зростання використовував живу мову – підляську українську говірку, щоб згодом наблизитися до літературної мови. Проте мова збірки повинна розглядатися як ретроспект у глибину, бо Юрій Гаврилюк – як вже згадувалося – почерпнув до своїх роздумів особистий досвід життя.

Практичним продовженням того досвіду є фотографічний матеріал, який слід розглядати як вид мистецтва, важливий для прочитання збірки та такі елементи як словник – для кращого розуміння змісту, чи чіткий розподіл матеріалу, так прозового як і поетичного.

2003

Мандрівка посеред минаючого хронологіону – про поезію Юрія Гаврилюка

У 1988 р. у підляському позацензурному видавництві «Думка» (на правах рукопису) поет Юрій Гаврилюк видав збірку віршів *Негербовії генеалогії* (Більськ-Підляський). Ця невелика книжечка, яка нараховувала 24 сторінок, стала помітною ластівкою поетового літературного зростання.

Заголовок збірки підкреслював фактор, про який не раз говорилося в українських середовищах у Польщі: невже на своїй відвічній рідній землі українцям надано статус «негербової» меншини без генеалогічних координат, хоча жилися вони соками споконвічного етносу, гідного історичної пам'яті.

Дискурс Юрія Гаврилюка виходив поза проблему «негербової» ідентичності, бо заторкав таких особистісних питань, екзистенції творця без можливостей видавати свої твори в руслі «нормальних книжок» чи збірок поезії. І ось по роках, у 2004 р. поет видає добірку зібраних своїх творів об'ємом 208 сторінок під заголовком *В павутинні життя* (Більськ-Підляський), розгортаючи знову дискусію над кондицією україномовної поезії з Підляшшя¹, що унаочнює присутність

¹ Див.: Віктор Яручик, *У павутинні творіння Юрія Гаврилюка*. «Наше слово» 2005. № 31. С. 3; Його ж: *Особливості світовідчуття у поезії Юрія Гаврилюка*. «Український літературний провулок» 2003. Т. 3. С. 223-229.

поетового письма і його тривання в перспективі минаючого часу як відвічного хронологіону.

Між тими датами – 1988 та 2004, – Юрій Гаврилюк видавав не одну свою поетичну збірку, наукові дослідження з історії Підляшшя та публіцистичні статті, друковані у часописі «Над Бугом і Нарвою». На мою думку, ключовим твором у збірці *Негербовії генеалогії* є твір *** *Дороги підляські*² з 1987 р., який увінчує період дебюту у 1983 р.

Дороги підляські
Піщані й чорноземні
Сухі й болотнисті
[...]
Прокладені
Від праотчих слідів
До ніг наших

Вірш *** *Дороги підляські* єднає зі збіркою *В павутині життя* смужка пам'яті «праотчих слідів», залишених на рідній землі.

Юрій Гаврилюк у *Негербових генеалогіях* і у збірці *В павутині життя* залишається поетом-співцем живого коду рідного Підляшшя, сторожем прабатьківського краєвиду. І хоча дорікає собі, що генеалогії його батьківщини негербові, є одночасно автором прекрасного вірша *Мово наша*. Мав тоді поет 18 років і, виявляється, дозрілість його поетичної свідомості

² Цитована збірка. С. 22.

можна з перспективи часу віднести до тексту, межуючого з піснею або молитвою. Цей твір був ключем до поезії, яку розгорнув поет з павутини життя, і яку вдосконалював, передумував, пропонував читачеві рідною українською говіркою, як творчий пристрасний метатекст.

Свій храм поезії Юрій Гаврилук будував на глибокій традиції, історії роду, на минулому Підляшшя, але спрощеною була б думка, що поет використовував навколишній світ для вислову думок. Його поезія талановитого періоду *Негербових генеалогій* – це індивідуальна метафорична поліфонія, народжена з глибини серця та закріплена у поезію-маніфест.

У рецензії *Пам'ять минулого* Богдан Бойчук писав, що у збірці *Негербовії генеалогії* Юрій Гаврилук як тодішній студент (збірка написана у 1985-1988 рр.), цікавився інтроспекцією в пам'ять історії; *вглядаючи туди, поет бачить, як безнастанно рубали тесані дубові ворота наших садиб, валили наші хати*¹.

Бог в уквітчаній сорочці
Відвернувся не прорікши Слова
Хай окалічать
Кігтями пазурами роздеруть
Підпишуть чорною кров'ю
Грамоту брехні
Опечатають її тавром облуди

¹ Богдан Бойчук, *Пам'ять минулого. До збірки Юрія Гаврилука. «Основи»*. Київ 1989. Ч. 3. С. 25-27.

А народ правами славний
В ярмо законів запряжуть
(вірш *Тобі – полинь*, стор. 5)

Богдан Бойчук звернув увагу, що поет у *Негербових генеалогіях* підніс не лишень питання фронтальності рідної історії «як на іконах», що надавало поезіям Юрія Гаврилюка «свіжості й несподіваності». Але також заторкнув трагедію нації – зраду, яка приходить з нутра, рабства духа:

Зрабіла вся земля
Сонце слухняно лиже грати
Вітер наругою трусить в очі
Місяць роздзвонивсь мов карбованець
Трон величає
(вірш *Гетьманський триптих*, стор. 6)

*Коли взяти до уваги, що історія – це те, що здається людині у спадок, то ми «родимося з тавром пекучим», – писав Богдан Бойчук, даючи ілюстрацію ширшої інтроспективи, яка цікавила поета, адже у вірші *Гетьманський триптих* він мав на думці велику історію нації, а не лишень Підляшшя.*

У збірці *В павутинні життя* Юрій Гаврилюк як історик (в його доробку ціла низка історичних книжок) знову підняв питання фронтальності рідної історії та її різноманітних заплав. Проте внутрішній світ поета розрісся, бо вірш *Гетьманський триптих* зі збірки *Негербовії генеалогії* у збірці *В павутинні життя* но-

силь заголовок *Гетьманська трилогія* і дещо змінений. Із плином часу, і зростання, нелегко відділити особисту думку з набутих знанням, хоча об'єктивна інтроспективність показує історію незмінною, бо вона зачинена на ключ минулого. Останній абзац вірша *Гетьманський триптих* у збірці *Негербовії генеалогії* (1988) звучить:

Сліди її
На переяславській площі
Давно засипав сніг
І серця памороззю лжегеродоти вкрили

а у *В павутинні життя* (2004):

Сліди на переяславському майдані
Давно засипав сніг
І серця холодні

Отже, набуваючи знань, поет шукає відповідей (модифікуючи їх) на драматичні запитання рідної історії (і не лишень Підляшшя), *крізь білі береги сторінок*, які зберігаються в архівах, *життя неперервне*:

Піщана дорога від села
Шлях за горизонт
Минуле за тобою
На ожинами зарослому одкосі
Хрест благословляє
Всі дороги до людей
(*Негербовії генеалогії*, стор. 16)

Віктор Яручик у рецензії на збірку *В павутинні життя* писав: *Сенс людського існування, проблема пізнання світу, усвідомлення загальнолюдських цінностей усе частіше знаходять віддзеркалення у творах Юрія Гаврилюка. Поет і поезія, любов і зрада, життя і смерть, минуле-сучасне-майбутнє, краса і потворність – це лише деякі проблеми, яких торкається автор*⁴. У розмові Віктора Яручика з Юрієм Гаврилюком поет сказав: *Моя літературна творчість виникла з потреби висказання своїх національних почувань, потреби показання іншим нашого етнічного «я»*⁵.

Ліричний герой творів Юрія Гаврилюка має свою малу батьківщину, яка повниться драматичною хвилиною проминальності та спирається на відвічному коді існування. В основу віршів поета вплетений досвід народної пісні, легенда, приказка та щодення – важливого та потрібного, як *хліб і вода, як повітря і вогонь*. Не було б у творчості письменника ностальгії за минулим, якби не його особистісні зацікавлення історією Підляшшя; не було б до кінця переосмисленої філософії існування, якби не дослідження над рідною історією, оперте на джерельних матеріалах.

До книжки *В павутинні життя* увійшли твори, написані поетом протягом двадцяти років (1984–2004),

⁴ В. Яручик, *У павутинні творіння Юрія Гаврилюка*. «Наше слово» 2005. № 31. С. 3.

⁵ В. Яручик, *Слово, як ікона. Поезія за ним, як за іконостасом... Розмова з Юрієм Гаврилюком*. «Український літературний провулок» 2004. Т. 4. С. 173–178.

що дає можливість простежити внутрішній світ автора, крок за кроком відчутти його творчу еволюцію.

Автор пропонує вибратися з ним у мандрівку, яка починається, коли він написав перші натхненні вірші, та продовжується тоді, коли йому було тридцять чи сорок років. І хоча у кожен хвилину життя Юрій Гаврилук той самий: мрійливий, імпульсивний, до теплий чи задивлений у себе, можна спостерігати за його творчою палітрою та відчувати, як поет змінювався, заглиблюючись у рідне слово.

Для поезії Юрія Гаврилука характерна філософська інтроспективність, і коли з перспективи пройдених років переосмислюється його вірші, хочеться сказати словами Остапа Лапського: *До себе / я щодня вдаюся [...] поперед засіла: вся надія?*⁶

Над рідним хронологіоном поета пролітає пам'ять минувшини, наче мандрівний ключ, його землю омивають правічні ріки Буг і Нарва, у вірші *Роздум* автор пише:

Нарво
Ріко неначе билина
[...]
Хоч і не київські
Над тобою гори
Ім'я твоє
І гостре й звучне
Як удари меча

⁶ Остап Лапський, *Сподівання*. «Наше слово» 2005. № 31. С. 3.

В діях ратних
Коли воду
Синю від неба
Кров запалювала ятвзяька
(Негербовії генеалогії, стор. 22)

У краєвиді творчого «я» Юрія Гаврилюка ми бачимо рідну хату з оберегом роду – іконою та порогом. В городі ростуть яблуні та старовинні груші. Могутні дуби за садибою беруть її від вітрів історії, а могили предків засвідчують тутешність його нації. Отже, Батьківщина автора повниться історією, хоча сучасність кидає долею людини, неначе зірваним з дерева листком. Тут, на роздоріжжі історичної пам'яті та сучасності, ліричний герой зустрічається з князем Данилом і веде з ним розмову, яка осучаснює предків, а водночас перекидає сучасника Юрія Гаврилюка далеко в історію, десь під Дорогичин, де йде затята боротьба князевої раті з хрестоносцями, або у замкові кімнати, де блистить королівська корона на скронях хороброго князя Данила.

Подорожуючи хронотопом історії, автор замислюється над *негербовими генеалогіями* рідної землі, і *піщаною дорогою від села* своїх дідів, біжить малим хлопцем під могутні дуби за селом, щоб там роздивляти літописні надписи на самотньому кам'яному хресті, який оберігає рідну землю.

Мотив «живої» історії «переслідує» поета, не дає йому спокою, тому він пише:

Зорі вимостили собі
Вигідне місце на небі
Коли тьма відступає
Блідніють
Щоб не побачити землі
Сонце освітлює нас безугавно
На берегах чорноводяних каналів
І гниючих озер
Сидимо залякані в чужій одежі
Чекаємо Месії
А вітер насмішки
Шелестить у щілинах
Розколотої душі
*(*** Зорі вимостили собі зі збірки
Негербовії генеалогії, стор. 8)*

або:

Поглянь у минуле
Задумайсь
Хто був тобою
Ким ти був
Хто про себе думав
Як ти думаєш про себе
Невеличку краплину
З течії життя
(Негербовії генеалогії, стор. 11)

Як видно з вищенаведених рядків, поезія Юрія Гаврилюка – явище цілісне, з внутрішньою динамі-

кою, яка проходить органічним плином і зливається у рефлексійній лінії взаємозіткнень та жанрових схем. У ширшому аспекті, поезія Юрія Гаврилюка доповнює те, що не було висловлене у творчості інших підляських словесників, авторів часопису «Над Бугом і Нарвою» – Софії Сачко, Євгенії Жабінської, Івана Киризюка та Юстини Королько. А з другого боку, творча палітра автора збірки *В павутинні життя* доповідає слово, творене українськими письменниками, які живуть та працюють у Польщі, згуртованих навколо річника «Український літературний провулок», газети «Наше слово», «Українського альманаху» та інших україномовних видань у Польщі. Маю тут на увазі творчість Остапа Лапського, Івана Златокудра, Тадея Карабовича, Володислава Грабана та інших.

До певної міри поетичний доробок Юрія Гаврилюка слід розглядати на фоні того, що було написано літературним середовищем у Польщі за останніх 25 років (1980-2005), побратимами поета по перу, жителями етнічних земель – Підляшшя, Холмщини, Лемківщини і Перемишля.

2006

Іван Киристюк

Поетична замисленість Івана Киристюка у збірці *Весна з русалками*

Поетичний доробок можна би підсумувати згідно з його ліричними рядками зі збірки *Весна з русалками* (Більськ-Підляський 1995. 96 с.):

Годував радість дитинства
За синіми віконницями
Весняний вітерець
Піклував мою душу
Спокоєм рідної батьківщини.
(вірш *З дитинства*, стор. 11)

Отже, родинні сторони, батьківщина народження – село Крив'ятичі, а ширше, Підляшшя, були першим стимулом для поета, який почав писати вірші маючи 12 років. Це тут, серед природи, пір року, рідної мови, фольклору, звичаїв, плеканих предками, дозрівала поетична муза Івана Киризяка. Це була Аркадія дитинства, яка супроводжує поета у його мандрах по житті, а особливо тоді, коли Іван Киризяк почав мешкати у Більську-Підляському. Збірку *Весна з русалками* відкриває ліричний відступ-спомин про русалок¹. Розповідь про русалок межує з народними переказами етнофольклору, але вона є важливим джерелом у поетичному кредо Івана Киризяка, і тому її можна прочитувати як інтегральну частину збірки, як щось дуже дороге автору.

А ти не вір
Що дерево померло
І не журись, що стовбур
Стоїть без листя –
Пройде зими ярмо
І зелень знов
воскресне.

(вірш *Не вір*, стор. 11)

¹ Текст *Русалки!* – *повертайте до нас...* оспівує перекази предків про русалок, яких в час Зелених Свят можна було зустріти на Підляшші. Чутливий на перекази фольклору Іван Киризяк розповідас переказану історію прадідів, і вона в'яже його з рідним гумусом, і сднає з долею рідної землі. І Киризяк, *Весна з русалками*. С. 5-8.

На думку Віктора Яручика, *мала Батьківщина, земля, де народився і виріс поет, стає для нього найбільшою цінністю. Аби якомога ближче відродити картини дитинства і наблизитися до них, необхідно звернутися до спогадів. Тоді у пам'яті вимальовуються образи рідного села, хати, садку, криниці*².

Отже, до спогадів можна зарахувати весну з русалками, яка в збірці Івана Киризяка миготить як кольорова найдорожча світлина. В неї вдивляється поет і снує замріяну оповідь про те, що відійшло у далечинь минулого. Відвага, з якою говорить Іван Киризяк про минуле, дає йому силу і поштовх до майбуття. Це в минулому джерело теплого спомину:

Хато,
Ти моя старушко
Гніздо радості і журби
Відчини знов мені двері
З любов'ю відчини.
(вірш *Відчини*, стор. 14)

Але у майбутті перспектива незбагненого ще світу, і тому Іван Киризяк так трепетно запитує ранню провесінь, чи відчинить вона йому двері у завтрашній день. І це запитання звучить як згадка рідної дороги за селом, що вела до ожин, до кущів шипшини,

² Віктор Яручик, *Роль творчості Івана Киризяка у поезії Північного Підляштя*. «Український літературний провулок». Т. 4. Люблін 2004. С. 291.

до клекоту лелек, до осінньої пісні журавлів (вірш *Дорога*, стор. 38-39).

Ліричний герой віршів Івана Киризиюка занурений у міфічну країну дитинства – Підляшшя; це його дивовижна батьківщина, де минуле драматизується в густому павутинні спогадів. Як підкреслює поет, *Кожен [...] має свої святощі, що мов невисихаючі джерела, формують його думку, характер, волю. [...] Живе моя Батьківщина з синьоокими стрічками річок Нарви і Бугу, в сорочці-вишиванці у червоно-чорний хрестик. Сяють сріблом куполи церков у промінні ранкового сонця*³.

Характерним мотивом, який динамізує творчість Івана Киризиюка, є поріг рідної хати. Він у спогаді поета набуває онтологічного захисту, оберігає перед надмірно крокуючим в життя «щоденням», без рідного порога Іван Киризиюк почувався б самотньо та відчужено:

У селі,
Там де чути
Весною гуркіт грому,
Що розпливається
Над Біловезькою пущею,

³ І. Киризиюк, *Весна з русалками*. С. 23. Іван Киризиюк, пишучи *Слово про Батьківщину*, хоче показати глибоку любов до рідного Підляшшя, проте його творча оптика, крім дуже ліричних відступів, торкається також щодення. На думку Богдана Бойчука, поезія Івана Киризиюка проінята *мотивами трагічної [...] сутності життя людини, де обличчя людини – це її торія її життя, а його хроніка видрукувана працею на її долонях. Цієї хроніки, однак, ніхто не прочитає, бо вона кінчається з людиною*. Ширше на цю тему: Богдан Бойчук, «Поza традицій». *Антологія української модерної поезії в діаспорі*. Київ · Торонто · Едмонтон · Оттава 1993. С. 375-387.

Оставив я
На дерев'яному порозі
Краплю радості,
Краплю сліз,
Краплю крові.

(вірш *Коріння*, стор. 31)

Образ села з рідною хатою, а у ній символу – *дерев'яного порога*, який захищав святості роду й виводив людину у світ, пройнятий висловом автентичності; автор зворушений своїм босоногим дитинством, яке пройшло в селі, де рідний поріг був оберегом життя. У цьому мотиві є якась ритуальна візантійськість, бо за тим порогом, як в церкві, висять ікони в *почорнілих рамах*, відбувається містерія «зачаття», кохання чоловіки і жінки:

Весна
Нашіптувала русалкою;
А тіло
Лебединим пухом дихало

Увійшов чоловік –
Двері зачишилися...
За вікном розцвітала черемха
Чоловік виглянув –
Зірвав зелену гілку
І квітку...
Жінка дивилась чеканням...
Чоловік прошептав:

Яка ти хороша
яка ж лагідна...
І тіла наповнилися жаром,
І хвилею здіймалися груди,
І сповнювалась заплата...
Сказав:
Назавжди моєю будь...
відказала:
Нове життя тобі дам

Рум'яне щастя
Вином
Заграло на вустах⁴.

Цей найближчий, інтимний світ, сповнений сакрального ліричного «я», розростається в необмежений всесвіт, виповнений коханням, яке дає початок життя.

Інтимний світ, лірика любові займає у збірці *Весна з русалками* важливе місце і надає поетичному слову теплоти, випромінює радощами серця. І тому *навпроти вікон рідної хати та дерев'яного порога* видно також церкву – сакральне «коріння» Підляшшя, *візантійський псалом, гомін церковного дзвону*, тобто все те, що за словами Стефанії Андрусів, становить *фізичний простір рідної землі, звучання рідного слова, присутність артефактів рідної культури. Так у християнській*

⁴ І. Киризюк, *Весна з русалками*. С. 9.

візії світу град небесний, трансцендентний мусить доповнюватися градом земним⁵.

Підляшшя в поезії Киризука, – пише Богдан Бойчук, – стає наче універсальною метафорою буття, в якій синтезуються: минуле й сучасне, природа й людина, щастя й біль, розпач і надія, кохання й розлука. Підляшшя, як признається поет, це його любов, його рана і його біль⁶.

Для поета простір рідного міцно опирається на шар глибокої духовності, яку дала перед століттями Візантія та Русь, що сьогодні є відгомонам славної української історії, нею живиться поет і до неї відкликається у своїх поезіях:

Над Білою туман дрижить
Курличчуть журавлі молитву
Сумнее Городище спить
Програвши з часом битву.
(вірш *На Городищі у Більську*, стор. 33)

або:

Прибули мої предки
Деся з далеких сторін

⁵ Стефанія Андрусів, *Комплекс емігрантства: інобуття в культурі. «Український літературний провулок»*. Т. 1. Білосток 2001. С. 99. На думку проф. С. Андрусів, *метафізичний простір втраченого Едему – рідної землі – не є її достеменним, фотографічним відбитком. Це метапростір, де означення і означувані злилися у тексти культури. Там само. С. 101.*

⁶ Богдан Бойчук, *Джерела на грані поетичного світу Івана Киризука*. Вступ до збірки: Іван Киризука, *Смак ягоди ожини: Поезії*. Більськ-Підляський 1999. С. 5-7.

Заорали тут землю
І поставили дім

Свіжим хлібом пахло
Часто в них на столі
На бандурі сушились
Ликові постоли.

(вірш *Що останеться*, стор. 34-35)

Цей наскрізь романтичний образ підсумовує за-
журене запитання у кінцевих рядках вірша: *Що ж
останеться по нас?*, коли по предках *остались свід-
ки-кургани*, чи лишень пам'ять, згущена у словах фі-
лософського вірша, чи може щось нині невідоме, бо
зачинене в грядущому майбутньому.

Іван Киризюк у збірці *Весна з русалками* торкається
тем важливих для нього, але також тих, які стосують-
ся його племені – українців Підляшшя, мешканців
над Бугом і Нарвою, споконвічних господарів цієї
землі. Тих, які тут творили життя з дня у день, то-
тожність, рідну мову, релігію, народні звичаї, церков-
ну архітектуру, цвинтарі, села – тобто створили собі
Батьківщину.

Піду за піснею
По краплях солоного
Поту предків
На зов церковного передзвону
О! Батьківська земле
Ти вся во мні

А я в тобі – до скону.

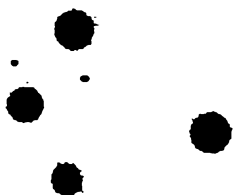
(вірш № 8 з циклу *Зелений дощ...*, стор. 82)

Особисте перетворюється в трансцендентне і надає ліриці Івана Киризяка значення інтертекстуального. Творами історичного характеру і особистою лірикою поет хоче якби у символічний спосіб сказати, що *пам'ять серця – це пам'ять вічна, негасаюча – через біль, через любов, і навіть буревії ХХ століття, які знищували споконвічне, усталене тут на Підляшші, не вирвали з корінням та не заскородили бороною історії душі мого народу*⁷.

Отже, збірка *Весна з русалками* є вагомим внеском поетичної замисленості в україномовній поезії Підляшшя, є також чимось новим у творчості Івана Киризяка, хоча після неї поет видав ще кілька збірок поезії. На фоні виданого пізніше її характеризує щирість та свіжість висловів, поетична натхненність, а також патріотична заглибленість.

2005

⁷ І. Киризяк, *Весна з русалками*. С. 96.

Євгенія Жабінська

Духовний світ Євгенії Жабінської

Духовний світ поетеси Євгенії Жабінської має багато відтінків, але головним його образом є спроба описання душі в реаліях Підляшшя. Підляшшя це батьківщина серця, з нею поетеса веде діалог так в поезії, як у роздумах. Зворушує в поезії Євгенії Жабінської мотив глибокої віри в Бога, сплетений з любов'ю до життя. Доповнює поетичне слово, спроба шукання виходу з поглинаючої батьківщину Євгенії Жабінської уніфікації та денационалізації рідного етносу.

Вірші поетеси є маленькими та теплими записами життя, отже усвідомити світ поезії Євгенії Жабінської

можна лише тоді, коли глибше задумаємося над її поетичним словом. Вагомі та повсякденні справи в тій поезії набирають кольору, змісту та значення. Будуючи свою вежу поезії Євгенія Жабінська завжди намагається об'єднати одне, роздуми і захоплення світом. На Підляшші, де національна традиція та релігія так сильно переплетені зі собою, тема батьківщини часто в творчості поетів має головне, або дуже важливе місце. Не оминає її також Євгенія Жабінська, однак акцентує в поезії цю найбільш особливу частку батьківщини, а саме інтимний зв'язок з рідним порогом, пам'ять роду та обряди. Для Євгенії Жабінської батьківщина має персоніфіковану структуру: покоління, минулі епохи, рідні могили, це національна найближча серцю батьківщина. З нею можна ототожнити серце, воскресити слово, забути про те, що існує швидкоплинна щоденність. Але мандрівка поетеси по батьківщині минулого відбувається в присутності любові, в радості, що існує майбутнє, у переконанні, що ліричний герой віршів може також створювати свою батьківщину. Що ця батьківщина дасть захисток новим поколінням. Адже творячи її сьогодні викарбовується національна пам'ять, тотожна з тою, яку творили предки Євгенії Жабінської. На дорозі до слова поетеса ототожнюється з цілими пластами літературного нашарування, насамперед шукаючи натхнення в багатшому руслі церковної традиції, а пізніше у досвіді здобутому у школі, в улюблених віршах з літератури XIX і XX ст.

Як тебе назвати
Моя мово
Як назвати тебе
Музико мого дитинства.

Ліричний герой віршів Євгенії Жабінської закоханий у Підляшшя, для нього рідний край це пущанські краєвиди, люди та національна ідентичність. Без рідної природи з її лісами, полями, селом не мислима поезія Євгенії Жабінської. В її поезії природа описана як частка всього, про що поетеса мріє, розповідає, турбується.

Природа у Євгенії Жабінської лагідна, щира, овіяна теплим літнім вітром, з Біловезькою пущею на обрії. Деталі природи це дерева, трава, улюблений ліс, межа серед піль, небо. Часом цю картину сколихне виразна турбота захистити природу, зберегти у серці улюблений краєвид і перенести його у пам'ять майбутнього. З природою, закоханістю у Підляшшя в'яжеться у поетеси тема материнства, адже вона закликає у поезії не лишень любити природу, але також зберегти національну ідентичність через виховання дітей в рідній культурі, в любові до батьківщини і природи.

Материнська пісню
як назвати тебе
моя пущанська країно
як простори над землею
моїх батьків
як назвати вас

найдорожчи скарби
мого життя.

Поетеса Євгенія Жабінська належить до наймолодшого покоління літераторів, її дебют відбувся у 1980-х роках ХХ ст. Вона є авторкою віршів та роздумів на тему збереження своєї національної традиції та релігійної ідентичності в світі прискореної цивілізації, яким є вплив молодого покоління до міста, і зустріч зі способом життя, який був досі невивчений.

Отже, виходячи від «етносу» – людської спільності об'єднаної мовою, релігією, та місцем походження, Євгенія Жабінська в своїх роздумах показує, як в реаліях прискореної цивілізації – цей етнос – затрачує свою ідентичність, як розпливається його первісна з'єднаність у мові, релігії та місці натурального проживання. Для поетеси ворогом етносу є погоня за життям у місті, де спосіб життя до певної міри анонімний, накидає анти анонімну поведінку. Ті, які ще вчора говорили своєю рідною мовою, переходять на мову офіційного спілкування – тобто польську, а згодом віддаляється їхня єдність з селом, з якого вийшли у пошуках нової форми життя. В дальшій перспективі наступає тиск на релігію, яка щораз більше стає чужою, бо через відкинення мовного ареалу православ'я не пристає до тої дійсності, яку називається цивілізацією міста, звідси спроби полонізації Православної церкви власними руками. Тим процесам рішуче протиставляється поетеса, закликаючи до пошани того всього, що називається «своя традиція».

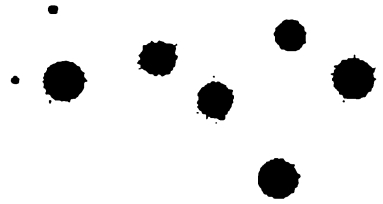
Як тебе назвати
мужу народу
як назвати вас
люде з добрим поглядом
сумних очи

Окрему увагу поетеса приділяє темі збереження українців на Підляшші, захисту рідної мови серед дітей, материнській турботі за виховання наймолодшого покоління в рідній традиції.

Цей пласт творчості займає вагоме місце в доробку поетеси, є чи не єдиною платформою вислову на тему, як національна меншість «у себе», повинна реагувати на неминучі процеси денаціоналізації.

Роздуми поетеси друкувалися не однократно в українських виданнях на Підляшші, а зокрема у часописі «Над Бугом і Нарвою», до них була увага з боку українських середовищ Польщі, Білорусі (зокрема на Поліссі, де проблема денаціоналізації залишається актуальною), та в різних країнах, у яких проживають національні меншини, і мають труднощі зі своєю тожністю внаслідок дії процесів денаціоналізації.

2001

Богдан Гук

Анатомія присутності у однойменній збірці віршів Богдана Гука *Бого-словія*

У 2003 році вийшла збірка віршів Богдана Гука під заголовком *Бого-словія* (Перемишль 2003), обсягом 15-ти сторінок. Ця невеличка поетична книжечка, окрім трьох інформацій: «Copyright by», тобто авторських прав, коректури Юрія Мороха та проекту обкладинки Тереси Олещук (працівник видавництва «Тирса» - Об'єднання українців у Польщі, не мала жодних інших позначок типу ISBN, чи кількості тиражу. Дарма у ній шукати вихідних даних про видавця

чи автора. Це, безумовно, несуттєве у авторській збірці, яка має донести до читача в першу чергу поезію з її змістом. Проте збірка Богдана Гука зовсім непомітно пройшла повз увагу українського середовища у Польщі, і її не відзначило ані «Наше слово», редактором якого був Богдан Гук, ані інші українські видання. Отже, це була збірка без рецензій, обговорення чи згадки про неї у пресі, – типове явище для нашої культурної присутності.

Збірка Богдана Гука, на мій погляд, вийшла якби наперекір офіційним спробам окремих авторів «щось» видавати та «чимось» ділитися з читачем. Вийшла поза офіційним руслом, – приватно, напередодні популярності Інтернету та щораз динамічнішого поповнення літературними матеріалами «Українського літературного провулка», який у 2003 році налічував вже 255 сторінок. Окрім цього, відчувалося, що автор *Бого-словії* у 2003 році прагнув з перспективи міста Перемишля звільнити рукописи від поетичної шухляди та поділитися своєю поезією з читачем. Сам факт присутності Юрія Мореха на редакційній сторінці (Юрій Морех – незалежна українська душа, мандрівник, любитель Лемківщини та Перемишля, який жив тоді в Лігниць), засвідчує ширшу формулу українського інтелектуального середовища, яке відвідувало помешкання Богдана Гука у Перемишлі. Тут, у тіні нічних розмов, народжувалися проекти, плани та богемні жести, які чекають свого висвітлення історією української присутності. Це був феномен 2000-х років, що розвивався в сутоголос вітчизняному

постмодернізмові, і можна назвати його айсбергом, що дрейфуючи в життя, розчинявся у щоденні, хоча вершиною його залишались зошити часопису «San Rideau», автори якого: Петро Бачик, Павло Крупа, Ігор Мричко, Юрій Морох, Анна Дранка, Анна Лазар, а над усе Оля Соляр кодуватимуться у пам'яті українського середовища у Польщі представниками наймолодшої групи «щось змінити» у ментальності мислення нашої української громади, протиставляючись денационалізації і духовній пустці.

Взагалі у просторі тем «San Rideau» шокували читача (мене) незрозумілі українцям у Польщі заголовки *Малоросійський борщ* (кальковане, мабуть, з молодших постмодерністів, які наслідували Бу-ба-бістів), чи вислів *Варшава і варшавка* (кальковане з польського *warszawka*) на позначку українського середовища Варшави, яке уподібнювалося до загальних рис метушливого польського суспільства столиці, байдужого до патріотизму чи рідного.

Для «молодого» українського середовища, яке тусувалося навколо автора збірки *Бого-словія*, важливим залишився пошук axis mundi після 1947 року (травматичне «я» Олі Соляр) і шокуюча перемишлян Купальська ніч на фоні церкви св. Онуфрія у Посаді-Риботицькій, де дівчата вдягнені у вишиті українські сорочки, бродили в річці Вігор, пускаючи водою Свято-Іванські віночки. Недарма у другому зошиті «San Rideau» Анна Лазар провела дивовижне інтерв'ю з київським поетом Дмитром Лазуткіним, де на її особисті запитання поет відповідав лаконічно: «так» або

«ні», демаскуючи зрештою своє українсько-російське (по-батьківській лінії) походження. До речі, Анна Лазар – авторка магістерської роботи про творчість Емми Андіївської, яка друкувалася у «Варшавських українознавчих зошитах».

Отже, середовище збірки *Бого-словія* пульсувало різноманітними витоками, а його джерелом були гарячі дискусії, безкінечні зустрічі, гутірка наодинці Богдана Гука та Павла Крупи, і гуртом: Олі Соляр, Юрія Мороха чи працюючого у Перемишлі вічного мандрівника з Підляшшя Юрія Маліша, який, хоч не писав віршів, мав поетичну душу, і напевне збагачував українське молодіжне середовище Перемишля своєю православною присутністю.

Автор *Бого-словія* Богдан Гук був лідером для «санрідівців», що помітно з провокаційних заголовків і мови дописів, суголосних мові віршів збірки, та провокаційності їх змісту:

велика злива була в мені
коли ти неначе повінь
ходив по мені наскрізно
і до скронь прикладав водяні пасмути

уоставши я зібрав вологість у долоні
натер собі тіло -
росу від повені твоєї

пошерхли мені вуста
але ти весь скапував краплисто
(стор. 4)

Цей вірш був (є), безумовно, викликом для українських поетів, зокрема, для тримаючого булаву першості у нашому середовищі Остапа Лапського – старійшини української літератури у Польщі, та для членів Національної спілки письменників України: Мілі Лучак, Євгенії Жабінської, Івана Киризьюка і Юрія Гаврилюка, що також писали (колись) еротичну поезію. І напевне для мене, тобто Тадея Карабовича, який у *Атлантиді* (1989, 1993) писав про акцію «Вісла» та любов. Обминаю тут Івана Златокудра, якого любовна лірика використовувала мовні ресурси української символіки: *калини, весни, замріяних очей*, на позначення кохання.

Отже, збірка Богдана Гука у 2003 році була сміливою спробою по-іншому глянути на поетичний текст і по-новому передати давні значення традиційних слів:

воно до самого себе
ніяк признатися не годне
і самотньо постати не може перед собою
ні скритися нездатне
у себе стримано звернутися ніяк йому
тут місця собі не має

пізнаю тебе
і лице твоє – з повноти твоєї

У збірці автор переступав сковородинівське поняття антиматерії, але також вів діалог з *Катериною*

Тараса Шевченка, *Сердешною Оксаною* Григорія Квітки-Оснoв'яненка, *Бояринєю* Лесі Українки та сучасною героїнею твору Оксани Забужко з *Польових досліджень українського сексу*. Цей перелік, мабуть, залишається неповний, тому що українське письменство – як повнокровна європейська література, – виповнене по вінця шедеврами, і графоманією. Богдан Гук писав:

чи в наготі нашій
не надто близький ти
ще тремтиш на ній
ще твориш і дихаєш краплисто
а ми вже забуваємо
доторки наші тебе не знають
і сутнім тебе не чинять
доторки що повторювали найперше
торкають мою самоту останню
(стор. 15)

Або:

твій сторож препильний
що я не сподівавсь його
на дорозі до тебе

вона не дозволяє торкати
явно на обличчі твоїм скрита
у глиб твій мене забирає –
дрижать любовні від єдності цієї
(стор. 11)

Для середовища (звичайно, умовного) зошитів «San Rideau» збірка Богдана Гука *Бого-словія* залишається у 2003 році відчиненою хвірткою – відчути слово у його лінгвістичній іпостасі. Тому Павло Крупа у другому номері часопису наважився провести розмову з Тарасом Прохаськом, якого предки вчилися у перемиській гімназії напередодні ХХ ст., і, можливо, так само як автори «San Rideau», зустрічалися з лідерами тодішньої української еліти у Перемишлі. Їхнім завданням та мрією було переступити поріг епохи і вийти на зустріч новому. Заперечуючи старі ідеали, вони творили «своє» середовище, прикладом чого може бути мала проза українських письменників, які друкувалися у газетах та періодичних виданнях Перемишля 20-30-х років¹.

Читаючи інтерв'ю з Тарасом Прохаськом, надруковане у 2004 році в другому зошиті «San Rideau», запитую, а чому молоді українські інтелектуали не провели літературної розмови з українською поетесою Мілею Лучак, яка живе та творчо працює над «срібнолентим Сяном», і яка залишила тут у місті Перемишлі своє поетичне «я» у вигляді збірок поезії.

Це можна пояснити словами твору Богдана Гука зі збірки *Бого-словія*:

ти не зберіг мене

¹ Див. мій вступ *Присутність, або категорії перемиського літературного розвитку 20-30-х років ХХ ст.* до антології укладеної Володимиром Пилиповичем *Вулиця Владиче. Мала проза перемиських авторів. Дебюти 30-х років ХХ століття.* Перемишль 2010. С. 21-36.

й поставив перед пізнанням
і повернутися мені призначив
хоч твій простір
не держить знаку ні в яку сторону
ти залишив мені лице
у поза собою лиш воно вернутися може

Чуже звучить цікавіше, своє – у зашморгу щодення; Міля Лучак вчила більшість авторів «San Rideau» в українській школі ім. Маркіяна Шашкевича у Перемишлі. Незвично було б своїй ще недавній вчительці ставити клопітливі запитання, та ще більш незвично на сторінках часопису вміщати рецензію на збірку *Бого-словія*, яку написав Богдан Гук, що ніколи прилюдно не віршував, хоча був безумовним лідером «сан-рідівців», і завжди залишав останнє слово за собою. Це була безумовна анатомія середовища, яке гуртувалося навколо автора збірки *Бого-словія*.

Чи у 2003 році відбувся поетичний дебют Богдана Гука, чи може це був прояв літературної язви, а сама збірка – відповіддю літературному середовищу – можна, присівши на ослінчику свідомості, написати однойменні рядки:

перед невидним не оберігай
не стримуй очей моїх
(стор. 7)

Цей дворядковий вірш нагадує характер старогрецької творчості поета Теокрита, античного авто-

ра *Сиракузанок тобто жінок на святі Адоніса*, у якого біографічний аспект відіграє першорядну роль. У поезії переливається похвала тілесності та грецького ідеалу кохання, античних звичаїв та душевної драми самотності.

Стилізації Богдана Гука, бо так можна назвати вірші *Бого-словія*, будуються на верстві натуралізму і фантазії та віддзеркалюють філософську засаду, що мистецтво має в собі щось елітарного. Адже його повинна розуміти інтелектуальна верства суспільства, в тому конкретному випадку, середовище «*San Rideau*», покликане заявити про себе ексклюзивними заголовками розділів змісту зошита: *Здогади дійсности, Місяця, Мотиви, Другий плян, Куток споживача*. У статті Ростислава Крамаря *Де закінчується Україна*², читаємо: *Відіха-ла во-на. Відгуркотіла моя Україна тими возами, що везли підляських [мабуть, помилка: має бути поліських – Т. К.] дядьків у білих сорочках і тіток у барвистих хустинах, і мене мало, у 20-ті на ярмарок – снує нитку оповіді поліський сивобородонько, недооцінений претендент на Шевченківську премію, «найбільший український поет Польщі» Остап Лапський – Там моя ідеальна Україна... Розкорковує «мерзавчик» із «Зубрівкою» [була така горілка у 2004 р. – Т. К.] за що п'ємо? Від Сяну до ...*

І у Богдана Гука:

добуваючи з себе прадавню видючість
виринала явність дивом зволожена

² «*San Rideau*» 2004, зошит другий. С. 30-32.

ронилося світло
опадала мить
і тремтів Господь саянністю своєю
тривожилися ангели між видним і невидним
шукаючи своїй природі буття
возносяще лишався тільки він
тремом щонайменшим
(стор. 3)

Паралель, як спроба переосмислити простір відчужань, жестів, чи просто композиційні схеми, які нанизується на нитку поетичної уяви, щоб творила намисто, або прикрасу з бісеру, яку на Лемківщині (батьківщина Богдана Гука) називають «кривулькою».

Зміст поезії збірки *Бого-словія* повинен нести переломну функцію, якби не був поодиноким актом, адже є у книжці Богдана Гука глибока релігійно-філософська рефлексія, є також «світла і темна» сторона розмови зі самим собою. Слово існує в просторі часу як конкретний суб'єкт поетової душі. Воно має кольорові відтінки і емоційне забарвлення. Це слово у збірці будується не за кількістю стилізаційних фраз, а за їх якістю і душевністю ліричного «я», свідомо ідеалізованого в любовні рядки, що чергуються з богословським опоетизованим діалогом Всевишнього:

якщо без джерела мій су-мнів
він при-сутности твоєї не значить

звідти чую тебе
звідки не зринають мої питання
(стор. 10)

Читаючи збірку Богдана Гука, натрапляю на драматичну самотність ліричного героя віршів *Бого-словія*, його схильність сполучувати сакральне з коханням, і через це творити поліфонію незрівняних незалежностей, павутинність лінгвістичних наближень. (Згадаймо Маланюкове антиномічне: *Земна Мадонна*, чи недалеко по-сусідськи з Перемишля Мілі Лучак: *Квітка чорної папороті*).

А з другого боку лунає зі збірки внутрішній голос передати завуальовану таємницю, щоб читач здогадувався і «читав» між рядками сигналізовані символи чи поетичне значення слів, образів та зацікавлювався змістом *Бого-словія*.

Можна би, парафразуючи пояснення до заголовка зошита «*San Rideau*», сказати: *Ця збірка, як спроба зустрітись. Зустрітись на автономній території, створеній не обов'язком чи конвенансом, а потребою, цікавістю, молодістю. На території, яка відтворюватиме наші думки про сьогодні, людей, історію, самих себе; на території, яка буде заселена переживанням.*

2011

Анна Кудлак

Вірші Анни Кудлак у Любліні

Важливим культурним заходом люблінського відділу Українського товариства та православної парафії Воздвиження Чесного Хреста і св. Петра (Могили) м. Любліна була презентація поезії Анни Кудлак, що відбулася 6 червня. З нагоди літературного дебюту на сторінках щорічника «Український літературний провулок» (Т. 9/2009) у прицерковній світлиці після недільної літургії зібралося чимало слухачів, щоб послухати поезію дебютантки та поділитися думкою на тему вислуханих віршів.

Зустріч відкрив голова люблінського відділу УТ Григорій Купріянович, який привітав авторку, учасників та пароха Воздвиженської парафії м. Любліна о. Мирослава Вишневського, а також о. Володимира Ходака.

Голова коротко представив поетичний шлях Анни Кудлак, яка народилася 26 квітня 1988 р. в Перемишлі, проте походить із Кальникова. Аня є випускником Загальноосвітнього ліцею ім. М. Шашкевича в Перемишлі, де почала займатися поезією. Тепер вона – студентка української філології в Університеті ім. Марії Кюрі-Склодовської. Вірші пише у вигляді побажань, а останнім часом – смс-повідомлень, що є, можливо, найбільш сучасним поетичним висловом у літературі XXI ст. Користувалася різними літературними псевдонімами, що в літературному русі українського середовища не є чимось новим, бо під псевдонімами виступали літератори у 1960-70-х рр., автори альманаху *Гомін* 1964 р. та «Українських календарів».

У програмі зустрічі заслухано доповідь Тадея Карбовича про поетичну творчість Анни Кудлак, а також прозвучали вірші авторки у виконанні друзів: Луки Чижевського (з ним Аня співає в студентському ансамблі «Хвиля»), Ольги Купріянович та Єви Лихач, які зачитували вірші, поміщені в «Провулку».

«Дебют» – це перший надрукований вірш, це нове знайомство з поетом, зірка якого засвітилася на небі поезії, – так почав свій виступ автор цього допису, щоб висловити найвагомніше про поезію, яку пише Аня, і про місце, яке вона займає як дебютант у щорічнику

«Український літературний провулок». Місце особливе: адже протягом дев'ятирічного виходу «Провулка» небагато на його сторінках дебютів, а тим більше – молоді, яка хоче вийти на складний шлях рідної літератури українською мовою. Ані це вдалося, вона в досить рідкісному жанрі намагається творити свій літературний портрет. Можливо, допомагає цьому пісня, якою Аня, як учасник студентського ансамблю «Хвиля», що часто виступає на сцені з джерельними піснями предків, ділиться зі слухачами. Вірші цієї юної поетеси – приклад літературного «я», висловленого мовою сучасної людини та її різнопланових проблем. Через вірші, зачитані друзями-студентами, слухачі змогли пізнати внутрішній світ їх авторки, її ліричну душу та заглибитися в суть її поетичного слова. Адже серед побажань та смс-повідомлень, – як віршів, суворо підпорядкованих цій формі літератури, – є інтимна лірика, вміння поєднати буденність життя з тим, що називається святістю, радістю, кохання.

Тому слухачів зацікавили вірші молодої авторки, яка доповнила їх своїм виступом і розказала про себе, про Кальників та Перемишль – зокрема про школу, де вона навчалася, і про навчання в Любліні.

Слід сказати, що серед слухачів була присутня Світлана Бакун – поетеса, яка нещодавно видала збірку *Віруйте* (Люблін, 2009) та Іван Ігнатюк – поет і збирач пісенного фольклору Підляшшя. Тому в дискусії про поезію Анни Кудлак так сильно прозвучало вміння бачити й розуміти душу поета, його покликання до слова та відповідальність за нього. Поетеса у вирі

повсякденного життя береже таємниці кохання, щирість та жіночість. Це і є талант та насага для Анни Кудлак – як поетеси, що починає свій літературний шлях.

2010

Степан Сидорук

Минуле оживає знову

Збірка Степана Сидорука *Журавлі гнізда стелять над Бугом* презентує літературний доробок народного поета, написаний українською підлясько-холмською говіркою. Книжка охоплює майже всю україномовну творчість поета, написану від пол. 70-х років ХХ ст. до 2005 р., включно з творами, які друкувалися у томику *Над Бугом*, (Видавництво ГП УСКТ, Варшава 1983) в упорядкуванні Михайла Лесева, де поміщено 26 віршів.

Паралельно з україномовною творчістю Степан Сидорук писав польською мовою. Доробок цей помітний і не раз звертав увагу науковців, літературної

критики, та діячів народної культури, зокрема Літературної секції Stowarzyszenia Twórców Ludowych у Любліні, членом якого поет є з 1979 року.

Місцем друку українських творів протягом творчого шляху були тижневик «Наше слово», альтернативне видання «Наш голос» (1981-1988), часопис Союзу українців Підляшшя «Над Бугом і Нарвою» та річники «Український календар», «Український альманах» і «Український літературний провулок». Публікації віршів та оповідань у згаданих виданнях закріпили за поетом важливість його творчості на карті української літератури у Польщі, особливо в її народному літописі, де координати говірки, якою вона писана, додають їй самобутності та неповторності.

У збірці *Журавлі гнизда стелять над Бугом* більшість творів друкується вперше, зберігаючи хронологічний порядок авторських зошитів, з яких оформлено цілість видання. Це рукописний зошит *Вірші* з 1978 р. та авторський машинопис *Журавлі гнизда стелять над Бугом* з 2001 р. Оповідання *Європа-Європа, Новорічні радощі, Яринка* Степан Сидорук надіслав спеціально до друку в «Український літературний провулок» за 2003 р., показуючи себе автором коротких літературних форм.

Творча біографія поета складається з різноманітних форм діяльності, Степан Сидорук з успіхом займається малярством і різьбою, матеріалом якої найчастіше є коріння або гілля дерев.

Духовна скарбниця народної творчості поета вписана у рідне надбужанське село Ставки, де Степан Сидорук народився 3 серпня 1919 року, та у підляський

краєвид, з яким ототожнив свої вірші, оповідання та намальовані протягом життя картини. Захоплення природою та довіра людям, – ця притаманна риса творчості поета сплітається з особистими переживаннями та минулим, яке так часто оживає в його поезії.

Життя Степана Сидорука на селі було виповнене працею у власному господарстві, також він займався бджільництвом, знав ковальське ремесло, приглядаючись та допомагаючи своєму батькові в кузні.

Не сторонився поет суспільно-культурної праці, організовуючи театральний гурток і готуючи з ним виставу *Wesele z Różanki*, яка вийшла друком у Кракові 1986 року; був радним гміни Рожінка та вів у своїй хаті бібліотечний пункт. Творчі обдарування душі: літературу та малярство передавав іншим, друкуючись у регіональній польській пресі та українських виданнях у Польщі. *Мій шлях до поезії, до писання веде через рідну хату – писав Степан Сидорук, – у зимові вечори я слухав казок і співанок, які виконували сусіди та знайомі, що збиралися прясти й поговорити. Ця атмосфера в рідному домі мусила впливати на вразливість й уяву молодої людини.*

Світ творчості Степана Сидорука має романтичний початок, тут плин часу підкреслюється теплотою спомину, що зупиняє на мить проминання і дає заспокоєння душі. Важка праця у полі відплачується щедрістю хліба, запах якого переливається у рядки віршів, а щоденність виростає у плодоносну мандрівку життям.

Голос рідної землі, що лунає з глибини поетового серця, відчутний в його натхненних віршах, так неповторних та різноманітних за темами. Барвіста мовна

структура творів та філософське замислення над минулим чергуються з описами сьогодення, і поглядом у майбутнє. Для поета координатами в житті є поклик серця, рідна хата та батьківщина. Цю тріаду доповнює замисленість над світом та рефлексія про місце Бога в душі людини. Степан Сидорук вразливо і щедро говорить про явища природи, пори року, рослини, дерева. Описує птахів і тварин, що творять єдність у рідному краєвиді, не уявляє собі весни без співу жайворонка у весняній вишині, ані осіннього прощального неба без ключів вирійних журавлів.

На сторінках творів Степана Сидорука присутні жартишливі сюжети, життєрадісне вірування в надприродні сили, в чортів у дуплах старезних надбужанських верб і русалок у молодому житі. Наявна тут також народна традиція, оперта на етнофольклорі та переказах предків. Поет описує історичні події над Бутом, святі місця на Підляшші, Онуфрійський монастир, містечкову атмосферу ярмарку у Славатичах, мандрівку по Володаві. Все це змальовано барвистою мовою з говірковими місцевими живомовними діалектними елементами, що надає творчості Степана Сидорука неповторної краси, де літературна фікція переплітається з дійсністю:

На канві споминань минуле оживає
і в кузьні щось якби говорить
міх сапе, застогне горно, а у ночі
хтось статки ковати порозкладає.

Ювілей поета Степана Сидорука

Молодіжний будинок культури імені Оскара Кольберга у Володаві 3 серпня 2009 р. підготував бенефіс з нагоди ювілею – 90-ї річниці від дня народження народного поета зі Ставок Степана Сидорука. Це свято відбулося в день народження поета і було нагодою привітати ювіляра та послухати його поезію. Організаторами заходів були Рената Голячук та Марта Гжещук, а саму врочистість допомагали їм організувати родина Сидоруків, згаданий уже Молодіжний будинок культури та Повітове староство у Володаві.

На урочистість прибули численні гості, серед яких – староста повіту Януш Кльоц, його заступник Веслав Голячук, директор Департаменту культури, спорту й туризму в Любліні, директор Інституту слов'янської філології, керівник закладу української філології УМКС у Любліні проф. Фелікс Чижевський, директор закладу новітньої історії УМКС проф. Ришард Радзик, члени Надбужанського товариства ім. Яна Калиновського, яке гуртує поетів, малярів, різьбярів та співаків, настоятель православної парафії у Володаві отець прот. Юрій Ігнатюк, працівники Володавської бібліотеки.

Спеціально до ювілею Беата Сидорук, поетова онука, разом із Молодіжним будинком культури підготувала фільм про ювіляра *Коріння*, у якому про творчий шлях розповідають сам герой фільму пан Степан та його дружина пані Марія, а лейтмотивом є картини С. Сидору-

ка і родинні фотографії. Підготовлено також робочу версію поетичної збірки польськомовних віршів С. Сидорука *Чарівна душа слов'янська* (Холм 2009), де зібрано весь поетичний доробок ювіляра.

Степан Сидорук народився 3 серпня 1919 р. у Ставках Володавського повіту, там прожив довге й працьовите життя. Українському читачеві Сидорука відкрив краєзнавець та фольклорист з Любліна Іван Ігнатюк, який друкував вірші поета в позацензурному «Нашому голосі», що виходив у Любліні та Більську-Підляському у 80-х роках. На прохання ГП УСКТ проф. Михайло Лесів 1983 р. впорядкував їх та написав вступну статтю до збірки *Над Бугом*. Протягом 80-х рр. вірші поета друкувалися у щорічнику «Український календар» та в «Нашому слові», а від 90-х років – у виданні Союзу українців Підляшшя «Над Бугом і Нарвою». Від 2003 р. вірші поета друкуються в рубриці *Поетичний літопис* щорічника «Український літературний провулок». Збірку україномовних віршів С. Сидорука *Журавлі гнизда стелять над Бугом*, яка вийшла під видавничою опікою Товариства друзів скансену матеріальної культури Холмщини та Підляшшя в Голі, 2005 року упорядкував Т. Карабович. У збірці, крім віршів, друкувалися ще й оповідання поета та всі твори, які він поміщав в українській періодиці 80-90-х років, у тому числі зі згаданої вже збірки *Над Бугом*. Видання з 2005 р. повертало творам поета їхню говіркову форму, оскільки під час редакторських правок народна поезія С. Сидорука була піддана обробці та наближена до літературної мови, внаслідок чого, наприклад, у збірці *Над*

Бугом з 1983 року мовні особливості поета були частково втрачені.

У публікації *Журавлі гнізда стелять над Бугом* редактор видання опрацював бібліографію творів Сидорука, а також усього, що про поета було написано від 1980 до 2005 р. Ця бібліографія, поширена й перевірена, була надрукована в «Українському літературному провулку» за 2008 р. Ці дві важливі публікації є науковим джерелом до вивчення літературного доробку С. Сидорука. Найбільшу кількість мовознавчо-літературних праць про С. Сидорука написав проф. М. Лесів. Як учений, він детально описав мову віршів поета, задумувався також над особливостями української надбужанської говірки, бо ж саме в такому мовному середовищі народився й зростав ювіляр. Літературні дослідження про поета писали проф. Богдан Столярчук з Рівного, поет Остап Лапський, Тадей Карабович, Луїза Мілевська та інші.

У вищезгаданих працях проведено аналіз віршів, головною темою яких є явища природи та пори року, любов до Підляшшя, до рідних Ставок, де поет пізнавав світ. Поет описував душевні відчуття, ділився з читачем дрібницями та великими справами – адже рідне село над Бугом завжди було для нього найближчою батьківщиною. Кілька важливих нарисів про автора написав І. Ігнатюк, друкуючи їх у «Нашому слові», «Над Бугом і Нарвою» та в «Українському літературному провулку». У цих нарисах цінним залишається фактографічний матеріал та роздуми людини, яка також народилася на Підляшші – адже Іван Ігнатюк виріс у селі Данцях, що неподалік Ставок. Голос рідної землі бринить у всій

творчості поета, підкреслюючи надбужанські образи. Минущість як яскрава риса спогадів, розповіді про минуле – це мотиви віршів, оповідань і коротких форм, які можна назвати парафразами. Вони у творчості поета формують єдність і є важливою рисою літературної народної стихії, у рамках якої С. Сидорук працює. Помітні теж й у творах, написаних польською мовою, а в українських віршах вони скоріше прочитуються з огляду на їхню говіркову форму.

Відзначення ювілею надбужанського поета у Володаві стало нагодою для привітань, роздумів, спогадів, побажань та вручення квітів. Були і зворушливі моменти. Коли ювіляр вийшов на сцену і зайняв місце на спеціальному троні, то публіка встала і нагородила його бурхливими оплесками. Потім о. Ю. Ігнатюк на скроні 90-річного ювіляра поклав лавровий вінок, а від імені Надбужанського товариства зачитав привітання його голова Альдон Дзенцьол. Очевидно, були вітальні адреси від посадових осіб, учених, друзів та родини ювіляра. Пролунали польські та українські пісні, вірші поета у виконанні молоді, а на гостинних столах Молодіжного будинку культури не бракувало ні ласощів, ні шампанського.

Усе це супроводжувала виставка робіт С. Сидорука, які спеціально на ювілей привезено з рідних Ставок, з майстерні поета. Це був бенефіс, до якого організатори підготувалися усесторонньо, ретельно та з великою пошаною до ювіляра.

Марія Сарнацька

Літературна присутність народної поетеси Марії Сарнацької з надбужанського села Довгоброди

Марія Сарнацька народилася 31 травня 1939 року в селі Довгоброди над річкою Бугом біля Володави. Разом з чоловіком, Чеславом Сарнацьким відомим народним умільцем, який виконував архаїчні форми із соломи – займалася поезією, з якою їздила по фольклорних ярмарках і фестивалях. На щодень займалася сільським господарством і участю у культурному житті свого села та району. Залишалася, і в даний час є членом співочої групи у селі Довгоброди.

З дитинства, часто в таємниці, займалася писанням віршів і допомагала чоловікові у його народних ремеслах. З минулого кулінарного Надбужанської землі відновила в 80-х рр. ХХ ст. і відтворила традиційне весільне тісто під назвою «коровай», здобуваючи ним визнання і нагороди.

Проблема літературознавчого та культурологічного визначення поетично-естетичних детермінант творчого феномену народної поетеси Марії Сарнацької, переважно визначається в контексті досліджень Тадея Карабовича¹, Мирослави Олійник², Михайла Лесева³ літературознавчими, мовознавчими, антропологічними та конкретно-подієвими проблемами творчого феномену народної поетеси, адже мали вони визначені літературознавчі аспекти цієї проблематики.

Марія Сарнацька як народна поетеса дебютувала у 1980 році. Від того часу видала декілька збірок віршів польською мовою. Найбільш важливими з них є: *Wiersze* (Біла-Підляська 1992), *Wyrosłam z chłopskich pól* (Біла-Підляська 1999), *Sercem pisane* (Дрелів 2002), *Oddałam serce Bogu i wioskom* (Дрелів 2002), у підготовці збірка *Przez życie z Poezją*.

У 2012 році вийшла її україномовна збірка, фактично писана українською говіркою села Довгоброди під

¹ Т. Карабович, *Вступ. Марія Сарнацька, Пуклулися своєю землі*. Люблін: Видавництво Епістеме, 2012. С. 5-6.

² М. Олійник, *Пуклулися своєю землі / Поклонися своїй землі*. «Наше слово» (Варшава), 14 квітня 2013. №15. С. 5.

³ М. Лесів, *Українські говірки у Польщі*. Варшава: Видавництво Тирса, 1997. С. 5-23.

назвою *Пуклулися своєю зимлі (Pukłunysia swują zymli)*, Люблін 2012, яку редагував поет Тадей Карабович.

За літературну творчість в ділянці «народної поезії», Марія Сарнацька була нагороджена грамотами, численними подяками та вітальними листами. Поетеса представляла свою народну поезію та обрядовестісто – коровай на регіональних зустрічах зі школярами, зокрема у школах Володави та Люблінського воєводства⁴.

Творчість народної поетеси польсько-українського пограниччя Марії Сарнацької є глибоко вписана у її рідне надбужанське Підляшшя та й у село Довгобороди, де вона народилася і провела своє працьовите життя. Марія Сарнацька завжди писала з потреби серця, висловлюючи у поетичному слові глибоку віру у сенс існування. Її захоплювало життя людини підпорядковане порам року, вписане у весняні пориви вітру, пробуджене гніздами лелек. Літом, коли дозрівали на полях засіви, поетеса раділа з врожаїв, бо вони заповідали достаток та багатство людини. У простих словах дякувала Всевишньому за осінні дари саду та городу, тужливо прощала ключі вирійних журавлів, надіючись на побачення з ними весною. Зимою, коли рідне село оповивалося снігом та природі і людині дарувався відпочинок, займалася хатою, співала, ткала та готувалася до Різдва Христового. Проте не лишень труд праці притаманний поетесі, натружене щоденністю серце висловлювало подяку за даровані дні, за успіхи та невдачі. Вони бри-

⁴ Див.: Т. Карабович, *Вступ*.

ніли у поезії Марії Сарнацької наче дорогоцінні перли та вірші мережилися неначе вишивки. Живучи над Бугом, поетеса намагалася передати у натхненному слові велич цієї могутньої ріки та красу природи у її розлогій між стрімкими кручами долині. Рідне село розташоване над берегом Бугу ставало дорогоцінним спадком минулого, було міфізоване та сакралізоване. Звідси описи надбужанської природи несуть глибоку любов та щирі поетичні слова.

Пришла весна од Буга
Зельона трава і листе
Жовте латате
Ціла в квітах
Бусюн бродить
По мокрадлах
Лапає жаби
На гніздови клекотить
Витає весну і своєю світ
Соловій на без сів
Висвистує весьоло
Село розвеселив ціле
Бо весна тішить
Діти і старих
(Весна)

Поезія Марії Сарнацької включає ряд віршів, натхнених любов'ю до рідного села Довгоброди, до батьківської землі, до Південного Підляшшя та до священної річки Бугу, над якою розташувалося її

село. У віршах поетеса говорить про особистий досвід рядків написаних з потреби серця. Це – найчастіше, – повернення до порогів минулого та до дитячих спогадів. Поетеса сакралізує походження своєї сільської місцевості та своє місце проживання, згадує людей, щоденні події та минуле, розповідає про всі історії її життя присутні з нею⁵.

Поезію Марії Сарнацької можна прочитувати як борг вдячності за даровану долю, як її зв'язок з рідною домівкою та малою батьківщиною. Всі ці тематичні сфери, кріпляться літературним дискурсом поетеси навколо середовища, в якому вона живе. Визначають її знакові координати: річка Буг, рідне Підляшшя, Полісся, місто Володава – земля її багатьох творчих думок та ідей, і літературного авторського письма. Для цього розчину авторка збірки *Пуклулися своєю зимлі*, розвиває свою творчу уяву, бачить минуле переплутаним із сьогоденням, або старовинні історії з сьогоднішніми датами.

Важливу роль у творчості Марії Сарнацької відіграла пам'ять її предків, історія її села та присутність річки Буг. За намовою фольклориста і активіста народної культури з Любліна Івана Ігнатюка (1928-2013) – уродженця села Данці на Південному Підляшші, поетеса почала творити вірші українською говіркою села Довгоброди, тобто мовою якою говорили жителі Підляшшя у минулому на польсько-українському пограниччі. Ці вірші вона друкувала у щорічнику

⁵ Там само.

«Український літературний провулок» (Люблін 2005-2015). Завершенням цієї творчої бесіди з Іваном Ігнатюком стала збірка під назвою *Пуклулися своєю зимлі*, яку видало Товариство любителів скансену матеріальної культури Холмщини і Підляшшя в Голі, де поетеса зі своїм чоловіком неодноразово брала участь у фольклорних святах. Тут вона представляла свої поезії та співала на сцені з народним колективом⁶.

Вірші народних поетів Холмщини і Підляшшя високо оцінив відомий мовознавець і дослідник народної творчості проф. Михайло Лесів, вбачаючи в їх творчості *щире натхнення як важливе джерело рідних порогів*⁷.

Мирослава Олійник у літературознавчому огляді писала: *Читаю невідому мені надбужанську говірку, якою написані всі вірші, але, знаючи українську та польську мови, «заходжу» у світ Марії Сарнацької, який притаманний кожній свідомій людині: любов до рідної місцевості, її неповторної природи та пов'язане з нею життя людини. Авторка описує свої враження від кожної пори року, які гармонійно взаємодіють одна з одною. Головну роль у цій взаємодії виконує людина, яка трудиться з ранньої весни до пізньої осені на своїй землі, вирощуючи хліб. [...] Найменші деталі природи і людського життя не обминають спостережливого ока пані Марії – щоб донести до нас все це рядками віршів, назви яких говорять самі за себе: «Ліс», «Ніч», «Літо», «Висна», «Червцьовий день» чи*

⁶ Там само.

⁷ Див.: М. Лесів, *Українські говірки у Польщі*.

твір під промовисто назвою «Дом». Народна поетеса не просто подає нам «порцію» спостережень, а мовби закликає любити клаптик рідної землі, небо над головою, спів пташок і весь навколишній світ⁸.

У вірші *Літо* з 2004 року, народна поетеса писала:

Помишівся запах ясмину і липи
Вітьор несе через світ
Нюхають запах пташки і люде
Каждий є з літа рад
Колишуться лани збіжжа
Доздринають ягоди в ліси
За тії дари
Дікуім Богу і Христови
Серед хороства літа
Запаху ясмину і липи
Дікуім Богу
Цілим серцьом і зо всіх сил

Вірші Марії Сарнацької написані діалектом безпосередньо зазначають, що існує минуле в житті кожної людини, що мала батьківщина є складовим елементом літературного дискурсу поетеси. Це важливий аспект поетичного спілкування, яке сакралізує річку Буг, рідну землю, природу і людей. У творчості поетеси важливим голосом є повернення до традиції і спадщини регіону з величним надбужанським краєвидом. Підкреслюючи цей стан любові, поетеса

⁸ Див.: М. Олійник, *Пуклулися своєю землі / Поклонися своїй землі*.

говорить про річку Буг, що пливе через ліси і поля, показуючи рідну землю і місця минулого – іншими.

У вірші *Надія*, вона каже:

Коли в ночі дивлюся на зори
Ворожу свою долю,
Долю свого життя.
Думаю, що сповняться
Мої мрії і думка серця,
Алі як зийде сонце
Вертаються: вітьор, бура і дощ,
Хоч надія завжди мні каже,
Що добро на котре жду,
Ще до мене прийде.

Вірші Марії Сарнацької звертають увагу на символічне народне середовище, переосмислене концепцією часу як категорією «сенсу життя», воно відіграє емоційну суть у досвіді авторки, надихає та підтримує її. Прикладом може бути її вислів, що *це все написано серцем*, де емоціям поетеса надає вербального значення. Серед тем, які привертають увагу, виділяється захоплення світом, якого вже нема, з архаїчним селом під стріхами, і описи з минувшини, та сакралізація ритмічних змін в навколишній природі, що повторюються з року в рік, і які називаються порами року. Поетеса бачить їх як періоди у річному циклі розвитку природи.

У вірші *Хліб*, поетеса – як кажуть у культурі антропологі – розказує очима дитини:

Коли возму до руки
Булку хліба свіжого
То якби цілий світ
Тримала в руках.
І знаю як забракне хліба
Нарикати не треба.
Жито як ростеш
Хороством світ здобиш,
З тобою в сили і в моці живем,
Як же тебе хлібе любити не маєм.

І цей світ поетичного «я» Марії Сарнацької складається на ширше філософське поле, якщо не сказати наївно – на характер її натхнення, де у її поетичних рядках чітко видно порядкування світу. У відображенні її творчої палітри включено пошук та самовизначення, так сенсу життя як сповіді перед Богом – автором історії, де поезія є цінним документом палкої молитви до Всевишнього. Це безперервне внутрішнє поклоніння Господеві відображає особисті погляди поетеси на світ, в якому вона живе та працює⁹.

У вірші *Бусюм*, Марія Сарнацька описує лелеку як вісника весни. Його приліт весною, який відмічувався людьми здавна, поетеса зустрічає радісним рядком. Зникнення птахів восени і повернення навесні здаються їй чимось законним. Авторка переконана, що ці білі птахи на зиму летять у вирій. В її надбу-

⁹ Див.: Т. Карбович, *Вступ*.

жанській українській мові слово *вирій* означає рай – як у древніх слов'ян.

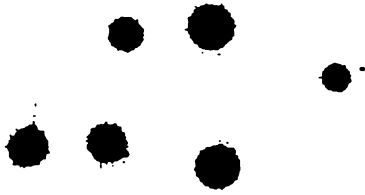
Вернувся бусюн
З далеких сторін
До свого гнізда,
Бо тут його дім.
Повитав клетотіньом
Своє гніздо й село.
Переказав, що вже весна.
Тіштеся люде,
Ідіте в поле сіяти,
Жеб було що збирати
І з чого жити.

Літературні та культурні досягнення поетеси Марії Сарнацької залишаються важливим елементом дискурсу народної української поезії Підляшшя. В її творчості відображається не лишень народна культура але також помітна символічна присутність різноманітних форм народної діяльності.

Марія Сарнацька не лишень народна поетеса, вона є також співачкою, вміла ткати, вишивала, випікала весільні короваї. Її поезія творена польською та українською мовами фіксувала архаїчну надбужанську говірку її предків, як важливий елемент мовного ареалу Південного Підляшшя. В контексті сучасності, творчість Марії Сарнацької є великою цінністю для майбутньої історії. Аналізуючи літературознавчі проблеми, етичні та естетичні регулятиви літературно-

го контексту та поетично-естетичних детермінант творчого феномену народної поетеси Марії Сарнацької ми бачимо, яким творчим феноменом залишається авторка збірки *Пуклулися своєю зимлі*. Сьогоднішні обставини життя нівелюють та трансформують традиційні засоби здійснення творчого феномену окремої людини, з'являються номінації, яких досі не було. Проте народна, тобто джерельна творчість, де у поетичному дискурсі домінує говірка, залишається для авторки важливою, і це доводить, що збереження традиційних цінностей народної творчості є актуальним завданням сучасності.

2015

Василь Альбічук

Про Василя Альбічука – народного маляра з Підляшшя

У минулорічному номері «Нашого слова» № 20 (2285) від 20 травня 2001 року надруковано статтю Єви Почтар-Щерби *Хто привласнив спадщину Василя Альбічука*, яка торкається нашого художника з Підляшшя.

Хоча минуло кілька місяців від цієї публікації, я хотів би повернутися до надрукованого. Вважаю, що стаття Єви Почтар-Щерби була надзвичайно цінна, суттєва та розкривала ширше поняття, яким є спадщина українців, творена поза Україною, що вросла в культури, серед яких розвивалася, часто призабута

українським середовищем, а то й байдужа до первісних першоджерел.

Творчість Василя Альбічука (1909-1995) є прикладом генія в творенні народного мистецтва, адже його картини стали об'єктом колекціонерських захоплень, дбайливого призбирування музеєм у Білій-Підляській та мрією не одного з-посеред колекціонерів мати картину митця. Знавець народного мистецтва Ганс-Йоахім Шаусс в альбомі *To wszystko wyszło ode mnie* (Варшава 1989) надрукував фрагменти розмови з митцем, його фотографію, та п'ять картин з серії *Городи*. Про українське походження Василя Альбічука не згадав, хоча митець любив підкреслювати свою «православність», про що не раз писав знавець польського народного мистецтва Александер Яцковський.

Пригадується мені розмова з Василем Альбічуком, який розказував як подарував картину Яцковському за те, що професор привіз йому якісь теплі речі на зиму (сорочку, шкарпетки, підштаники – отже, рахувалася не тільки ціна у таких зустрічах з митцем, але рівно ж людські порухи).

Василь Альбічук був особою самотньою, з огляду на велику надчутливість не обзавівся сім'єю, жив сам, хоча не сторонився людей, любив підкреслювати хвилини самоти, де має час на роздуми та контакт з природою. Любив природу у кожній її постаті, тобто літні місячні ночі, але також зимові, де, як говорив, після Різдва можна зустріти вовків, що самотньо мандрують десь у незнане.

Сам був таким самотнім вовком, адже його самотня, яку збудував у вигляді городу та хати в Дубровиці Малій біля Білої-Підляської, в незвичайний спосіб прочитувалася посеред краєвиду, який нічим не вирізняється. Чудовий город захопив не лише німців і шведів, був місцем відвідин найкращих колекціонерів з Польщі, музейників та збирачів народного мистецтва. Хата – хоча весь час незакінчена – зберігала шедеври: в кухні на стінах висіло кілька чудових його картин з серії *Городи* та *Колядники*, які зараз зберігаються в музеї в Білій-Підляській.

У статті Єви Почтар-Щерби пролунало турботне ствердження, що українці у Польщі мало цікавилися мистецтвом Василя Альбічука. Це правда, крім кількох візитів д-ра Богдана Мартинюка та д-ра Василя Назарка зі студентами варшавської україністики дороги українців не вели через Дубровицю Малу. Зберігаю в пам'яті кілька виїздів з моєю дружиною Алінкою до митця, гортаю листи, які написав нам Василь Альбічук.

Пригадую розмови з митцем, оглядаємо спільно та захоплюємося його городом, а відтак сидимо в кухні, маємо якусь настойку на травах та дивимося жадливо на картини, розвішані на стінах. Картинам немає ціни, вони не на продаж, митець може щось намалювати, але черга така велика, що це можливо щойно у 2016 році. В душі дивуємося, але мовчимо, митець має право на таку чергу замовників, але чи доживемо до цього – сумніваємося. Коли ідемо до зупинки засніженим шляхом, у вухах бринить спів жайворон-

ка з чудової картини *Городи*, що висіла на стіні в кухні Василя Альбічука.

Знаю з оповідань, що любила вступати до нього, мандруючи Підляшшям, пані Слав'яна Йорданська з Радома, невтомна шукачка слідів унії. Вона не раз докоряла митцеві, чому не подарує якусь картину котромусь з українських музеїв. Отже, мав плани передати картину до Луцька, де жила його сестра та родина. Може це під впливом пані Слав'яни, а може це поклик серця – сьогодні не довідаємося, бо однак заповіту не здійснив і картина не поїхала до Луцька в музей. Може почувалася б там самотньою, бо ж батьківщиною Василя Альбічука було Підляшшя, і тому найбільшу спадщину заповів музеєві в Білій-Підляській, а Україна існувала для нього як символ далекого та незорого. Думав про неї в контексті родини, яка мешкала біля Луцька, і якій мав переказати картину, щоб вона засвідчувала про нього в Луцьку.

Минуло декілька років від смерті митця, а я у пам'яті зберігаю розмови з ним. Можливо тоді, на початку 80-х років ХХ століття, я не був готовий сприйняти тих роздумів Василя Альбічука – адже їх плекала глибока філософія духа, довготривала самотність та глибока мудрість старості, притаманна людям, обдарованим силою мистецького горіння.

Думаю також про нас, українців, мешканців Польщі, розпорошених як острови серед моря чужини. Чому не збирали шедеврів Альбічука, чому так мало цікавилися картинами Никифора, чому не були колекціонерами та чому наші хати не є музеями, де збе-

рігається пам'ять наша, наші ікони, наше народне мистецтво. Оце «чому» не звучить як докір – а як рефлексія, напевно боролися із щоденністю за «хліб насущний», а все ж... щоб «щось колекціонувати», треба народитися колекціонером, так як народитися поетом, письменником, дістати від незнаних нам сил поклик до священства чи монашества.

Знав, мабуть, про це сам Василь Альбічук, коли в розмовах згадував про д-ра Богдана Мартинюка, якому заповідав свої вірші, а які після його смерті, як виявилось, писані українською мовою¹. Мабуть, бачив в особі д-ра Богдана Мартинюка доброго захисника своєї спадщини.

І недарма, бо коли зошит з віршами опинився в музеї у Білій-Підляській – працівники вислали листа до проф. Михайла Лесева до Любліна з запитанням, якою мовою писані поезії митця².

Був, як я вже згадав, людиною самотньою. Ця самотність мала великий формат, адже закладена на твердження митця, що родина обмежувала його стремління до волі, якої вимагає малярство та поезія. Музи, які супроводжували Василя Альбічука протягом довгого та працьовитого життя, були музами-мріями створити найвищої довершеності картини

¹ Вірші Василя Альбічука опублікував проф. Михайло Лесів в «Українському літературному провулку». Т. 5/2005. Люблін 2005. С. 205-241.

² Ширіше про цю справу див. статтю Михайла Лесева, *Початок історії оприлюднення віршів Василя Альбічука (1909-1995)*. «Український літературний провулок». Т. 11/2011. Люблін 2011. С. 159-164. Передруковано у збірнику М. Лесева, *Recensio. Про прочитані книжки та їх авторів*. Перемишль 2012. С. 320-327.

та написати досконалі поезії (можливо тому творив їх мовою дитинства – українською). Картини підписував польською мовою, але завжди ім'я в скороченні, а повністю лише прізвище. Чи був людиною свого часу, тобто вкладеною в тенета бурхливого ХХ століття? Мабуть так, а одночасно ні, виривався поза схему часу, даного йому в ХХ столітті, не приставав до моди ані до сірої дійсності села, в якому жив, опрацював протест душі, яким був чудовий город з вимріяними рослинами, що цвіли від ранньої весни до пізньої осені. Отже, був великим мрійником змінити світ на краще. Пригадую мої відвідини в листопаді. В городі ще цвіли якісь рослини, немов заперечуючи прихід чергової пори року – зими. Любив відвідувати монастир св. Онуфрія в Яблочині. Мабуть у час празника, тобто у червні, якимось через захоплення картинами, я не допитав митця про цю деталь. А вона сьогодні здається мені цікавою і виділяється як щось окреме у біографії Василя Альбічука.

Любив згадувати ікони, які колористично впливали на нього в дитинстві. Це були церковні образи з Підляшшя – повоєнного костела. Як особа самотня, мав своє бачення Бога та релігії, не раз давав цьому вияв, де природа рівнялася Богові, а Бог був її складовою частиною.

Найбільше сказав на тему природи в своїх *Городах*. Там, крім рослин, любив показувати глядачеві клаптик неба, а також птахів – частину його «світу», який малював. Дбайливо створював простір картин, легким порухом пензля вдосконалюючи кожну деталь.

Коли дивишся на його роботи, складається враження, що це чудові кольорові фотографії, а не творення надгеніальної уяви.

Під кінець життя заперечив, щоб віднести його творчість до народного наївного примітиву чи народного мистецтва. Шукав довершеної форми в малярстві. Там, де багато сказав, намагався мовчати, бачимо це на прикладі *Городів*, які займаючи найбільш талановитий період часу, стали для Василя Альбічука «мукою», бо у 80-х роках відмовлявся їх малювати, не хотів також реалізувати замовлень і тому вигадав велику чергу замовників.

Його творчість є прикладом того, що у ХХ ст. народний митець немислимий без колекціонерів та призирувачів мистецтва. Власне колекціонери довели до того, що його картини були об'єктом зацікавлення, а їх ціни в багатьох випадках ставали дуже високими.

Сьогодні найбільшу колекцію робіт митця посідає музей в Білій-Підляській. Планує він відкрити постійну експозицію картин Василя Альбічука. Город і хата, в якій жив маляр, натурально вмерли після смерті Альбічука, адже були невід'ємною частиною його духу, його життя, і ніхто, навіть вірний наслідувач, не в силі воскресити авторського проекту *Городів*, які так дивували колекціонерів та місцевих жителів Дубровиці Малої на Підляшші.

2002

Малярство Василя Альбічука

Цей культурний захід 24 липня цього року організувала група людей, які пам'ятають В. Альбічука. «Василівка» спонукує задуматися над феноменом творчості автора *Городів* і віршів, написаних українською мовою та широко доступних читачеві на сторінках п'ятого (за 2005 р.) і дев'ятого (за 2009 р.) томів «Українського літературного провулка». Марія Харитонюк – головна співорганізаторка «Василівки», за кілька годин до відкриття цьогорічного заходу сказала для Польського радіо «Люблін», що метою цьогорічних святкувань було відкриття пропам'ятної кімнати В. Альбічука, де, крім пресових матеріалів, фотографій та інших цікавих експонатів, знайшлось ліжко і стіл – особисті речі маляра, які залишилися після його смерті 1995 р.

Минуло вже п'ятнадцять років від смерті митця, отож у Дубровиці була нагода задуматися над спадщиною В. Альбічука і згадати його як людину творчості, автора багатьох картин, охоронця природи та сторожа давніх традицій, що помічається в його вдумливій україномовній поезії.

Була нагода, щоб православне духовенство відправило панахиду на могилі автора *Городів*, щоб виступили на святі народні колективи, а і щоб Союз українців Підляшшя – під головуванням Андрія Артем'юка – до Малої Дубровиці з білоруського Полісся привіз «По-

ліські передзвони», тобто колектив, що плекає український фольклор.

Утім, пам'ять про В. Альбічука живе також у його картинах, які висять у музеях і приватних колекціях та публікуються в усіх матеріалах, що були написані про митця або для нього безпосередньо. Серед людей, особисто зацікавлених долею Альбічука як особистості, був колишній директор Музею Південного Підляшшя з Білої-Підляської Целестин Времб'як, який написав три монографії про дубровицького маляра і видав вичерпний матеріал про Василя Альбічука, де знайшлися не тільки відомості з життя художника, але також відбулася спроба реконструкції долі проданих картин, їхнього місцезнаходження, власників тощо. Ц. Времб'як уточнив і маловідому сторінку з життя Василя, а саме його діяльність у 1950-х рр. як автора релігійних картин та розписів у костелах Південного Підляшшя. Це, зокрема, розписи *Св. Петро, Св. Павло* (1951 р.) та *Андрій* (1952 р.), які В. Альбічук намалював на стінах колишньої церкви в Хорощинці, а також ікона *Коденської Богородиці* для колишньої церкви в Ортелі-Королівському. Ці надзвичайні зображення показують талановитість Альбічука й утверджують думку, що він зумів малювати і постаті людей, а не лишень природу – яка у 60-70-х рр. здомінувала його творчі зацікавлення.

Іншою важливою рисою досліджень Ц. Времб'яка про творчість В. Альбічука було те, що в них чітко просочується думка, яку плекав сам Альбічук: митець не є народним, наївним чи фольклорним художни-

ком. Отже, прагнення вирватися поза сферу народно-го примітиву немовби збігалося з мистецтвознавчою течією, що такі, як Катерина Білокур та Василь Альбічук не зовсім вписуються в рамки наївного мистецтва з огляду на сам характер творчості. Незважаючи на велике зацікавлення творчістю Альбічука, сам автор скупі розпрощався зі своїми роботами, небагато їх малював, а комерційна сторона мистецтва не дуже його цікавила. Це був феномен творчості, що давав засмакувати у високоякісних картинах, які виходили поза згадані категорії: наївного, недільного чи народного мистецтва, яке слід розуміти як продумане та надзвичайно реалістичне.

Одночасно В. Альбічук був непрофесійним митцем, не закінчив жодної мистецької школи, не мав можливості бачити музейні колекції, а єдиною його вчителькою малярства була природа, якою він захоплювався і якій надавав вагоме «я» у своїй художній діяльності. Це був, можна сказати, неписаний кровний зв'язок з Підляшшям, землею предків, та з рідним селом Малою Дубровицею. Цей зв'язок підкреслюють також рядки поезії, де плекається відвічний код інтимного з загальним.

Важливо підкреслити, що Василь Альбічук любив малювати птахів: це, зокрема, *Червневий схід сонця* (1984 р.), *На порозі червня* (1967 р.) та *Серпень* (1976 р.) – усі у зборах Музею Південного Підляшшя. На картині *Серпень* на першому плані серед вересу видно гриби, а далі – групу лелек, яка збирається відлітати у вирій. На ледь захмареному небі ключі птахів – тужливий

мотив осені, що непомітно наступає. На картині *Город у січні* з 1969 р. (Музейна збірка у Білій-Підляській) на першому плані – ворони, які створюють чорний контраст на снігу, а поруч, на галузках кущиків – синички, невід’ємний елемент зими на Підляшші. У творах В. Альбічука, який відчував нероздільний зв’язок з природою, птахи займають виняткове місце: вони – частина природи, важливий елемент буття. Протягом творчого шляху В. Альбічук не раз говорив про важливість природи для нього. Це було своєрідне зобов’язання сказати небанальне на тему квітів, дерев чи трав, які вирощував у своєму городі і які малював протягом 60-80-х рр.

Найбільшу творчу активність Василь Альбічук виявив у 1965-1977 рр., коли малював *Городи*. Це був найтриваліший його вклад до непрофесійного мистецтва. Картини ці він малював на базі власноруч створеного городу, але природа на його картинах набирала виняткового плану. *Городи* увійшли до творчості В. Альбічука як канон його мистецтва і визначили йому вагоме місце в найбільших колекціях у Польщі, Німеччині та Швеції. Вони посіли також важливе місце у творчій біографії Альбічука і принесли йому славу.

Картини за місцем зберігання можна поділити на дві категорії. Найбільше робіт В. Альбічука зберігається в державних музеях Польщі. Проте велика кількість знаходиться в приватних осіб, відомих колекціонерів, збирачів народного мистецтва. За нинішнього стану вивчення творчості В. Альбічука важко

сказати, чи хтось з українського середовища в Польщі має картини митця з Малої Дубровиці. Відомо, що В. Альбічук утримував контакти з українцями Польщі. Часто його відвідувала, мандруючи Підляшшям, Слав'яна Йорданська з Радома та д-р Богдан Мартинюк з Варшави. Про нього писав і відвідав митця 1995 р. Богдан Гук, який є автором чи не останніх світлин хатньої галереї Альбічука. Автора *Городів* відвідував також Василь Назарук зі своїми студентами і це було незабутнє враження від зустрічі для обох сторін: господаря та гостей.

При нинішньому вивченні його спадщини найактивнішими залишаються Марія Харитонюк з Білої-Підляської та група осіб з Малої Дубровиці, які організують щороку в серпні «Василівку». Цей захід, хоч має місцевий характер, зумів уже вписатися в культурний краєвид Південного Підляшшя. Минулого року активісти відкрили пам'ятну дошку, присвячену В. Альбічукові, яка має двомовний польсько-український текст. Під час цьогорічного заходу вдалося в присвяченій митцеві кімнаті показати учасникам особисті речі митця, які після його смерті 1995 р. не попали до музею. Це – ліжко і стіл у кухні-галереї, де Василь Альбічук приймав своїх гостей. У галереї можна було оглядати кілька його картин, зокрема, *Червневий вечір* (1986 р.), *Город* (1972 р.), *З зіркою* (*Колядки*, 1982 р.), *Над берегами посеред озера в лісі* (1982 р.) та інші. Цю колекцію, яка згодом після смерті митця потрапила до Музею Південного Підляшшя в Білій-Підляській, мав змогу бачити й автор цих рядків, коли

разом з дружиною Алінкою провідав митця. В. Альбічук пригощав нас тоді чайком, настійкою на травах та розмовою про своє мистецтво. Це були незабутні хвилини спілкування зі справжнім митцем і його чудовими картинами. На кінець зустрічі – а це було в листопаді – він нас повів у город. Стояла пізня, хоч сонячна осінь, природа переживала період мовчання, а в городі митця ще цвіли якісь окремі рослини. Це був дивний город, бо крім сухих бадилін видно було його живу структуру – сухі рослини зберігали насіння, а деякі – ще цвіли, виспівуючи гимн існуванню.

2010

Бібліографія передрукованих текстів

1. *Між словом і мовчанням. Декілька загальних думок про нашу літературу.* «Український літературний провулок». Т. 10/2010. Люблин 2010. С. 167-176.
2. *У пошуках слова. Деякі аспекти поезії Мілі Лучак і Остапа Лалського.* «Український літературний провулок». Т. 4/2004. Люблін [2004]. С. 276-280.
3. *Підляської поезії вихід «поза традиції».* «Над Бугом і Нарвою» № 3-4 (13-14) 1994. С. 31.
4. *І своїм голосом промовили! Українська поезія на Підляшші періоду видавання «Нашого голосу» (1983-1988).* «Над Бугом і Нарвою» № 4 (98) липень-серпень 2008. С. 39-44.
5. *З підляської мови предків. Деякі аспекти українського літературного феномену на Північному Підляшші.* «Над Бугом і Нарвою» № 5 (129) вересень-жовтень 2013. С. 35-37; № 6 (130) листопад-грудень 2013. С. 37-39.
6. *В сторону Холмщини та Підляшшя, про літературознавчі дослідження Богдана Столярчука* [вступне слово]. Богдан Столярчук, *Не наполохай ранню тишу.* Рецензії. Рівне – Люблін 2007. С. 5-7.

7. **Книжкове видання про українську літературу у Польщі.** «Український літературний провулок». Т. 11/2011. Люблін 2011. С. 225-229.
8. **Свідомість.** «Український літературний провулок». Т. 6/2006. Люблін 2006. С. 34-43.
9. **Во ім'я Кобзареве!** «Над Бугом і Нарвою» № 5 (93), вересень-жовтень 2007. С. 2.
10. **Збірка Якова Гудемчука «Різноцвіття».** «Український літературний провулок». Т. 7/2007. Люблін: Товариство любителів скансену матеріальної культури Холмщини та Підляшшя в Голі, 2007. С. 230-235.
11. **Спомин про Ольгу Петик.** «Український літературний провулок». Т. 2/2002. Криниця - Перемишль - Холм - Більськ Підляський [2002]. С. 148-150.
12. **«Коридор холодної планети», або про апокаліптичні заглиблення в поезії Мілі Лучак.** «Український альманах 2000». Варшава 2000. С. 353-356.
13. **Апокаліптичні візії поетичного космосу Мілі Лучак.** «Український літературний провулок». Т. 1/2001. [Білосток 2001]. С. 118-120.
14. **Два світи у поезії Мілі Лучак.** «Український літературний провулок». Т. 2/2002. Криниця - Перемишль - Холм - Більськ Підляський [2002]. С. 141-146.

15. *«У космічних просторах». Безмір всесвіту як тема вистову Мілі Лучак*. «Наше слово», 29 червня 2008. № 26.
16. *Джерела кохання у збірці Мілі Лучак «Комета любові»*. «Наше слово», 2 серпня 2009. № 31.
17. *«По Вігрю й досі плавають мої пісні»*. «Наше слово», 17 січня 2010. № 3.
18. *Діаманти і сльози Мілі Лучак – ювілейний вінок для нашої поетеси*. Вступна стаття до книжки: Міля Лучак, *Сімдесят п'ять віршів (вибрані поезії)*. Вибрав і до друку підготував Володимир Пилипович. Передмову написав Тадей Карабович. Ілюстрації Наталії Батрух. Видавнична серія: Екслібрис Товариства «Український народний дім» у Перемишлі. Перемишль 2011. С. 5-18.
19. *Поетеса Міля Лучак як Калина і наша українська гордість*. «Наше слово», 9 жовтня 2011. № 41.
20. *Поетичне горіння*. «Наше слово», 4 березня 2012. № 10.
21. *Поезія Івана Златокудра в її метафоричному окриленні*. «Наше слово», 31 січня 2010. № 5.
22. *Дорога через рідне Підляшшя*. «Над Бугом і Нарвою» № 6 (70), листопад-грудень 2003. С. 41-42.

23. *Мандрівка посеред минаючого хронологіону – про поезію Юрія Гаврилюка*. «Український літературний провулок». Т. 6/2006. Люблін: Товариство любителів скансену матеріальної культури Холмщини та Підляшшя в Голі, 2006. С. 275-282.

24. *Поетична замисленість Івана Кирилюка у збірці «Весна з русалками»*, «Український літературний провулок». Т. 5/2005. Люблін: Товариство любителів скансену культури матеріальної Холмщини та Підляшшя в Голі, 2005. С. 258-263.

25. *Духовний світ Євгенії Жабінської*. «Над Бугом і Нарвою» № 4 (56) 2001. С. 36-37.

26. *Анатомія присутності у однойменній збірці віршів Богдана Гука «Бого-словія»*. «Український літературний провулок». Т. 11/2011. Люблін 2011. С. 218-224.

27. *Вірші Анни Кудлак у Любліні*. «Наше слово», 11 липня 2010. № 28.

28. *Минуле оживає знову* [післямова]. Степан Сидорук, Журавлі гнізда стелять над Бугом. Упорядник Тадей Карабович. Люблін: Товариство любителів скансену культури матеріальної Холмщини та Підляшшя в Голі, 2005. С. 151-154.

29. *Ювілей поета Степана Сидорука*. «Наше слово», 13 вересня 2009. № 37.

30. Літературна присутність народної поетеси Марії Сарнацької з надбужанського села Довгоброди. «Український літературний провулок». Том 15. Люблін 2015. С. 268-274.

31. Про Василя Альбічука – народного маляра з Підляшшя. «Наше слово», 10 лютого 2002. № 6.

32. Малярство Василя Альбічука. «Наше слово», 3 жовтня 2010. № 40.

Показчик осіб і заголовків творів, названих у текстах

Альбічук, Василь 10, 27, 67, 286, 287, 275, 276, 277, 278, 279, 280,
281, 282, 283, 284, 285

Городи 276, 277, 278, 280, 281, 282, 285, 286

Город у січні 285

З зіркою 286

Коденська Богородиця 283

Колядники 277

Над берегами посеред озера в лісі 286

На порозі червня 284

Св. Андрій 283

Св. Павло 283

Св. Петро 283

Серпень 284

Червневий вечір 286

Червневий схід сонця 284

Андієвська, Емма 242

Андрусів, Стефанія 83, 177, 181, 182, 209, 228, 229

Голоси рідної землі 209

Комплекс емігрантства: інобуття в культурі 177, 182, 229

Антонич, Богдан-Ігор 130

Апокаліпсис (див. Іван Богослов)

Артем'юк, Андрій 282

Аргимовіч, Надзея 42

Баєна, Юрій 56, 61, 70

Бакун, Світлана 253

Віруйте 253

Барна, Володимир 30, 176

Барський, Алесь 77, 80

Бачик, Петро 241

«Белавежа» 71
Бібліотека Альманаху українців Європи «Зерна» 209
Бібліотеки «Українського календаря» 26
Біблія (див. Святе Письмо)
Білокозович, Василь 67, 207
Білокур, Катерина 284
Бойчук, Богдан 48, 49, 50, 76, 77, 210, 215, 216, 226, 229
 Джерела на грані поетичного світу Івана Киризяка 229
 Пам'ять минулого. До збірки Юрія Гаврилюка 215
Боровик, Ірина 56, 65, 70, 97
Бронєвський, Владислав 125
Вавжкевіч, Марек 119
Ваєт, Ендрю 51
«Варшавські українознавчі зошити» 242
Вельтер, Домініка 170, 173, 174
 Автобіографічний аспект в творчості Мілі Лучак 170, 173,
 174
Вербовий, Мирослав 32, 175
Верхратський, Іван 9
 Про говор галицьких лемків 9
Видавництво альманаху «Зерна» 82
Видавництво ГП УСКТ 26, 36, 60, 71, 196, 255
Видавниче агентство ОУПІ 35
Вишневський, Мирослав о. 252
«Відрижка» 16, 21, 35, 96
«Вітрила» 81
Вітушинській, Михайло 35
Воробйов, Микола 150
Времб'як, Целестин 283
Врецьона (див. Златокудр, Іван)
«Всесвіт» 81
Вулиця Владиче. Мала проза перемиських авторів, – дебюти
30-х років ХХ століття 170, 245

Гаврилюк, Юрій 27, 30, 32, 36, 37, 38, 48, 49, 54, 55, 56, 57, 58, 59,
60, 61, 62, 65, 66, 67, 69, 70, 80, 81, 82, 83, 84,
86, 88, 89, 90, 91, 92, 96, 97, 98, 100, 119, 125,
175, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211,
212, 213, 214, 215, 216, 218, 219, 220, 221, 222, 243

Вирване з забиття 210, 211

В непроминаючому поході 60, 81, 85

В павутинні життя 81, 213, 214, 216, 217, 218, 222

Гетьманська трилогія 217

Гетьманський триптих 216, 217

Голоси з Підляшшя 81, 83, 209

Дороги підляські 214

Замкова гора 207

Зорі висостили собі 221

Мельник 207

Мово наша 86, 206, 208, 214

Негербовії генеалогії 54, 60, 81, 86, 213, 214, 215, 216, 217, 220,
221

Перебори 210

Рідна хата 206

Роздум 219

«Руодне слово» 85

Тобі – полинь 216

Чекання 82

Nechaj żywe Pudlasze! Z pereżytoho i peredumanoho 81, 203,
206, 207, 210, 211

Гайне, Гайнріх 125

Перед судом 125

Галан, Роман 96, 119, 131, 175

Галицький, Петро 96

Гамзатов, Расул 79

Гарасимовіч, Єжи 105

Лемківська елегія 105

- Руський ліхтар* 105
Голобородько, Василь 150
«Голос Ватры» 96
Голячук, Веслав 259
Голячук, Рената 259
Гомін, альманах (Варшава 1964) 26, 95, 121, 134, 187, 252
«Гомін», газета 34, 81, 96
Горбачек, Мар'ян 155, 156, 159, 163, 164, 165, 168, 170, 173, 176, 177,
188, 190
Слово до збірки 173, 177
Słowo od tłumacza 159
Грабан, Володислав 28, 29, 30, 35, 99, 100, 222
Велиьны ремініцензії 30
Велия 30
Ліс 30
Поворот 30
Ріка 30
Хыжа 30
Яблін 30
Грінченко, Борис 9
Словарь української мови 9
Гудемчук, Катерина 126
Гудемчук, Яків 26, 27, 30, 32, 38, 96, 98, 121, 122, 123, 124, 125, 126,
127, 128
Акварель Никифора 124
Балтійські чайки 26, 122
Блаженний сон 123
Дві вітчизни в одному серці 125
З Криниці 124
Зустріч з Україною 127
Легенда і Правда (Никифор) 124
Народе мій 126, 127
Никифор 124

Примор'я 26, 122
Різноцвіття 38, 121, 122, 123, 126
Синя хмариця 126
Гук, Богдан 34, 35, 286, 147, 171, 183, 239, 240, 242, 243, 244, 245,
246, 247, 248, 249
Бого-словія 239, 240, 241, 242, 245, 246, 247, 248, 249
«Я не можу сказати, що в середньовіччі мене не спалили б».
Розмова з поетесою Мілею Лучак 147, 153, 171, 183
Гете, Йоганн-Фольфганг 125
Вільний король 125
Гжешук, Марта 259
Гоч, Федір 29
Гощинський, Северин 168
Грохов'як, Станіслав 125
да Вінчі, Леонардо 164
Святий Ієронім у пустелі 164
Данило Романович, князь 207, 220
Дацюк, Микола 68
«День» 119
«Дзвін» 71, 81, 122, 187
Дзенцьол, Альдон 262
Дранка, Анна 241
Дрозд, Роман 57
Дудра, Яків 27, 35, 97
Зв'язди на сқыбах 35
«Дукля» 71, 187
«Думка», видавництво 80, 96, 213
Дуць-Файфер, Олена 27, 28, 29, 32, 49, 57, 99, 125, 175
Друга Лемківська осін творча 29
Літературна творчість українців у Польщі після другої
світової війни 27
Екатеринчук, Андрій 33, 56, 78

- Поезії «Нашого голосу» (1983-1988) у вибраному Андрія Єкатериначука* 33, 78
- Жабінська, Євгенія 27, 30, 36, 57, 58, 61, 62, 65, 66, 69, 70, 87, 88, 89, 90, 92, 97, 98, 100, 125, 175, 222, 233, 234, 235, 236, 243
- Желехівський, Євген 9
- Малоруско-німецький словар* 9
- «Жовтень» 122
- Заброварний, Андрій 26
- Забужко, Оксана 244
- Польові дослідження українського сексу* 244
- «Загорода» 26, 29
- Заменгоф, Людвік 125
- Занєвська, Тереса 38, 77, 79, 80
- Очікування на доглибинне слово* 38, 79
- Затулівітер, Володимир 166
- Пам`ять глини* 166
- «Зерна» 81, 187
- Зимомря, Василь 128
- Зимомря, Микола 38, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 128
- Сутність різноцвіття: слово Якова Гудемчука на тлі доби* 122
- Зих, Едвард 196
- Златокудр, Іван 26, 27, 30, 32, 35, 36, 37, 97, 98, 125, 195, 196, 197, 198, 199, 201, 222, 243
- Білу троянду з колючкою інею* 199
- Веселка печалі* 35, 196
- Голубий наперсток неба* 200
- Із пісні доли* 199
- Кольорами нетривожними* 195, 197, 199
- Народній Польщі* 26
- Пейзажі* 26, 196

- Barwy chwil* 35
- Czarnobylskiej Madonnie* 196
- «Зустрічі» 35, 96
- Іван Богослов св. 146
- Одрокровення* 45, 140, 146, 148, 152
- Івашкевіч, Ярослав 125
- Ігнатюк, Іван 28, 31, 33, 56, 58, 59, 64, 67, 71, 206, 253, 260, 261, 267, 268
- Поезія підляською говіркою у «Ніві»* 31
- Ігнатюк, Юрій о. 259, 262
- «Інформаційний Вісник Закерзоння» 147, 171
- Ісус Христос 18
- Йорданська, Слав'яна 28, 278, 286
- Калинець, Ігор 105, 150
- Карабович, Аліна 277, 287
- Карабович, Тадей 9, 10, 11, 12, 18, 19, 20, 21, 22, 25, 26, 27, 30, 32, 35, 36, 37, 38, 49, 57, 61, 77, 78, 89, 90, 91, 92, 94, 96, 97, 99, 119, 125, 130, 131, 151, 175, 176, 179, 180, 181, 188, 222, 243, 252, 260, 261, 264, 265, 271
- Апокаліптичні візії поетичного космосу Мілі Лучак* 179
- Атлантида* 92, 243
- Біля вогню. Поезія* 35
- Вибрані поезії* 37
- Вологість землі* 26
- Вступ* 264, 271
- Два світи у поезії Мілі Лучак* 180, 181
- Кахля* 92
- Між словом і мовчанням. Декілька загальних думок про нашу літературу* 176
- «Наш голос» (1983 – 1988). Збірник неформального Поетичного об'єднання «Підляшшя»* 78
- Присутність, або категорії перемиського літературного розвитку 20-30-х років ХХ ст.* 245

- Присутність чи відсутність в українській літературі* 10
- Про апокаліптичні переосмислення поетеси Мілі Лучак* 151
- Sofija (Zosia) Saczko – podlaska poetka literackiego pogranicza białorusko-ukraińskiego* 77
- Квітка-Основ'яненко, Григорій 244
- Сердешна Оксана 244
- Кертичак, Мирон 36
- Киризюк, Іван 26, 27, 30, 31, 32, 33, 36, 37, 38, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 64, 65, 66, 67, 69, 70, 71, 72, 73, 75, 76, 88, 89, 90, 91, 92, 97, 98, 100, 125, 206, 222, 223, 224, 225, 226, 228, 229, 230, 231, 243
- А в тім саді-винограді вишенька цвіте* 51
- Весна з русалками* 71, 223, 224, 226, 228, 230, 231
- Відчини* 225
- Дорога* 226
- Згадаю село рідне, той тихенький милий кут* 51
- З дитинства* 223
- Зелений дощ* 231
- Коріння* 227
- Крив'ятицьке жниво* 72
- Моїй Батьківщині* 26, 50, 60, 71
- Моя батьківщина* 50
- Моя батьківщина Підляшшя* 60, 71
- На Городищі у Більську* 229
- На дорозі із криниці* 71
- Не вір* 224
- Ниточка* 74
- Ох, Марічко, серце моє, будь же ти моя* 51
- Пелюстки любові* 74
- Підляшшя* 50
- Підляшшя руське, вірне аж до скону, ти є вірним гніздом народу мому* 51

Підляшшя, сторононько рідна 51
Пісні моєї сторони 50, 60, 71
Пройшли тії лета 31
Розчина 52
Русалки! – повертайте до нас... 224
Слово про Батьківщину 226
Смак поцілунку 73
Смак ягоди ожини 71, 76, 229
Човен долі 75
Що останеться 230
Киризюк, Петро 56
Кльоц, Януш 259
Кобеляк, Анатолій 35, 41, 96, 119, 131
Козак, Михайло 11
Козак, Стефан 34, 109
Колянчук, Олександр 11, 35
Комар, Богуслава 11
Конєва, Ярослава 38
Конопніцька, Марія 125
Копець, Єва 115
Королько, Юстина 69, 88, 98, 222
Котляревський, Іван 68
Енеїда 68
Кохановський, Ян 125
Крамар, Ростислав 247
Де закінчується Україна 247
Крик, Роман 32, 49, 175
Крупа, Павло 241, 242, 245
Кудлак, Ашна 251, 252, 253, 254
Кузик, Кость 96
Кузяк, Федір (Теодор) 29
Куприсі, Параскева та Михайло 68
Купрись, Петро 67, 68

- Купріянович, Григорій 252
Купріянович, Ольга 252
«Кур'єр Кривбасу» 94
Лазар, Аяна 241, 242
Лазуткін, Дмитро 241
Лайкіш, Стефанія 26
Лапський, Остап 27, 32, 34, 36, 37, 38, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47,
94, 96, 97, 98, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109,
111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 123, 124,
175, 219, 222, 243, 247, 261
Апострофа 103, 104
Без заборона 112
Із записника 109
Лист 108
Мій почитачу 34, 111, 113
Моє майбутнє 112
Обабіч: Істини?! 34, 118
Себе: розшукую?! 34, 43, 111, 112, 115, 116, 118
Сподівання 219
«Лемківська сторінка» 28, 29
«Лемківщина» 71
Леончук, Ян 77, 151, 178, 188
Лесів, Михайло 9, 11, 28, 36, 38, 61, 65, 77, 79, 96, 173, 174, 255, 260,
261, 264, 268, 279
Вірші Василя Шляхтича 28
Мова віршів підляської поетеси Софії Сачко 79
Нова збірка віршів Якова Дудри та проблема правопису 28
Початок історії оприлюднення віршів Василя Альбічука
(1909-1995) 279
Про українсько-підлясько-холмські вірші Степана Сидору-
ка та їх мовну форму 28
Розмова про українську літературу та її творців у сучас-
ній Польщі 174

- Українські говірки у Польщі* 28, 61, 65, 174, 264, 268
Resensio. Про прочитані книжки та їх авторів 28, 79, 279
Лихач, Єва 252
Літвінюк, Єжи 116, 119
Лубківський, Роман 118
Лупій, Олесь 150
Лучак, Володимир та Анна 164, 170, 186
Лучак, Міля 10, 26, 27, 31, 32, 35, 36, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47,
57, 97, 99, 100, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139,
140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150,
151, 152, 153, 154, 155, 156, 158, 159, 160, 161, 162,
163, 164, 165, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174,
175, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185,
186, 187, 188, 189, 190, 192, 193, 194, 197, 243, 245,
246, 249
Апокаліпсис або ознаки кінця світу 140, 141, 144, 146, 148,
149, 151, 154, 169, 177
Біблія. Об'явлення Св. Івана... 144
Біжу дорогами часу 193
Ваш хліб із пшениці 193
Від автора 159, 165, 166, 167
Встаньте Козаки й Гетьмани 168
Дітям 26, 133, 175, 187
З циклу: Акція «Вісла» 146
Квітка чорної папороті 134, 249
Ковчег Ноя 152
Комета любові 159, 163, 165, 169, 170, 182, 183
Курган розритий 193
Листи до Неба 164, 165, 166, 168, 169, 170
Любов і мир 26, 133, 175, 187
Любов сорому не знає 159
Мілянда 171

- Нехай прийде царство твоє* 133, 134, 136, 137, 138, 139, 150,
154, 167, 169, 170, 175, 187
- Останній танець* 169, 170, 183, 184, 188, 190
- Розмова з Богом* 165, 169, 170, 173, 177, 188
- Рушиш лісства війною* 140
- Сімдесят п'ять віршів* 169, 188
- Ти ще повернешся до мене сину* 133, 150, 167, 175, 187
- У космічних просторах* 155, 158, 165, 169, 170, 181, 182, 190
- У підвечір кличе мама вечеряти* 193
- Яка це епоха* 193
- Furor Poeticus* 190, 193
- Kwiat czarnej rapsodi* 151, 165, 177, 178, 188
- Лучак, Радослав 128
- Львович, Петро 28
- Макарик, Ірина 48
- Маланюк, Євген 112, 249
- Земна Мадонна* 249
- Маліновський, Броніслав 21
- Маліш, Юрій 242
- Мартинюк, Богдан 277, 279, 286
- Мельниченко, Гандзя (див. Йорданська, Слав'яна)
- Мечковський, Ромуальд 151, 178, 188
- Мисіло, Євген 35
- Мілевська, Луїза 261
- Мілош, Чеслав 125
- Місіюк, Віктор 87, 88
- Мойсієнко, Анатолій 30, 37, 176
- Морох, Юрій 239, 241, 242
- Мощик, Олександр 118
- Мричко, Ігор 241
- Мурянкa, Петро 29
- Мушинський (див. Гудемчук, Яків)

- «Над Бугом і Нарвою» 10, 26, 66, 69, 71, 78, 80, 90, 96, 98, 119, 214,
222, 237, 256, 260, 261
- Назарук, Василь 34, 111, 112, 115, 119, 277, 286
- Наконечний, Володимир 35
- Наумяк, Володимир 208
- «Наш голос» 33, 56-61, 64, 67, 69-71, 77, 81, 84, 91, 96, 206, 256, 260
- «Наша культура» 25, 28, 41, 60, 71, 81, 85, 130, 134, 172, 174, 175
- «Наше слово» 10, 25, 28, 31, 32, 33, 35, 41, 46, 47, 56, 57, 59, 60, 69,
71, 81, 84-86, 94, 96, 97, 118, 119, 121, 123, 130, 131,
134, 150, 151, 172, 174, 175, 186, 187, 196, 213, 218,
219, 222, 240, 256, 260, 261, 264, 275
- Немченко, Іван 37
- Огляд лірики та ліро-епосу Тадея Карабовича* 37
- Неуважний, Флоріан 37, 45, 94, 113, 119, 151, 178, 188
- Никифор 124, 126, 130, 278
- Нитченко-Чуб, Дмитро 196
- «Ніва» 31, 63, 64, 69, 71, 84
- «Нові дні» 81
- Норвід, Ципріян 125
- Овсянюк-Мартинюк, Євгенія 56, 61, 70, 88
- Олещук, Тереса 239
- Олійник, Микола 122
- Олійник, Мирослава 264, 268
- Пуклулися своєю землі [рец.]* 264, 269
- «Опір» видавництво 129
- Ольгович, Володимир (див. Петик, Ольга)
- Онацік, Ольга 67
- «Основи» 96, 204, 206
- «Основи» (Київ) 215
- Павличко, Дмитро 122, 130
- Паньків, Володимир 41, 119
- Пасічник, Галя (Ольга Підляшанка) 56, 61, 70, 85
- Патейук, Микола 67

- «Перемиська бібліотека» 35
Петик, Ольга 27, 35, 38, 113, 115, 125, 129, 130, 131, 132
 За землю Руську 130
 Лемківські пороги 38
 Ми без хати 129
 Побажання 113
Петручук, Василь 67
Пилипович, Володимир 11, 28, 35, 169, 188, 245
Пилипович, Любомира 34
Підляшанка, Ольга (див. Пасічник, Галя)
Плесняровіч, Єжи 45
«Поезія» 81
*Поza традиції. Антологія української модерної поезії в діаспo-
рі* 48, 81, 210, 226
«Подільська толока» 81
Почтар-Щерба, Єва 275, 277
 Хто привласнив спадщину Василя Альбічука 275
«Прапор» 187
Присташ, Ярослав 119
Прохасько, Тарас 245
Пушак, Любомир 37
 Веселка пам'яті на вістрі печального часу 37
Радзик, Ришард 259
Разанов, Алесь 42
Рейт, Ірина 28, 96
Рейт, Юрій 36
Рибак, Зигмунт-Юзеф 196
Рильський, Максим 125
Рільке, Райнер Марія (R. M. Rilke) 22
 Powiaŝtki o Panu Bogu. Tłum. M. Czabanówna, W. Hulewicz.
 (Warszawa 1996) 22
Савенець, Андрій 38
 Віддалитись, або наблизитись 38

- Той що стоїть за стіною споминів* 38
- Садовський, Богдан 171, 186
- Самохваленко, Євген 26, 27, 30, 32, 96, 123, 124
- Над Віслою* 26
- Паралелі* 26
- Сандович, Максим о. 29
- Сандович, Михав 29
- Сарнацька, Марія 28, 68, 263, 264, 265, 266, 267, 268, 269, 270,
271, 272, 273
- Бусюн* 271
- Весна* 266, 268
- Дом* 269
- Ліс* 268
- Літо* 268, 269
- Надія* 270
- Ніч* 268
- Пуклулися своєю землі (Pukłunysia swujuj zymlі)* 264, 265,
267, 268, 273
- Хліб* 270
- Червцьовий день* 268
- Oddałam serce Bogu i wioskom* 264
- Przez życie z Poezją* 264
- Sercem pisane* 264
- Wiersze* 264
- Wyrosłam z chłopskich pól* 264
- Сарнацький, Чеслав 263
- Саченко, Михайло 150, 172, 174, 187
- Сачко, Софія (Зоя, Зоя) 27, 31, 32, 38, 48, 53, 54, 56, 58, 61, 65, 69,
77, 78, 79, 80, 88, 97, 222
- Над днём похільяна* 77
- Поєми* 77
- Пошукі* 53, 77, 80
- Ще одна весна* 77

*Filozoficzny podtekst konfliktów w „Braciach Karamazow” F. M.
Dostojewskiego 78*

- «Світанок» 25, 172, 174
«Світо-вид» 71, 187
Святе Письмо (Біблія) 45, 135, 140, 141, 142, 146, 149, 151, 152, 156
Сенюх, Чеслав 119
Сидорук, Беата 259
Сидорук, Марія 259
Сидорук, Степан 10, 26, 28, 36, 38, 56, 58, 61, 66, 67, 97, 255, 256,
257, 258, 259, 260, 261, 262
- Вірші 256*
Європа-Європа 256
Журавлі гнізда стелять над Бугом 36, 255, 256, 260, 261
Над Бугом 26, 36, 255, 260
Новорічні радощі 256
Чарівна душа слов'янська 260
Яринка 256
Wesele z Różanki 257
- Симоненко, Василь 59
Сіромаха, Є. (див. Самохваленко, Євген)
Словацький, Юліуш 168
Слово о полку Ігоревім 43, 130
Соболь, Валентина 38
Соловей, Елеонора 37
- Між мовчанням і словом 37*
- Соляр, Ольга 11, 12, 241, 242
«Сон і думка» 35
Сосюра, Володимир 125
Стефанік, Василь 130
Столярчук, Богдан 10, 27, 37, 62, 89, 90, 91, 92, 93, 261
Весняним буслом закружляло в твоїм небі 90
З надбужанської землі солов'ї всі співають 37
Не наполохай ранню тишу 90

- Не наполохай ранню тишу. Рецензії* 27, 37, 62
Чисте джерело душі 90
- Струк, Данило 48
«Твердиня», видавництво 94
Теокрит 246
Сиракузанки тобто жінки на святі Адоніса 247
«Тирса», видавництво 26, 35, 97, 196, 239, 264
Тичина, Павло 158
У космічному оркестрі 158
- Трач, Ігор 130
Трачук, Юрій 28, 65, 69, 70, 77, 80, 88, 97
Поетія Софії Сачко – символ національного відродження
Підляшшя 77
- Трохановська, Стефанія 28, 35, 57, 99
Троць, Степан 57, 61
Тувім, Юліан 125
Туцька, Марія 34
«Укар», видавництво 97
Українка, Леся 15, 59, 130, 149, 244
Бояриня 244
Лісова пісня 130, 149
«Український альманах» 26, 36, 71, 81, 96, 119, 187, 196, 222, 256
«Український архів», видавництво 35
«Український календар» 28, 33, 46, 60, 68, 71, 81, 84, 94, 96, 103,
119, 122, 130, 174, 187, 196, 252, 256, 260
«Український літературний провулок» 10, 19–21, 28, 30, 33, 34,
36–39, 71, 77–79, 81, 89, 90, 91, 94, 96, 115, 119,
170, 171, 174, 177, 179, 180, 187, 196, 209, 211, 213,
218, 222, 225, 229, 240, 251, 253, 256, 260, 261,
268, 279, 282
- Феномэн пагранічча: польская, українская і беларуская літара-
тура – уплывы і ўзаемнаўзбагачэнне* 77
- Філь-Мандрик, Марія 34, 118

- Фізер, Іван 48
Франко, Іван 59, 126, 127, 144, 149
 Мойсей 144, 149
Харитонюк, Марія 282, 286
Хващевський, Іван 28, 56, 58, 61, 70, 88
Ходак, Володимир о. 252
Хруник, Ярослава 31, 32, 99, 175
Хрусцелевський, Тадеуш 196
«Церковний календар 1968» 106
Чех, Мирослав 32, 35, 96, 175
Чижевський, Лука 252
Чижевський, Фелікс 259
Шаусс, Ганс-Йоахім 276
 To wszystko wyszło ode mnie 276
Шевченко, Тарас 18, 46, 59, 68, 112, 118, 126, 127, 149, 192, 244
 Заповіт 193
 Катерина 243
 Кобзар 68, 149
 Marija Maty Isusowa, wirszy Tarasa Szewczenka z uwahamy M. Drahomanowa 204
Шевчук, Валерій 39
 Ніколи не вважав 39
Шляхтич, Василь 28
Щерба, Ігор 119
Яручик, Віктор 36, 65, 66, 68, 69, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 113, 115, 174, 211, 213, 218, 225
 Відчуваю, що у мені сидить язичник 115
 Особливості світовідчуття у поезії Юрія Гаврилюка 211, 213
 Роль творчості Івана Киризяка у поезії Північного Підляшся 225
 Слово, як ікона. Поезія за ним, як за іконостасом... Розмова з Юрієм Гаврилюком 218

- Українська література в Польщі: історія, видавнича діяльність та періодика, літературні дискусії, поезія: історико-літературний нарис* 65, 68, 94, 174
- Українська поезія творена у Польщі після Другої світової війни* 37, 94
- У павутинні творинь Юрія Гаврилюка* 213, 218
- Яцковський, Александер 276

- Antologia poezji ukraińskiej* (Warszawa 1976) 45
- Computer College, видавництво 128
- «Dot», видавництво 195
- «Dyskusja» 61
- «Kamena» 68
- Modlitewnik podlaski. Dodatek do «Dyskusji»* (Białystok 1990) 61
- «Odra» 166
- Po tamtej stronie deszczu. Poezja ukraińska* (Lublin 1998) 137
- «Prymat», видавництво 140, 188
- «Robitnyk» 204
- «San Rideau» 35, 241, 245, 246, 247, 249
- Siatkowski, Z. 29
- Współczesna poezja Łemków* 29
- «Slavia Orientalis» 27
- «Sztandar Ludu» 68

Показчик географічних назв

- Австралія 196, 197
Арарат 152
Балигород 71
Берестейське Полісся 98
Біла-Підляська 68, 264, 276-279, 281, 283, 285, 286
Білий Бір 34, 118
Білорусь 237
Білосток 31, 37, 61, 80, 135, 140, 151, 171, 177, 178, 188, 229
Білостоцьке воєводство 84
Білосточчина 84
Більськ-Підляський 10, 26, 30, 33, 35, 56, 61, 64-67, 69, 71, 72, 76, 77, 79-82, 96-98, 180, 203, 207, 213, 223, 224, 229, 260
Більщина 91
Бойківщина 71
Бортне 29
Буг 59, 60, 64, 68, 92, 93, 99, 207, 219, 226, 230, 258, 261, 263, 266, 267, 269, 270
Варшава 10, 26, 28, 29, 32-36, 42, 43, 59, 61, 65, 71, 94, 96, 99, 106, 107, 111, 115, 118, 121, 122, 133-135, 151, 173-175, 187, 196, 241, 255, 264, 276, 286
Велике Князівство Литовське 204
Видово 67, 207
Винники 32, 98, 196
Вігор 44, 145, 146, 164, 167, 179, 181, 184, 192, 194, 241
Візантія 229
Військо 40, 44, 99, 134, 141, 145, 164, 167, 170, 186, 191, 194
Вілька 69, 77, 79, 80, 97
Вільнюс 151, 178
Вірлянська гміна 85
Волинь 32, 68, 121, 126
Володава 28, 56, 67, 258, 259, 263, 265, 267
Володавський повіт 68, 260
Володавщина 9
Вроцлав 30, 32, 196
Гайнівський повіт 67
Галицько-Волинська Русь 204, 207
Галичина 145, 204
Гладішів 29
Голя 9, 268
Гора Грабарка 208
Горлиці 29
Грабівець 67
Гуцульщина 173
Гуцьки 32, 40, 43, 107, 110, 117
Дагестан 79

- Данці 28, 67, 261, 267
Дніпро 59, 114, 117, 175, 193
Добромильський повіт 170
Довгоброди 28, 68, 263-265,
267
Дорогичин 207, 220
Дрелів 264
Дубичі-Церковні 67
Дубровиця Мала 27, 67, 277,
281, 282, 284, 286
Едмонтон 210, 226
Європа 45
Забагонщина 67
Затварниця 71
Зиндранова 27, 29
Ізраїль 196
Кальників 252, 253
Канада 175
Канюки 208
Київ 9, 37, 114, 118, 172, 174, 175,
187, 210, 215, 226
Київська Русь 204
Кобринщина 43
Кобринь 32, 40, 117
Костомолоти 67, 68
Кошалін 32, 38, 99, 121, 123,
126, 128
Кошелі 85
Краків 27, 68, 80, 85, 129, 171,
177, 206, 211, 257
Кривоверба 68
Крив'ятичі 71, 73, 224
Криниця 30, 124, 180
Кубань 39
Куніце-Лігницькі 32, 99, 196
Лемківщина 28-30, 57, 71, 94,
97-99, 129, 130, 222, 240,
248
Лігниця 57, 195, 240
Лосє 27, 97
Луцьк 32, 37, 65, 68, 94, 95, 98,
174, 278
Львів 9, 38, 42, 68, 71, 83, 99,
129, 133, 150, 151, 154, 167,
169, 175, 187, 190, 209
Львівське воєводство 170
Люблін 10, 27, 28, 33, 36-39,
56, 59, 62, 64, 67-70, 77,
78, 94-96, 135, 137, 170,
171, 174, 176, 177, 179, 225,
251-253, 256, 259, 260,
264, 265, 267, 268, 279
Люблінське воєводство 265
Мазури 44, 134, 141, 146, 150,
165, 171, 186
Мейссен над Ельбою 171
Мельник 207
Мінськ 77
Мушина 129
Надбужанська земля 264
Надсяння 28, 99, 169, 170, 189
Нарва 59, 61, 64, 92, 93, 99,
208, 219, 226, 230
Німеччина 141, 153, 164, 166, 167,
170, 171, 175, 186, 187, 285
Новий Санч 129

- Ньюпорт 197
 Ольштин 38
 Ольштинщина 172
 Ортель-Королівський 283
 Оструда 31, 99, 134, 146, 150, 165, 171, 172, 177, 186, 188
 Оттава 210, 226
 Париж 83, 209
 Перемиський повіт 170
 Перемисьль 11, 28, 30, 31, 35, 40, 57, 79, 99, 114, 129-131, 133, 134, 141, 146, 147, 150, 153, 155, 158, 159, 164, 165, 169-173, 176, 179-181, 186, 188, 190, 191, 194, 222, 239, 240, 242, 245, 246, 249, 252, 253, 279
 Південне Підляшшя 9, 56, 66, 67, 88, 266, 267, 272, 283, 286
 Північне Підляшшя 56, 63-67, 69, 71, 72, 79, 84, 87, 88, 99
 Підляське воєводство 63
 Підляшшя 27, 28, 31-33, 35, 48, 56-60, 62-64, 66, 68-70, 72, 79, 84, 87, 89-92, 94, 97-99, 119, 203-208, 210, 211, 213-218, 222, 224, 226, 228-231, 233-235, 237, 242, 253, 258, 261, 265, 267, 268, 272, 275, 278, 280, 281, 284, 285, 286
 Познанське воєводство 68
 Полісся 32, 34, 40, 43, 106, 107, 109, 114, 115, 117, 120, 237, 267, 262
 Польща 10, 12, 14, 15, 17-21, 25-27, 32, 34, 36-41, 46, 49, 57-59, 61, 63, 64, 66, 89-91, 94, 95, 97, 98, 100, 117, 118, 123, 124, 128, 130, 131, 150, 151, 161, 164, 169, 172, 174, 175, 177, 187, 189, 194-197, 205, 213, 222, 237, 240, 241, 243, 247, 256, 257, 277, 278, 285, 286
 Помор'я 126
 Посада-Риботицька 241
 Радом 278, 286
 Радянський Союз 48
 Рівне 27, 37, 62, 261
 Рогачів 28
 Рожінка гміна 257
 Росія 204
 Румунія 39, 175
 Русь 229
 Ряшівське воєводство 170
 Самбож 30
 Сербія 196
 Ситита 68
 Славатичі 258
 Словаччина 39, 71, 187
 Сопот 59
 Ставки 27, 61, 66, 67, 97, 256, 259-262

Строміва 68
США 71, 175, 187
Сян 71, 176, 179, 184, 188, 190,
245, 247
Тернопіль 173, 176
Торонто 210, 226
Україна (Радянська Украї-
на) 17, 32-35, 46, 48, 68,
71, 81, 90, 92, 95, 98, 100,
106, 107, 114, 116-120, 126,
127, 131, 138, 139, 150, 156,
161, 163, 168, 172-176, 187,
193, 196, 205, 247, 275, 278
Улюч 28
Устрики 71
Харків 187
Хожув 129
Холм 30, 180, 260
Холмщина 28, 57, 68, 89, 91,
92, 97-99, 222, 268
Хорощинка 283
Хрещатик
Цвікау 83, 209
Чорнобиль 148, 151
Швеція 285
Шлеськ 129
Щецінське воєводство 68
Яблочин 280
Ягуштово 67
Яковичі 43

Genewa 204

ISBN 978-83-935845-0-5